

ERETS ISRAËL

„HET JOODSCHE LAND" DOOR J. H. KANN.

E R E T S I S R A Ë L

— HET JOODSCHE LAND —

ERETS ISRAËL

— HET JOODSCHE LAND —

DOOR

J. H. KANN.

BOEKHANDEL EN DRUKKERIJ

VOORHEEN

E. J. BRILL.

LEIDEN — 1908.

Aan mijn lieve vrouw

ANNA POLAK DANIELS.

EEN WOORD VOORAF.

Erets Israël, het Foodsche Land, werd in de oudheid Kanaän, dat is Laagland of Nederland, genoemd. En inderdaad doet het lage gedeelte van Judea, vooral het kustland, aan het Hollandsche landschap denken.

Als Nederlandschen Food was het mij een vreugde dit op te merken, want hoezeer ook één met het Foodsche Volk, voel ik mij toch ook tevens Nederlander, en voel ik mij niet minder gehecht aan Nederland, dat ik liefheb, zooals men slechts zijn geboorteland kan liefhebben.

Gedurende een reis van bijkans drie maanden door Palestina en Syrië, in het voorjaar van 1907, heb ik dag aan dag nieuwe indrukken ontvangen. Ik heb getracht die indrukken in de volgende bladzijden zoo ge-

trouw mogelijk weer te geven, onder toevoeging vaak van conclusies, waartoe ik na het verwerken dier indrukken gekomen ben. Ik heb mijn meening gegeven naar mijn beste weten en hoop dat men er waarde aan zal hechten.

Ik heb getracht zoo objectief mogelijk van alles wat ik zag en hoorde, en waarvan het mij de moeite waard leek, aanteekening te houden. Veel inlichtingen heb ik te danken aan den heer Saphir, den onder-directeur van de Anglo-Palestine Company te Jaffa, die mij op een gedeelte van mijn reis door Palestina vergezelde, en niet minder waardevol materiaal heb ik ontleend aan de heldere en zakelijke rapporten, die ik van den heer Levontin, den directeur der Anglo-Palestine Company, tot mijn beschikking heb.

Mijn kodak is mij van veel nut geweest; de best geslaagde opnamen zijn in dit boekje weergegeven.

Het gedeelte dat handelt over de Foodsche kolonisatie bevat tevens een betoog over het schoolwezen. Alvorens dat neer te schrijven, ben ik te rade gegaan bij den heer Jan Ligthart, hoofd van een openbare school in Den Haag en autoriteit op het gebied van lager onderwijs. Het leerplan, door mij in groote trekken aangegeven, heb ik aan hem te danken. Het ware te wenschen, dat het schoolwezen in het Foodsche Land naar Ligthart's principes kon worden georganiseerd!

Naast het hoofdstuk over de Foodsche kolonisatie heb

ik aan mijn reisbeschrijving ook toegevoegd een korte verhandeling over het Zionisme. Het is volstrekt niet mijn bedoeling, het Zionisme voor te stellen als een dadelijk afdoend middel. Wanneer het verwezenlijkt wordt, dan zal toch niet de Joden nood in Rusland en Rumenië op slag zijn weggenomen, al zal zeker belangrijke verlichting het gevolg wezen. Naast het Zionisme is noodig een betere, een menschwaardige behandeling der Joden in de genoemde landen. Vooreerst schijnt daarop weinig uitzicht. Wie voelt de kracht in zich om de openbare meening tot die hoogte op te voeren, dat men eischen zal voor de Joden volle burgerrechten in alle landen? Waar is de Beecher Stowe om de verdrukte Joden te helpen? Hartbrekende tooneelen als „de Negerhut” geven ook de Joodsche hutten te aanschouwen, in Rusland en elders.

Maar de beschrijving van het lijden der Joden lag niet binnen het bestek van dit geschrift. En bovendien, ik ben geen schrijver; ik ben een bankier. Mijn doel was Palestina uit eigen aanschouwing te leeren kennen. Ik ben er niet heen getrokken zooals de meesten, zooals geestelijken en vrome lieden, als bedevaartganger, of zooals geleerden en toeristen, die er heen gaan als naar een museum. Ik ben gegaan als een koopman, om te zien en te hooren of er wat te verdienen is voor mijn volk, voor het Joodsche Volk, dat zoo arm is aan vrijheid, geluk, eer, en aan ongestoorde levensvreugde.

Die heilige goederen zijn te verkrijgen, zij zijn te verkrijgen in het Foodsche land. Verschillende wegen leiden er heen; vóór alles is echter noodig samenwerking, vereeniging der krachten van al degenen, die het wèl meenen met het Foodsche Volk. Deze vereeniging, deze samenwerking te bevorderen, is de strekking van de volgende bladzijden.

Den Haag, Mei 1908.

J. H. K.

Dit is het land, dat Ik Abraham, Izak
en Jakob gezworen heb, zeggende:
Aan uw zaad zal Ik het geven!

Bijna honderdduizend Joodsche landverhuizers steken ieder jaar den Oceaan over naar Amerika, waar alleen New-York reeds meer dan 700.000 Joodsche inwoners telt.

Wat moeten die menschen na al de ontberingen, die zij reeds ondervonden hebben, op zulk een zeereis als tusschendekspassagiers te lijden hebben. Vaak moest ik hieraan denken, toen ik op een geriefelijk ingerichte boot den overtocht maakte van Napels naar Alexandrië. Mijn reis gold het beloofde land; ook heden ten dage leidt de weg daarheen nog over Egypte.

Bij aankomst in Alexandrië was ik al dadelijk te midden van een bonte mengelmoes van verschillende rassen, waaronder prachtige negers uit Boven-Egypte met ebbenhoutkleurige gezichten als politie-agenten dienst deden, en die uitstekend de orde wisten te handhaven.

Alexandrië had behalve als voorportaal van het Oosten voor mij niet bijster veel interessants. Het is

jammer dat wij, verwende westerlingen, altijd in zulke internationale hotels terecht komen, waardoor wij ons niet volkomen aan onze Europeesche sfeer kunnen onttrekken. Maar dat zal in 't hartje van Palestina en Syrië wel anders worden, en dáárheen is toch 't doel van mijn reis.

Geopende Nijlbrug bij Caïro.

In Alexandrië en Caïro wonen de Joden, zooals bijna overal, in bepaalde stadsgedeelten bij elkaar. Er zijn daar veel Russische en Rumeensche Joden, ook Grieksche, maar de overgroote meerderheid bestaat uit Arabische

Joden; de meesten zijn arm, maar zij voelen zich onder het Engelsche régime tamelijk gelukkig.

Ik zocht in Alexandrië den opper-rabbijn op, die mij vertelde dat de Joden daar allen met het Zionisme sympathiseerden. Vooral eenige jaren geleden was de belangstelling groot, toen men geloofde dat Dr. HERZL van den Sultan het recht van vestiging voor het Joodsche volk in Palestina zou verkrijgen. De opperrabbijn was echter geen voorstander van Dr. HERZL's politiek geweest, omdat deze z. i. verkeerd deed met bijzondere rechten voor het Joodsche Volk te verlangen, vóórdát er een voldoende aantal Joden in Palestina gevestigd was. Het beste zou wezen, wanneer zij zich maar in grooten getale daar zouden nederzetten. De Sultan was een braaf man, die hield van de Joden. En wanneer er maar eerst een 500.000 of een millioen Joden in Palestina gevestigd waren, dan zou het overige wel van zelf komen. Ik geef hier de meening van den opper-rabbijn weer, zooals ik die na mijn bezoek heb opgeteekend.

Wat is het goed om als overgang naar Palestina, al is het ook maar voor eenige dagen, Egypte te bezoeken. Hoe wordt men in gedachten weer verplaatst naar den tijd van den Bijbel! Aan den Nijl heb ik het riet hooren ruischen, dat mij het bekoorlijke verhaal in de gedachte riep hoe de dochter van Faraö bewogen

werd door het zien van een kindje, dat daar in een mand kwam aandrijven, en hoe toen een klein, verstandig

Sphinx en Pyramide.

meisje, dat op den uitkijk had gestaan, de moeder ging halen, die het kindje, nu het in veilige haven beland was, voeden mocht!

In Caïro is nog een kleine, oude synagoge met een ruim voorplein, waarvan het heet dat Mozes daar het levenslicht aanschouwde en dat zijn moeder zich daar eenigen tijd verborgen hield en zich met dadels voedde.

Van uit den trein gezien biedt het landschap tusschen Alexandrië en Caïro niet veel afwisseling. Ezels en schapen ziet men, ook runderen, zooals die met hun groote naar achter gebogen horens getrouw afgebeeld zijn in onze oude platen-bijbels; heel anders zien ze er uit dan ons Hollandsch rundvee. En dan kameelen, die zoo iets eerwaardigs en ouds in hun wezen hebben. Het is alsof zij ook nog wel weten van den tijd, dat de Joden in Egypte in het slavenhuis waren en de Faraö's hen onderdrukten.

Die trotsche Faraö's, de onderdrukkers van toen, ze worden nu in vitrines ten toon gesteld! Hoe voelt men het overweldigende van den totalen ondergang, die het oude machtige Egypte heeft getroffen met zijn tempels, zijn Pyramiden, zijn Sphinxen en zijn afgoden! En wat wordt het nu begrijpelijk, dat verbod aan het Joodsche volk om beelden te maken. Men ziet hier maar al te goed, hoe de kunst er aan werd dienstbaar gemaakt om het volk onder de priesters te houden door ze beelden van gehouwen steen als hun goden te laten aanbidden.

Wat ligt dat alles in de grijze oudheid! En nu zien we in onze dagen een nieuw Egypte ontstaan en wederom een macht worden waarmede men rekening zal houden, al is die macht ook niet zoo groot als die van het oude Egypte.

Het is nu de macht van het geld en het heeft er allen schijn van, dat Egypte weldra voor het Oosten

zal worden wat Amerika geweest is voor het Westen.

De groote bloei van Egypte schijnt voornamelijk te danken aan de goede katoenoogsten van de laatste jaren, terwijl de groote vraag, juist naar Egyptische katoen, de prijzen daarvoor tot het dubbele deed stijgen van de prijzen die vroeger betaald werden, zoodat elke nieuwe oogst ongeveer twintig millioen Pond Sterling in het land brengt.

Het is duidelijk, dat er een enorme koopkracht van dat Egypte moet uitgaan, en dat het nabijgelegen Palestina daarvan in de eerste plaats zou kunnen profiteeren.

Van Caïro gaat de reis naar Palestina over Port-Said en van daar met de boot naar Jaffa. De zeereis zelf is niet langer dan 12 à 14 uren, maar de landing in Jaffa is niet te onderschatten. Jaffa heeft geen haven en de stoombooten blijven dus op de reede liggen. Groote roeibootten, ieder met een tiental roeiers bemand, steken van de kust af, en komen weldra aan de stoomboot, waar de passagiers verlangend naar hen uitzien.

Het overstappen in de booten is bij de zware deining een ware gymnastische oefening, en eenmaal in de boot heeft men nog een afstand van een goed kwartier af te leggen door een geweldige branding tusschen vele rotsen.

Vaak staat de zee zoo hoog, dat de stoombooten niet bij Jaffa kunnen blijven en doorgaan naar Beirout, van-

waar de passagiers dan maar over land naar Jaffa moeten zien te komen. Men kan ook met de boot teruggaan, maar loopt dan de kans Jaffa wederom voorbij te moeten varen en weer terug te komen in Port-Said. Zoo kan men eenige malen heen en weer stoomen zonder zijn plaats van bestemming te bereiken. Ik was niet zoo ongelukkig, maar toch stond er bij mijn landen zulk een

Op de reede voor Jaffa.

hooge zee, dat ik niet op de been kon blijven. Zeeziek werd ik uit de roeiboot gesleept.... Zóó was mijn aankomst in het land mijner vaderen.

Een vriendelijk bekend gezicht maakt, dat men zich al spoedig in een nieuwe plaats gaat thuis gevoelen,

Jaffa.

en zoo ging het ook mij toen de heer LEVONTIN, de directeur van de Anglo-Palestine Company, mij kwam afhalen en mij naar mijn hotel bracht. Het is waarlijk een opluchting, na het drukke, hoog opgevoerde leven van Caïro, in een eenvoudig plaatsje als Jaffa te komen. De stad maakt een vriendelijken indruk, de lucht is er pittig en van het platte dak van het hotel, dat in een heerlijken tuin gelegen is, kon ik de geheele omgeving met rondom uitgestrekte sinaasappeltuinen overzien. De boomen zijn met de heerlijke vruchten overladen; oranje en groen overheerscht al het andere. Vlak bij schittert de zee en in de verte ziet men de bergen van Judea en Galilea. Kameelen in lange rijen, de een achter den ander gebonden, brengen de waren van de omliggende dorpen aan de markt. Daar zie ik er een met huisraad

bepakt; hij draagt den inboedel van een familie, die een nieuwe woning gaat betrekken.

Jaffa is een stad met 50.000 inwoners, waarvan een zesde gedeelte Joden; de meesten zijn arm en kunnen nauwelijks den kost verdienen. Het Joodsche ziekenhuis bevat slechts twintig bedden en de middelen ontbreken om het te vergrooten. Toch is daaraan dringend behoefte, waar de Joodsche bevolking in de laatste jaren meer dan verdubbeld is. Er komen vaak zieken uit de Joodsche kolonies, en vooral immigranten die de vroeger niet in Palestina voorkomende tuberculose er gebracht hebben.

Van Jaffa uit maakte ik eenige uitstapjes in den omtrek. Eerst bezocht ik de nabijgelegen landbouwschool van de Alliance Israélite Universelle, gevestigd op een prachtig landgoed van 250 H.A. groot, dat, naar ik hoorde, goed beheerd wordt. Reeds uit de verte ziet men de hoge Eucalyptusboomen, Sadjar el Jahud (de Joodsche boomen), zooals de Arabieren ze noemen, omdat ze het eerst door de Joden hierheen gebracht werden. Er zijn mooie, uitgestrekte akkers en tuinen, waar de Joodsche jongens aan 't werk waren. Jammer dat er niet ook meisjes worden opgeleid; met de zuivelbereiding zouden bij voorbeeld heel wat vrouwen in Palestina een bestaan kunnen vinden.

Er is bij de landbouwschool een groote wijnkelder; ik hoorde dat de jongens die op het land werken iederen dag een beker wijn krijgen.

Het bestuur van die school heeft zich naar mijn meening van zijn taak geen voldoende rekenschap gegeven en de school niet zoodanig ingericht, als men bij een landbouwschool in *Palestina* met recht zou mogen verwachten. Het Fransch wordt er zeer goed onderwezen, maar Hebreeuwsch en Arabisch (de landstaal) veel minder. Bovendien wil het mij voorkomen dat het niet aangaat, om, midden in het Joodsche land, in het Jodendom niet anders dan een Godsdienst-gemeenschap te zien. Dan had men maar liever de school ergens in Frankrijk moeten oprichten! Het resultaat is dan ook, dat een groot deel van de jongens die de landbouwschool verlaten, landbouwers worden in Canada.

Toch is de bodem in Judea vruchtbaar genoeg. Op de akkers zag ik veel tarwe en in het Zuiden meestal gerst verbouwd; verder zijn wel olijven, sinaasappels, druiven en amandelen de voornaamste producten. De druiven worden in Judea veelal in het veld verbouwd. Na het enten van de druiven, dat ik door de leerlingen der landbouwschool zag verrichten, eischt de teelt verder groote zorg, omdat men moet oppassen, dat door het vele toegevoerde voedsel de druivenstok niet te weelderig groeit, waardoor het met het enten beoogde doel niet bereikt zou worden.

In de omstreken van Jaffa zijn verscheidene Joodsche kolonies; van de landbouwschool ging het nu naar de

kolonie Petach-Tikwah (Ingang der Hoop). De weg er heen liep door de Duitsche kolonie Sarona en verder voor een deel langs het riviértje de Auja, dat voor verscheidene molens de beweegkracht levert. De wegen in Judea, zooals bijna overal in Palestina, laten alles te wenschen over en in de vlakte van Judea ontbreken bovendien de steenen om de wegen te verharderen, terwijl de aanvoer van elders te duur is. Onder weg zag ik verscheidene tuinen, waar men bezig was de druiven uit te kappen om daar later sinaasappelen voor in de plaats te zetten.

In de kolonie zagen de sinaasappeltuinen er prachtig onderhouden uit. Er was dit jaar een bijzonder overvloedige oogst; er waren boomen, die zelfs zes kisten ieder van 150 sinaasappels opleverden.

Er waren ook velden met amandelboomen in bloei, groote velden van witte pluimen. De druiven waren in Februari nog heelemaal kaal. In de druivencultuur hebben de Joodsche kolonisten groote ervaring gekregen, en in het enten, dat veel zorg vereischt, zijn zij ware meesters. Naar ik vernam laat men in de Duitsche kolonies het enten der druiven vaak door ervaren Joodsche kolonisten tegen goede betaling verrichten. Daarentegen mogen dezen van hun kant weer eens een voorbeeld nemen aan de Duitsche nederzettingen, die door tuintjes bij de huizen en goed onderhoud van de wegen er veel vriendelijker uitzien dan de meeste van de Joodsche kolonies.

In den namiddag werd de terugtocht weer aanvaard. In het halfdonker zagen we de vuren van bedouinententen en hier en daar silhouetten van kameelen. 's Avonds bereikten we Jaffa, vanwaar we den volgenden dag de kolonie Rischon le Zion (De eerste in Zion) zouden bezoeken. Deze kolonie werd door Zionisten uit Zuid-Rusland gesticht na de groote Jodenvervolgingen van 1882.

Behalve de kolonie Rischon zouden we op dezen tocht nog verschillende andere Joodsche kolonies in Judea bezoeken; we moesten ons daarvoor bij een Arabischen koetsier paarden en voertuig verschaffen. Dat ging gepaard met veel loven en bieden en hoewel ik van handelen wel eenigszins op de hoogte ben, kon ik toch plaatselijke hulp daarbij niet ontberen. Wanneer men naar den prijs informeert is het gebruikelijke antwoord: „Zooveel gij mij geven wilt.” Waarop dan weer behoort te volgen: „Ik zal je geven, zooveel gij wilt hebben.” Men denkt er echter geenszins aan elkaar aan zijn woord te houden. Dit zijn niet anders dan plichtplegingen, waarna het eigenlijke onderhandelen pas begint. Het duurde in ons geval niet al te lang, en een in uitzicht gestelde bakshish (fooï) bezegelde de onderhandelingen.

We kwamen weer langs velden waar de gerst heel mooi stond, en langs groentetuinen met heggen van cactus, dikwijls van 2 à 3 meter hoogte er omheen.

De cactus is een omheining die niets kost. Wanneer men een cactusblad in den grond steekt schiet het spoedig wortel, en het vereischt voor den verderen groei geen zorg. Het groeit snel en vormt met zijn prikkels een bijna ondoordringbaren muur. In den zomer geeft die cactus een soort vijgen, bijzonder geliefd door de Arabieren, en waarmede zij zich gedurende een paar maanden bijna uitsluitend voeden.

We kwamen verder voorbij een eenige eeuwen oude fontein, die nog steeds goed water geeft, en bereikten eindelijk de plaatsjes Lydda en Ramleh met hun uitgestrekte aanplantingen van olijfboomen. Men zegt dat de bodem daar ook zeer geschikt is voor tuinbouw. De ligging bij den spoorweg tusschen Jaffa en Jeruzalem zou een goeden afzet van de producten waarborgen.

Een eind verder, op een groote vlakte, werd markt gehouden. De handelaars weten hun waar al met evenveel jeuk aan te prijzen als hun collega's in Europa. Daar zijn ook mooi opgetuigde kameelen, ezels en muil dieren, terwijl de bonte kleederdracht van de mannen nog de kleurenpracht van het geheel verhoogt.

We komen aan Kiriath Sefer (de schoolstad), een groot schoolgebouw dat nog niet geheel gereed is, boven op een heuvel gelegen, en dat daar door Zionisten werd opgericht om Joodsche weezen, wier ouders bij de Jodenvervolgingen in Rusland zijn omge-

komen, in het land- en tuinbouwbedrijf op te voeden. De school beschikt niet over voldoende middelen en

Markt bij Ramleh.

er ontbreekt ter plaatse een comité, noodig voor het toezicht over een dergelijke inrichting.

Dicht bij de school is een door een Joodschen ingenieur gebouwde fabriek, waar de uitgeperste olijven, die vroeger als veevoeder gebruikt werden, nog eens worden uitgeperst. De zoo verkregen olie wordt bij de zeep-fabricage gebruikt en hetgeen van de olijfschillen overblijft kan nog als brandstof dienst doen.

Wij komen verder langs akkers, die den naam hebben

Weezen van Kiriath Sefer.

van niet zeer vruchtbaar te zijn, maar ik zag een gedeelte waar men van elders zand op bracht, omdat de grond te zwaar was voor hetgeen men er op verbouwen wilde.

In den namiddag bereikten we de kolonie Rischon, een van de mooiste, waarlijk prachtig aangelegde Joodsche kolonies. Het voornaamste product van deze kolonie is de wijn. De enorme wijnkelders zijn voor rekening van Baron EDMOND DE ROTHSCHILD uit Parijs geheel naar de moderne eischen ingericht. In de laatste jaren werden in deze kolonie ook veel sinaasappels en amandelen aangeplant.

Van Rischon ging de reis naar de kolonie Wadi Chanin, waar door enkele kolonisten bijen gehouden worden. Al is Palestina in onzen tijd niet meer een land, overvloeiende van melk, en is goede boter er dus meestal ook niet te krijgen, de honing heeft de oude reputatie hoog gehouden. Aan de ontbijttafel geniet men er volop van. En de beschaving is nog niet zoover doorgedrongen, dat men voor vervalsching zou behoeven te vreezen.

Dichtbij is de kolonie Katra met voornamelijk druiven; men stookt er een zeer goeden cognac. En dan de kolonie Ekron met voornamelijk akkerbouw en vruchtboomen. Al deze kolonies in Judea liggen dicht bij elkaar, men kan daar van een bijna aaneengesloten Joodsch land spreken.

De laatste van deze kolonies die ik in Judea bezocht was Rechoboth, een kolonie die het van den aanvang af zonder ondersteuning heeft kunnen stellen.

Er zijn daar mooie aanplantingen van olijfboomen, die gewoonlijk tien meter van elkaar worden gezet. In de eerste jaren, zoolang de boomen jong zijn, kunnen daartusschen andere gewassen verbouwd worden. Ik heb in Judea gezien dat de bodem in het algemeen vruchtbaar genoeg is, indien er maar voor voldoende irrigatie gezorgd wordt. Dit is nagenoeg overal mogelijk, zoowel door het graven van putten als door het aanleggen van reservoirs. De regenval is in den winter zeer rijkelijk, zooals ik meer dan mij lief was gelegenheid had op te merken.

Van Rechoboth keerde ik wederom in Jaffa terug om mij vóór mijn vertrek naar Jeruzalem nog van de zaken der Anglo-Palestine Company op de hoogte te stellen.

De Anglo-Palestine Company of de A. P. C., zooals zij korthedshalve genoemd wordt, is een bankinstelling die in 1903 met medewerking van de "Jewish Colonial Trust" werd opgericht, en die geheel op commerciëlen voet wordt beheerd. De bedoeling is om door oordeelkundige credietverschaffing aan Joodsche landbouwers, industriëelen en handelaars den invloed en de belangen der Joden in Palestina te versterken. Zij heeft in Palestina haar hoofdkantoor in Jaffa en bijkantoren in

Jeruzalem, Beyrout en Hebron. In den korten tijd van haar bestaan heeft zij onder de degelijke leiding van den directeur LEVONTIN reeds veel er toe bijgedragen om het aanzien van de Joodsche bevolking in Palestina te doen toenemen. Westersche opvattingen van bankzaken en van credietwezen werden zooveel mogelijk aan Oostersche toestanden aangepast en zoo werden o. a. in verschillende Joodsche kolonies spaar- en leenkassen georganiseerd, waardoor de kolonisten op billijke voorwaarden tot den tijd van den oogst voorschotten bij de A. P. C. kunnen opnemen, terwijl zij voorheen voor zulke voorschotten bij Arabische woekeraars vaak 30% rente en nog meer betalen moesten.

Ik heb de gelegenheid gehad om mij er van te overtuigen, dat de A. P. C. niet alleen bij de Joodsche bevolking maar ook bij de Mohammedanen en bij de Christenen het algemeene vertrouwen geniet. En ik kon Jaffa verlaten met de verblijdende gedachte dat door deze instelling, die met Zionistische gelden was tot stand gekomen, bij uitstek praktische arbeid in Palestina wordt verricht.

En nu naar Jeruzalem.

De spoorweg van Jaffa naar Jeruzalem is als lokaal-spoor aangelegd. De trein doet over den afstand van 87 KM. ongeveer 3½ uur. Er is echter een kortere weg voor paarden en voertuigen en in dit land, waar alles

nog aan vroegere tijden doet denken, concurreert de diligence met den spoortrein nog met het meeste succes.

Na het vertrek uit Jaffa spoort men geruimen tijd langs akkers, die er vrij goed onderhouden uitzien, verder langs Lydda en Ramleh te midden van olijfboschen en groentetuinen, en komt dan dicht bij het gebergte, waar de gronden reeds minder in cultuur gebracht zijn. De trein stopt aan het station Deir Abân bij het oude Zoreah. Daar is het terrein van SAMSON's heldendaden. Onze voorvaders hadden daar in hun oorlogen met de Philistijnen, die in de vlakte woonden, wel een bevoorrechte positie, want als zij flink onder hen huis gehouden hadden, konden zij zich gemakkelijk in hun schuilplaatsen in de bergen van Judea terugtrekken.

De streek wordt nu woest; men ziet enorme rotsen en holen, van welker uitgestrektheid men fabelachtige verhalen vertelt. Verder op bijna den geheelen weg tot Jeruzalem zijn de hellingen van de bergen terrasvormig aangelegd; men ziet daarin duidelijk de sporen van vroegere cultuur. Gedeeltelijk is de aarde door den regen weggespoeld, maar het kan niet moeilijk vallen hier weer druiven te planten, die waarschijnlijk ook in de oude tijden deze hellingen hebben bedekt. Thans groeit hier bijna niets, maar dicht bij Jeruzalem komende, zien we weer olijfbomen en hier en daar groentetuinen. Nu komen we aan het station, maar van de stad zelve

zien we alleen nog maar de vriendelijk uitziende huizen van de Duitsche kolonie.

De weg naar het Jeruzalem-Hotel blijft buiten de muren van de stad, maar ik kon toch reeds de heerlijke ligging van Jeruzalem, de stad op de heuvelen, bewonderen. Een aanblik, op zich zelf reeds voldoende om den toeschouwer in verrukking te brengen.

Het was Vrijdagnamiddag en na ondergang van de zon viel de Sabbat in. Ik spoedde mij daarom naar den klagmuur, een overblijfsel van den ouden tempelmuur, waar de Joden iederen dag hun gebeden uitspreken. In 't bijzonder op Vrijdagavond komen daar velen bijeen in hun beste kleeven ter eere van den Sabbat. Het is een merkwaardige gewaarwording die men ondervindt, wanneer men die honderden Joden, waarbij ook vrouwen en kinderen, met veel misbaar ziet bidden. Het komt mij voor dat er geen sprake is van eenige extra-vertooning voor de vreemdelingen, maar ik kan ook niet gelooven dat zij, die daar komen, nu alleen nog treuren over den ondergang van den tempel. Ik houd het er eerder voor, dat eigen ongeluk de voornaamste bron is van het verdriet der klagenden. Met hart en ziel bidden zij er in een zeldzame omgeving, die op een wonder schijnt te wachten, waardoor Jeruzalem weer in al zijn glorie hersteld zal worden.

Op den rug van een ezel gezeten, heb ik een groot

gedeelte van het oude Jeruzalem gezien. Van uit de Zion-poort gingen we langs de oude muren door het

Muur van het tempelplein met Gouden Poort.

Hinnom- en het Kidron dal, daar waar dit ineenloopt met het dal Josaphat. Hier is de Job's bron, vanwaar het water in zakken van geitenvel naar Jeruzalem gebracht wordt; verder zien we de graven van Absalom en van Zechariah en den tuin van Gethsemane. In de hoogte verrijzen de muren van het oude tempelplein, waar nu de moskee van Omar staat en we zien de Gouden Poort, die misschien vroeger gedeeltelijk verguld geweest is, doch thans geheel is dichtgemetseld. Het volksgeloof wil, dat eens die poort met donderend geraas zich zal openen en dat de Messias erdoor in Jeruzalem zal binnenkomen.

Aan de Damascus-poort nam ik afscheid van mijn geleider en van mijn mooien sterken ezel, een waardig representant van het Syrische ezelenras, en die geheel overeenkomstig zijn waardigheid met Oostersche pracht was opgetuigd.

Voor den bezoeker, die in Jeruzalem zich de vervlogen tijden voor den geest haalt, is daar veel dat hem zal teleurstellen. Op het groote tempel-plein, daar waar eens de Tempel stond, zijn nu de Mohammedaansche heilige plaatsen, de Aksa moskee en de moskee van Omar. Binnenin is de rots, waar Abraham zijn zoon Izak wilde offeren, en onder het tempelplein zijn de groote gewelven, die men de stallen van Salomo noemt. Daar zijn verder in en om Jeruzalem al die plaatsen, die Jeruzalem tot een heilige stad stempelen en wanneer ik omtrent al die plaatsen hier en verder door Palestina meestal niet in bijzonderheden treed, laat ik dat zeker niet na uit gebrek aan belangstelling. Want voor elken Jood is het Bijbelsche Palestina nationaal eigendom. Maar over dat Bijbelsche Palestina is reeds zooveel medegedeeld door meer bevoegden, dat ik mij op dat terrein niet durf begeven.

Intusschen moet mij de opmerking van 't hart, dat Jeruzalem's heiligheid ook Jeruzalem's verval met zich brengt. De heilige plaatsen worden als bronnen van inkomsten geëxploiteerd, de liefde voor het Heilige land is een artikel geworden van speculatie, er is handel in

reliquieën en in zaken voor kerkelijk gebruik. De geestelijkheid vermengt vaak Godsdienst, handel en

Graven der Koningen.

politiek. En ik leerde hier begrijpen het oordeel van HERZL, die gezegd heeft dat, wanneer men Jeruzalem weer wilde opbouwen, men beginnen moest met het geheel af te branden.

De landstreek om Jeruzalem ziet men het beste van den Olijfberg, waarvan de hellingen, vroeger met olijfbosscchen bedekt, thans nagenoeg geheel kaal zijn. Aan den eenen kant ziet men de stad met de valleien en de bergen er om heen, naar de andere zijde de Doode Zee met het gebergte van Moab op den achtergrond. We zien ook den weg naar Jericho en het altijd groene Jordaan-dal. Dat alles schijnt in de onmiddellijke nabijheid te zijn en toch is het Moabgebergte meer als een dagreize van Jeruzalem verwijderd. Naast de vele kerken en kloosters op den Olijfberg is er ook nog een kapel met de graftombe van een Fransche prinses. Maar kloosters, kerken, moskeeën en graftomben, bij een zoo grootsche omgeving als hier verzinkt alles in 't niet.

De reis gaat nu van Jeruzalem naar Jericho, we komen voorbij Bethanië, bekend uit het nieuwe Testament, en houden eenige uren rust in een Arabischen Chan (uitspanning). Men meent dat hier de plaats is, waar naar de parabel de ongelukkige man, die door roovers was uitgeplunderd, door den barmhartigen Samaritaan werd geholpen.

We gaan verder door een wild berglandschap en dalen langs een prachtige vallei af naar Jericho, dat in een heel vruchtbaar dal ligt met sub-tropischen plantengroei, bijna 300 meter onder de oppervlakte van de zee. Het oude Jericho moet veel uitgestrekter geweest zijn dan het tegenwoordige; men heeft daar onlangs

met succes opgravingen gedaan en voorwerpen gevonden, waarvan enkelen uit den vóór-Joodschen tijd.

Den volgenden morgen naar de Doode Zee, die door het slechte weer bijzonder onstuimig was. Het strand was met vele kleine steenen bedekt, waaronder veel asphalt. Er lag een scheepje, dat tarwe gebracht had van El Kerak (Moab), mooie grove korrels.

Een indruk als van een door God en de menschen verlaten landstreek, zooals de omgeving om de Doode Zee wel eens wordt afgeschilderd, kreeg ik hier niet. Het zand met het zout vermengd, vormt een harde massa, men rijdt tusschen heuvels van 20 à 30 meter hoogte van de grilligste vormen. Het land maakt den indruk van de bodem te zijn eener vroegere zee. We ontmoeten veel kudde en komen langs tuinen met weelderigen plantengroei, die ook hier weer het bewijs leveren dat daar, waar voor voldoende water gezorgd wordt, het land vruchtbaar is. Er zijn reizigers die van Palestina niet veel anders zien dan Jeruzalem en zijn naaste omgeving en die dan thuis vertellen, dat Palestina een dor, onvruchtbaar land is. Voor het gedeelte van het land dat zij gezien hebben is dat ook ten deele waar, maar toch zou ook daar door irrigatie veel te verbeteren vallen.

We komen aan den Jordaan, maar doordat de regen den grond doorweekt had konden we moeielijk aan den oever komen; hier en daar liepen we gevaar in het

moeras weg te zinken. De rivier is niet breed maar heeft een groot verval en het water stroomt heel snel naar de Doode Zee, waarvan de oppervlakte ruim 430 meter beneden die van de Middellandsche Zee ligt.

Bij de brug wordt het kamp opgeslagen. We zijn met ons viere en hebben twee slaaptenten. Bovendien is er nog een tent die we voor onze maaltijden in gebruik nemen, en een voor de keuken. Om ons heen legeren de dieren met onze bedienden en bewakers in de open lucht, met elkaar telt ons gezelschap 10 personen en 12 dieren. Vooral de paarden worden goed verzorgd. Er worden twee touwen parallel op den grond gespannen. Van uit het voorste worden twee einden touw aan den halster van het paard vastgemaakt en met een van de achterhoeven worden de dieren aan het achterste touw gebonden, zóó dat ze zich wel goed kunnen bewegen, maar zich toch niet van de plaats kunnen verwijderen. Met de muildieren wordt minder omslag gemaakt.

Van mijn tent waait de Hollandsche vlag, daarvoor heeft de Consul Benzinger gezorgd, die door zijn reisbureau dit uitstapje geregeld heeft. De vuren worden ontstoken en in het donker van den avond waan ik mij verplaatst in een sprookje uit de „Duizend en Een Nacht.” Mijn reisgenooten verstaan Arabisch, zij vertellen mij dat de bedienden mij beklagen: „Arme Kerel, hij verstaat geen Arabisch.” Zoo'n „arme kerel” wordt ook wel eens, minder hoffelijk, met een ezel vergeleken, zoo

natuurlijk vinden zij het dat iedereen hun taal spreekt. Het is juist de dag van Poerim, het feest van Esther en Mordechai. Met allerlei verhalen wordt de avond doorgebracht en we maken groote reizen in de Bijbelsche geschiedenis. Misschien zijn we hier niet ver van de plaats waar Jakob zijn broeder Esau weer ontmoette, die hem met vier honderd man te gemoet kwam. Dicht bij ons is een Arabisch kamp; ik stel mij voor dat onze Voorvaders er ook zoo hebben uitgezien als deze Arabieren met hun mooie semietische gezichten. En onder de vrouwen, die men buiten beter te zien krijgt dan in de steden, zijn ware schoonheden. Wat een heerlijk fiere houding! Al heet het, dat zij hier in 't Oosten door de mannen niet als hun gelijken beschouwd worden, zij zelven voelen zich er niet minder om.

Onze gids in het land van Moab.

Den volgenden morgen wordt het kamp opgebroken en we rijden nu wel bijna een halven dag door het breede Jordaan-dal, de vlakte die het tooneel geweest is van David's krijgsbedrijven tegen de Moabieten en de andere naburige volken. Hier en daar waar water is wordt het land gecultiveerd. Wat zou er van dit uitgestrekte dal veel te maken zijn; nu stroomt elken dag die groote massa water door den Jordaan ongebruikt weg in de Doode Zee. Nadat we de vlakte verlaten hebben gaan we Oostwaarts door het gebergte, dat rijk is aan veelkleurig gesteente in prachtige verscheidenheid, en waarvan ik, als 't maar niet zoo zwaar was, heel wat zou hebben willen meenemen.

We komen aan een bron van helder frisch water, die de Mozesbron genoemd wordt, en we bestijgen den berg Nebo, vanwaar we de Doode Zee weer zien, die nu gelijk was aan een groot blauw meer. We kunnen het geheele dal van den Jordaan overzien en het geheele land westelijk tot het gebergte van Galilea en den Libanon. Door de fijne, heldere lucht kan men niet-tegenstaande den grooten afstand alles duidelijk onderscheiden. Hier van den berg Nebo mocht ook Mozes het Beloofde Land overzien, maar hij zelf zou er nooit komen. Hoe tragisch was zijn lot, en welk een grootheid nog in zijn sterven! Is 't niet alsof hij vooruitgezien heeft, hoe in latere eeuwen om de heilige plaatsen bloed zou worden vergoten? Hoe zou er gestreden worden

om Zijn graf! Doch: „niemand heeft Zijn graf geweten tot op dezen dag.”

Van den berg Nebo gingen we over de vlakke velden van Moab naar Madeba, waar we tegen den avond aankwamen en het kamp weer opgeslagen werd. Dezen keer kwamen we er minder goed af dan den voorafgaanden nacht, want er kwam 's nachts een geweldige storm en regen opzetten. In onze bedden voelden we ons als op het dek van een boot. Het zeildoek van de tenten sloeg heen en weer en het water gutste van alle kanten naar binnen. Zelfs de goede zorgen van mijn bediende Anton van den Assem, die de touwen van onze slaaptent zoo veel mogelijk bevestigde, konden nog maar tijdelijk baten. Tegen dezen storm was niets meer bestand.

De eene tent na de andere werd tegen de vlakte geslagen. Anton lag in zijn bed te drijven; ik was gelukkiger en kon mij nog droog aankleeden, doch bij alle ellende waren we er nog trotsch op, dat de Nederlandsche vlag het langste stand hield. De storm en de regen hielden echter ook stand; de bodem werd geheel doorweekt en de pinnen, waarmee de touwen in den grond bevestigd waren, hielden niet meer. De dieren werden zoo goed mogelijk elders ondergebracht en wij zelf moesten midden in den nacht vluchten in de woning van een ouden Scheich, waar wij gastvrij werden opgenomen. Die woning bestond voornamelijk uit een

groot vertrek, waar rondom tegen den wand banken getimmerd waren, met kussens er op. Van slapen kwam niet meer, er werd een houtskoolvuurtje aangelegd, waaromheen we ons konden drogen en we werden op thee onthaald.

Er was geen sprake van, dat we den volgenden dag verder konden reizen, en in die woning blijven ging ook niet. Onze Scheich had blijkbaar een groote familie, die ons voor dien nacht hun plaatsen hadden afgestaan.

We vonden voor den dag en den volgenden nacht onderkomen in een Katholiek klooster, waar een vriendelijke geestelijke ons het gedwongen verblijf zoo aangenaam mogelijk maakte.

We hadden onze reis naar El Kerak willen voortzetten, maar onze uitrusting kon door het voortdurend slechte weer niet voldoende drogen en we besloten daarom den volgenden dag naar Jericho terug te keeren. Het speet mij erg, want ik had graag meer gezien van het land van Moab, dat zeer vruchtbaar moet zijn en prachtige tarwe en gerst oplevert. Madeba zelf biedt den bezoeker niet veel meer bijzonders dan eenige oude mozaïken, waaronder een die de kaart van Palestina voorstelt. De inwoners zijn voor het meerendeel Grieksche Christenen.

Met vrij goed weer verlieten we 's morgens Madeba, maar de maand Maart in Palestina lijkt erg op April in Holland en spoedig waren we weer te midden van regen, hagel en onweer. Den geheelen dag wisselden

regen en zonneshijn elkander af. Eerst gingen we door het gebergte, waar we op sommige plaatsen overblijfselen zagen van oude tempels, en toen daalden we weer af in de vlakte, waar bloemen en vogels het landschap stoffeerden. Ook ooievaars waren hier, en vooral in Syrië heb ik op mijn verdere reis herhaaldelijk menigten van deze dieren aangetroffen. De gladde, modderige wegen waren vaak bijna onbegaanbaar en onze paarden konden maar voetje voor voetje voorwaarts komen. Tegen den avond kwamen we in Jericho aan en den volgenden dag gingen we terug naar Jeruzalem, waar het weer in de vorige dagen ook buitengewoon slecht geweest was. Het had er zelfs gesneeuwd, iets wat in Jeruzalem bijna nooit voorkomt. En de koude was zoo streng geweest, dat twee vrouwelijke Russische pelgrims op weg naar Jericho van ellende waren omgekomen. Die ongelukkige pelgrims zijn dikwijls dagen onder weg zonder behoorlijk onderdak of voedsel.

Van uit Jeruzalem bezocht ik Bethlehem. Op weg er heen komen we voorbij een weinig aanzienlijk monument in den vorm van een kleinen tempel en te midden van een Arabische begraafplaats — het graf van Rachel. Bethlehem heeft ruim achtduizend inwoners, bijna allen Christenen. Er wordt wel beweerd, dat deze Christenen nakomelingen zijn van de kruisvaarders. En het is waar, dat hun type verschilt van het gewone in Palestina;

de vrouwen zijn heel mooi en hun bijzonder kleurige kleederdracht verdient een nadere beschrijving. Over het donkerblauw en rood gestreepte linnen hemd dragen

Plein in Bethlehem.

ze een rood wollen jakje, rijk met geborduurde randen versierd. Op het hoofd een cylindervormige bedekking, die al naar gelang van de middelen der draagster met zilveren of gouden munten is versierd en vastge-

houden wordt door een zilveren ketting, die om het gezicht hangt. Bovendien dragen de vrouwen, zooals alle vrouwen in het Oosten, een doek die hoofd en schouders bedekt. Vooral in die doeken is veel verscheidenheid en er zijn daaronder zeer kostbare. De lijfsieraden der vrouwen mogen niet in beslag genomen worden. Zoo komt het voor dat de echtgenoot in de schulden steekt, terwijl de vrouw vele gouden munten aan haar ketting draagt.

De omgeving van Bethlehem is zeer vruchtbaar, de bodem wordt goed bewerkt en is voornamelijk met olijf-boomen beplant. Niet ver van Bethlehem komen we aan de vijvers van Salomo. Er is daar een soort van brongebouwte, waar verschillende rijke bronnen te zamen komen. Op zeer primitieve wijze wordt een deel van dat water naar Jeruzalem geleid. Bij de bronnen zijn vier of vijf reusachtige reservoirs, grootendeels verval-len, van welke verteld wordt dat zij onder Salomo's regeering werden aangelegd. Salomo heeft hier zeker zijn buitenverblijven gehad en zijn duizend vrouwen hadden er rijkelijk gelegenheid om te baden. Ook Herodes had hier zijn paleizen en zijn tuinen, die van uit de bronnen besproeid werden. En nu staat er nog een ruïne van de kruisvaarders, die ook overal de goede plaatsen wisten uit te kiezen. Het meeste water loopt langs ondergrondsche kanalen ongebruikt weg. Met betrekkelijk weinig moeite zou het geheele dal, dat zich

van hier tot aan de Doode Zee uitstrekt, vruchtbaar te maken zijn. Het is aangewezen voor groenten- en vruchtenbouw.

De weg leidt over het gebergte, met hier en daar

Moskee boven de graven der aartsvaders.

oude rotsgraven, naar Hebron in een waterrijke en bijzonder vruchtbare omgeving. Hebron is een echt Oostersch stadje, dat buiten de gewone touristen-route ligt.

Hier is de spelonk van Machpela, die Abraham kocht van Efron den Hethiet als laatste rustplaats voor zijn huisvrouw Sarah; Abraham, Izak en Jakob liggen hier

eveneens begraven. Er is nu een moskee, omgeven door een hoogen muur en waar enkel Mohammedanen worden toegelaten, maar ook voor hen is het graf van de aartsvaders heilig en niemand waagt het er in af te dalen.

In Hebron wonen nog ongeveer duizend Joden, meest handelaren en wijnbouwers. Er wordt voornamelijk graan,

Straatje in Hebron.

wol en rozijnen naar het buitenland uitgevoerd. Een bijzonderheid in Hebron zijn de vele glasfabrieken, waar voornamelijk gekleurde ringen, armbanden en zelfs enkelbanden gemaakt worden als sieraden voor de vrouwen.

De Turksche autoriteiten die ik een enkele maal bezocht waren altijd zeer voorkomend. De Oosterlingen leggen heel wat meer beteekenis in hun begroeting dan wij doen. In plaats van het weinig zeggende hoed af-

nemen hebben zij de gewoonte met een hoffelijke arm-beweging hun hand even naar borst, mond en voorhoofd te brengen, hetgeen zeggen wil: „Mijn hart, mijn woord, mijn gedachte is voor U." Maar het gaat met de beleefdheidsvormen ook hier al evenals bij ons. Het zijn ten slotte niet anders dan uiterlijkheden, die verder geen waarde hebben.

Westelijk van Hebron aan de zee ligt Gaza in de nabijheid van de Egyptische grens. Er is daar een goed klimaat en van uit het rijke achterland wordt veel graan uitgevoerd, voornamelijk naar Engeland.

Teruggekeerd van Hebron naar Jeruzalem zetten wij den volgenden morgen de reis Noordwaarts voort naar Nabulus, het oude Sichem. We reden nog eens langs den Olijfberg en kwamen weer voorbij vele oude graven die in de rotsen waren uitgehouwen en verder door vruchtbare valleien langs uitgestrekte olijfboschen.

Nabulus ligt in een vruchtbare landstreek, die prachtige tarwe produceert; er is ook veel ooftbouw, voornamelijk abrikozen. Behalve tarwe wordt van hier ook olijfolie en zeep geëxporteerd. Dicht bij Nabulus komen we aan de Jakobs-bron, die Jakob voor zijn dieren gegraven heeft. Vader Jakob wist het wel, toen hij dit vruchtbare goed beschutte plekje als zijn woonplaats uitkoos.

In Nabulus leven nog een honderdtal Joden, behorende tot de secte der Samaritanen. Zij maakten op mij een ongelukkigen indruk en deden mij denken aan

andere stammen die ten onder gaan. Zij trouwen onder elkaar en zullen vermoedelijk in niet langen tijd wel geheel uitsterven.

Nabulus is een zeer welvarende stad en rijkelijk van water voorzien, dat men overal onder de straten hoort ruischen. De groote huizen zien er goed onderhouden uit. Men is hier niet zoo exclusief als in Hebron. In de moskee met de graven van Jakob's zonen worden althans ook de vreemdelingen toegelaten. Niet ver van Nabulus wordt een plaats aangewezen als die waar Jozef door zijn broeders zou verkocht zijn.

De vele bronnen die bij Nabulus ontspringen vormen te zamen een stroom, die op zijn weg naar zee vele molens in beweging zet. Langs het water en langs vruchtuinen en olijfbosschen zette ik de reis voort naar Samaria, de oude hoofdstad van midden-Palestina, nu een on aanzienlijk dorp te midden van ruïnes die getuigen van vervallen grootheid. Wat een verwoesting! Overal ziet men enorme zuilen bij tientallen tegen den grond geworpen; sommige steken schuin uit den grond, enkele staan nog overeind. Alles is door elkaar. Zulk een verwoesting kan alleen door aardbeving aangericht zijn. Hier was ook de tempel van Herodes, misschien reed ik er wel over heen. Er is genoeg om het vermoeden te rechtvaardigen, dat de bodem nog heel wat voor ons verborgen houdt.

Bij Samaria is het graf van Johannes den Dooper in

een oud klooster uit de middeleeuwen, dat nu in een moskee veranderd is en waar ik jonge Mohammedaantjes bezig zag zich in het Arabische alfabet te bekwamen.

Van Samaria ging de reis verder naar Jenîn. Bijna alles deden we te paard. In het midden van den dag hielden we altijd een paar uur rust en de meegenomen platte Arabische brooden met olijven en verdere versnaperingen smaakten ons daarbij beter dan het fijnste diner van Shepherd's Hotel in Caïro. Die Arabische brooden zijn, wat den vorm betreft, het best te vergelijken met olifantsooren. Ze zijn slap en taai; het best eet men ze door afgescheurde stukjes op te rollen en in olijfolie te doopen.

We moesten altijd voor de paarden een plaats uitkiezen waar water was en de mooiste halteplaats vonden we steeds de bron in de buurt van een dorp. Daar kwamen de vrouwen en meisjes met kruiken op het hoofd water halen, zooals Rebekka deed voor den knecht van Abraham. Ik vond in heel Palestina niets zoo schilderachtig als dit. Eens zag ik een bruid, die te herkennen was aan de vele sieraden die ze droeg. Het was haast heiligschennis haar te photografeeren en ze sprong dan ook weg toen ze het merkte.

Op weg naar Jenîn kwam mijn regenjas mij weer goed te pas. De regens waren dit jaar laat ingevallen en wij kregen ruimschoots ons deel. Het land was hier en daar in een meer herschapen, waar onze paarden

vaak tot aan de buik doorheen moesten waden.

Wanneer dit water naar reservoirs werd geleid, zou het land bebouwd kunnen worden, wat nu natuurlijk niet mogelijk is. Nu gaan land en water beide verloren en de poelen en moerassen verspreiden kwaadaardige koorts in den omtrek.

We overnachten in Jenîn, een klein plaatsje van weinig beteekenis, en gaan den volgenden morgen weer heel vroeg op weg, omdat we nog voor het invallen van den Sabbat in de Joodsche kolonie Sichron Jakob willen zijn. Eerst gaan we langs de vlakte van Jezreël, ook wel de vlakte van Esdralon genoemd, een van de vruchtbaarste gedeelten van Palestina. De heerlijke geur van tuinboonen in bloei herinnert mij aan ons moestuintje thuis. Ik heb hier heel veel van die boonen gezien; ze zijn een belangrijk uitvoerartikel naar Egypte.

Bijna de geheele vlakte van Jezreël behoort aan twee Arabische Christenen in Beyrouth. Die Arabieren hebben indertijd tegen hooge rente voorschotten gegeven aan de vroegere eigenaars, eenvoudige Fellachen, en toen deze de voorschotten niet konden terugbetalen, werden zij genoodzaakt het land voor lagen prijs aan hun geldschietters te verkoopen. De vlakte van Jezreël is hier en daar moerassig, zoodat het er niet gezond wonen is, maar het overvloedige water zou gemakkelijk af te voeren zijn naar de nabijgelegen riviértjes.

We gaan nu Westwaarts en komen door het gebergte,

waar de wegen weer heel slecht zijn, de beek is niet van den weg te onderscheiden en de paarden gaan tot aan de knieën door de modder. Er zijn verscheidene bronnen, waarvan het water niet heelemaal koud is. Waarschijnlijk komt het van groote diepte naar boven. Het land is, zooals trouwens door heel Palestina, maar dun

Ruïne uit den tijd der Kruisvaarders.

bevolkt; de menschen die men ontmoet zijn voor het meerendeel Bedouïnen. In de verte zijn de mannen nauwelijks van de vrouwen te onderscheiden. Als het er uit ziet of er iemand in rokken aankomt, dan kan men er zeker van zijn dat het een man is, en omgekeerd, wanneer men iemand in een broek ziet aankomen, dan

is het een vrouw. Het zijn eigenlijk geen rokken, die de mannen dragen, maar hun wijde hemden en mantels doen er in de verte aan denken. Daarentegen dragen de vrouwen inderdaad wijde broeken, die boven de enkels vastgemaakt worden. Het is een mooie kleederdracht en er is niets stuitends in. Het is ook gemakkelijk bij het zware werk dat de vrouwen vaak verrichten, dikwijls als wegwerksters en zelfs als houthaksters. Ik zag ze boven in de boomen zitten en flink de bijl hanteeren. Meestal zijn die vrouwen mooi en het is maar jammer dat ze zich om mond en oogen tatoeëeren.

We komen aan de Joodsche kolonie Chedera met bijzonder vruchtbaren bodem, maar omgeven door moerassen. Wie het hier maar eenigszins kan doen, verhuist 's zomers naar elders. Heele families zijn in vroegere jaren door de koortsen uitgeroeid. De gezondheidstoestand is tegenwoordig wel verbeterd, maar toch nog lang niet goed. Met Eucalyptus-boomen kan men niet alles verhelpen, doelmatige drainage is noodig. De kolonie is prachtig aangelegd, de bodem is op een betrekkelijk klein bestek van groote verscheidenheid en levert verschillende producten van zeer goede kwaliteit.

Wegens de nabijgelegen moerassen wilde ik hier niet overnachten en liever trachten Sichron Jakob te bereiken. Den weg daarheen deed ik onder geleide van een goeden gids gedeeltelijk in den pikdonker. Ik volgde maar op den voet het eenige dat voor mij zicht-

baar was, namelijk het achtergedeelte van den schimmel, die door mijn metgezel bereden werd. We moesten de Krokodil-rivier doorwaden, gelukkig zonder krokodillen te ontmoeten. Het schijnt dat die dieren hier niet meer voorkomen. Van de in Palestina te huis behorende fauna had ik tot dusver nog niet veel te zien gekregen. Wel had ik reeds verschillende malen in den nacht jakhalzen hooren huilen, maar naderbij gekomen waren ze nog niet. Ook nu hoorden we af en toe het gillen van die dieren, die nooit menschen aanvallen, en we bereikten in den avond Sichron Jakob, een van de meest bevolkte Joodsche kolonies.

In Sichron werd voornamelijk wijn geproduceerd, maar in de laatste jaren heeft de bevolking zich ook zeer op den akkerbouw toegelegd.

Sichron is mooi gelegen op een heuvel aan de zee en met prachtig uitzicht op het land er om heen. De bodem is er zeer vruchtbaar en de gezondheidstoestand in 't algemeen goed.

Van Sichron zette ik de reis voort naar Haifa door een mooie vruchtbare landstreek. Ik zag overvloedig klaver in 't wild groeien; hier en daar zag het er uit of het veld er mede bezaaid was. De Johannisbroodboom komt hier ook veel voor en levert een uitstekend veevoeder. Het land is voornamelijk een kalkbodem en als 't ware geheel met kleine steenen bezaaid. Een na-

deel schijnt dat niet te zijn, integendeel, want door het verweeren van de steenen treden de phosphaten naar buiten en bevorderen den plantengroei. Een groot gedeelte van den weg zie ik haast niet anders dan olijfboomen; hier is het echte olijvenland; de olijven die hier groeien zijn heel klein, in 't geheel niet waterhoudend en geven een bijzonder fijne zuivere olie, naar ik hoorde de beste olie van heel Syrië.

We komen aan Athlît, een vervallen vesting uit de Middeleeuwen, aan zee gelegen; er is nog een kleine Turksche bezetting. Van de oude havenhoofden is bijna niets meer overgebleven en de haven zelf is geheel verzand. Een bezoek aan de vestingmuren, die zich tot in zee uitstrekken, is wel de moeite waard. Het is een onopgelost raadsel, hoe ze in den ouden tijd die enorme rotsblokken op elkaar gekregen hebben, en evenmin kent men de samenstelling van de specie, die zoo hard geworden is, dat overhangende rotsblokken er nog door worden vastgehouden.

We rijden van Athlît langs het strand verder en zien rechts voor ons het Karmelgebergte en in zee kleine zeilscheepjes. Er wordt uit Palestina heel wat uitgevoerd dat niet in de consulaire verslagen vermeld wordt, zooals bijv. stroo en houtskool. Deze goederen worden direct van het strand in kleine zeilscheepjes gebracht, om naar de Grieksche eilanden en elders vervoerd te worden. De houtskool wordt gebrand uit boomwortels,

die in onuitputtelijken voorraad aanwezig zijn. Wel een bewijs, dat in vroegere tijden aan bosschen in Palestina geen gebrek was! Een ander belangrijk artikel is geitenmest, die in groote hoeveelheden wordt uitgevoerd. Zoo geeft het land op 't oogenblik af, wat het zelf heel best zou kunnen gebruiken!

Aan den voet van den Karmel gekomen klimmen we met de paarden aan de hand tegen den berg op. Het gebergte is hier niet hoog en boven hebben we gelegenheid om uit te blazen. Onze moeite wordt ruimschoots beloond door het prachtige panorama dat we te zien krijgen. Beneden ons de mooie blauwe zee, rondom de bergen van Galilea, daartusschen de vruchtbare vlakte van Acre. En te midden van al dat moois de stad Haifa, waar de Duitsche kolonie het beste gedeelte bewoont. Deze streek laat zich het best vergelijken met de Fransche Riviera. De Karmel zelf is geheel met plantengroei bedekt; de grond is er heel vruchtbaar en bij Haifa is geen plekje ongebruikt. De Duitsche kolonie heeft zich hier voor ongeveer 35 jaar gevestigd en werd toen door de Tempelorde ondersteund. Later, toen ROTHSCHILD de Joodsche kolonisatie in de hand nam, hebben de Duitsche kolonisten, waaronder bekwame werklieden waren, heel veel geld verdiend met leveranties aan de Joodsche kolonie Sichron Jakob, een kolonie die ROTHSCHILD schatten gekost heeft.

De Duitschers wonen in naar Europeesch model ge-

bouwde huizen, alle met tuintjes er voor; men waant zich verplaatst in een stadje in Zuid-Duitschland. De bewoners hebben bijna allen hun schaapjes op het droge, d.w.z. zij zijn bezitters van wijnbergen op den Karmel. Men kan veilig zeggen, dat de Duitsche kolonie in Haifa haar bloei voor een groot deel indirect aan ROTHSCILD te danken heeft.

De Duitsche kolonie omvat het Zuidelijkste deel van het eigenlijke Haifa, dat een eender aspect biedt als Jaffa, alleen is het voor reizigers gemakkelijker bereikbaar. Het is door een spoorweg met Damascus verbonden, waardoor de in- en uitvoer belangrijk is toegenomen.

Ik kon in Haifa zelf geen onderkomen vinden, want alle kamers waren door een groot Amerikaansch reisgezelschap in beslag genomen. Maar ik vond een goed logies in het hotel van Pastor SCHNEIDER op den Karmel. Het was een heerlijk rustig verblijf en ik was er gaarne langer gebleven. Pastor SCHNEIDER en zijn echtgenoote zijn een paar vriendelijke menschen; zij interesseerden zich ook levendig voor het Zionisme. De Pastor gaf mij als zijn overtuiging te kennen, dat het land voor het Joodsche Volk wordt bewaard, waarop ik opmerkte, dat de Christenen in Palestina toch al vast heel wat land voor hun kolonies en hun kloosters hadden in beslag genomen, en dat bijv. de Pastor zelf bij zijn hotel ook een vrij aanzienlijk grondbezit had. De goede Pastor verklaarde zich dadelijk bereid, om ons zijn bezitting af te staan, als we hem en zijn gezin als gasten wilden

behouden. Een waarlijk verlokken- de aanbieding, nu in scherts gedaan! Maar zullen er vele Christenen bereid zijn om, wanneer de tijd daar is, hun land in Palestina tegen behoorlijke vergoeding aan Joodsche koopers over te dragen?

Van uit Haifa maakte ik een uitstapje naar St. Jean d'Acre. Dit plaatsje is zoo dikwijls verwoest geworden, dat er behalve enkele oude gedeelten bij de haven en bij de vesting niet veel van vroeger tijden meer overgebleven is. De rit er heen ging over het strand, nu en dan door de zee en door een paar kleine riviertjes die er in uitmonden. Aan het strand zag ik enkele groote zee-schildpadden.

Acre heeft veel van zijn beteekenis verloren; vroeger werd van hier veel graan uitgevoerd, dat uit de Hauran kwam, maar sedert de spoorweg gereed is gaat het meeste over Haifa.

Mijn gastheer op den Karmel wachtte mij 's morgens vroeg op met een heerlijk bouquetje viooltjes. En met de beste herinneringen aan Haifa ondernam ik nu de reis door Galilea.

Over bergen en dalen, nu en dan met een mooi uitzicht in het dal dat de vlakten van Jezreël en Acre met elkaar verbindt, en door groene vruchtbare valleien kwamen we in Nazareth. Ook hier is weer de bron het centrum van het leven, de sociëteit van de vrouwen en de speelplaats van de kinderen. De bevolking van Nazareth is overwegend Christelijk.

In Galilea vindt men verscheidene dorpen waar zowel Mohammedanen als Christenen wonen, en zelfs in plaatsjes met weinig Christenen zijn vaak verschillende sekten vertegenwoordigd. Menigmaal ziet men naast een Protestantsche kerk, een Grieksch of een Russisch klooster, een Katholieke school en een Engelsch hospitaal. De zending schijnt onder de Mohammedanen niet veel succes te hebben; dat komt zeker doordien hun godsdienst nauw met hun nationaliteit samenhangt. Dit laatste is dan ook waarschijnlijk de reden dat hun oorlogen meestal een religieus karakter dragen en dat in het Turksche Rijk ongeloovigen niet in den militairen dienst worden opgenomen.

Voorbij Nazareth krijgt men weer een ruim uitzicht op de vlakte van Jezreël. Ik zag den berg Tabor en aan den voet van het gebergte Endor. We ontmoeten groepen Bedouinen; en nu en dan een Arabier op z'n merrie gezeten en met een veulen als een hondje achter hem aan. Ik vond in Palestina in 't algemeen goede paarden; wij zijn dan ook bij de bakermat van 't Arabische ras. De paarden zijn meestal niet zoo groot als bij ons, maar zij zijn sterk, en hebben een verbazend uithoudingsvermogen. Draven doen ze zelden, meestal gaan ze in stap, maar ook galoppeeren kunnen ze lang achtereen volhouden. Daarbij zijn ze bijzonder intelligent. Een staaltje daarvan vertelde mij de berijder van een Arabischen volbloed, dien ik hem oprecht benijdde. Hij

was eenige weken te voren op 't gras uitgegleden en met zijn been onder het paard geraakt. Het dier was doodstil blijven liggen tot de berijder voorzichtig zijn been had weggetrokken, waarna het paard op bevel van zijn meester weer kalm opstond. De Arabieren hebben hun volbloed paarden dikwijls in gemeenschappelĳk bezit, de paardenfokkerij is bij hen een geliefkoosd bedrijf en ofschoon de uitvoer van paarden uit het Turksche Rijk verboden is, vindt toch menige volbloed over land zijn weg naar Egypte.

Wij kwamen 's avonds aan de Joodsche kolonie Sedjerah, een mooie farm van de Jewish Colonisation Association. Men heeft zich er voornamelijk op landbouw en veeteelt toegelegd, en de bezoeker krijgt den indruk dat er onder krachtige bekwame leiding wordt gewerkt. Ik kreeg voor 't eerst in Palestina volop heerlijke boter en werd ook onthaald op een nieuw kostje, een soort zachte witte kaas, fijn gemaakt en gemengd met room en peper en zout, uitstekend van smaak. Jammer dat de J.C.A. besloten heeft deze farm op te heffen, omdat er jaarlijks zooveel geld moet bijgepast worden. Intusschen moet erkend worden, dat de zuivel-producten een beteren afzet zouden vinden, wanneer de farm meer in de buurt van een groote stad gelegen was.

In Sedjerah ontmoette ik een voor mij nieuw soort menschen. Er waren in de kolonie Gerim, dat zijn Russen, die tot 't Jodendom waren overgegaan. In Rusland moeten

nog vele van zulke in het Jodendom opgenomen Russen leven; zij verdragen het klimaat van Palestina minder goed dan de Joden. Ongezond is 't hier anders niet; in 't nabijgelegen Arabische dorp was een vrouw van 120 jaar, die zich herinnerde dat Napoleon daar gecampeerd had vóór de veldslagen bij Acre en den berg Tabor. Die berg Tabor ligt vrij wel geïsoleerd, zoodat men van den top het uitzicht heeft over een groot gedeelte van het land. We begaven ons vroeg op weg, maar er kwam zulk een geducht onweer opzetten, dat we genoodzaakt waren halverwege om te keeren en een onderkomen te zoeken in de kleine Joodsche kolonie Meshah, een akkerbouwkolonie met zeer vruchtbaren bodem, evenals het nabijgelegen Yemma.

We gaan nu verder Oostwaarts naar den Jordaan. De wegen zijn overal slecht. Met de 4 frank, die ieder Turksch onderdaan jaarlijks van zijn 20sten tot zijn 60sten jaar voor het onderhoud van de wegen betaalt, schijnt men er niet te kunnen komen. Dat onderhoud wordt op de gewone manier uitbesteed en de aannemers zorgen wel dat ze hun rekening goed maken. 't Steenen kloppen laten ze vaak door vrouwen verrichten, en wanneer er niet toevallig een antieke zuil bij de hand is om die bij wijze van wals over den weg te rollen, dan blijft het instampen van de steenen eenvoudig achterwege, en laten ze het verdere verloop maar aan de Voorzienigheid over.

Wegwerksters.

Op mijn reis was ik menigmaal genoodzaakt naast de wegen over de akkers te rijden, omdat de wegen zelf onbegaanbaar waren. Iedereen doet het en de landbouwers lijden de schade. Als definitie van Turksche wegen hoorde ik dan ook, dat ze beschouwd worden als minder goed begaanbare plaatsen waar men aan weerskanten omheen moest trekken. Maar ook dat omheentrekken is lang niet altijd mogelijk en dan moet men maar zien zoo goed en kwaad als het gaat over den weg zelf te komen.

Dicht bij den Jordaan bereiken we de Joodsche kolonie Melhamië, een echte akkerbouwkolonie met stoere kolonisten.

Van daar gaan we langs den Jordaan, die hier helder water heeft. Langs stroomversnellingen en watervalletjes bereiken we het meer van Tiberias met zijn mooi begroeide oevers. In den avond is 't een ware feeërie; de ondergaande zon toovert kleuren op bergen en water. Vogels vliegen om ons heen en een paar gazellen vluchten in de bergen. Bij het zien dier ranke dieren voel ik me allermint een jager; ik kan niet begrijpen, hoe men er toe komen kan op zulke dieren te schieten.

't Is reeds donker, als we in Tiberias aankomen. Het hotel is weer door een Amerikaansch reisgezelschap in beslag genomen en we worden in een soort van dependance ondergebracht. De reputatie van Tiberias had mij

het ergste doen vreezen; het plaatsje is vermaard van wege zijn ongedierte, maar men went ten slotte aan alles en in 't Oosten leert men spoedig zich in 't onvermijdelijke schikken.

Tiberias is een oud armoedig stadje, dat voor den vreemdeling alleen aantrekkelijk is door zijn mooie ligging aan 't meer. De bevolking, in 't geheel ongeveer 5000 inwoners, bestaat voor $\frac{3}{4}$ uit Joden, die evenals die van Jeruzalem voornamelijk leven van aalmoezen, die hun door de Joodsche instellingen uit Europa en Amerika worden toegezonden. Zij zijn vreeselijk arm en ellendig en leven onder de in hygiënisch opzicht ongunstigste omstandigheden. Voor enkele jaren woedde hier de cholera en van de Joodsche bevolking stierven toen 600 in één maand tijd.

In de onmiddellijke nabijheid van Tiberias zijn een aantal heete zwavelbronnen, waarvan het water voor het grootste gedeelte ongebruikt in het meer wegvloeit. Er zijn een paar primitieve badhuizen, van welke de zindelijkheid mij echter eenigszins verdacht voorkwam. Het water wordt als zeer geneeskrachtig geroemd bij rhumatiek en enkele andere ziekten. In vroegere tijden moet hier een groote badplaats geweest zijn. Langs den oever van het meer wandelend, ziet men hier en daar onder het heldere water zuilen en overblijfselen van beeldhouwwerk. Waarschijnlijk was deze oever be-

dekt met villa's en badhuizen en zeker zijn er weinig plekje's op de wereld met een zoo goed klimaat als aan het meer van Tiberias.

Op een Zondagochtend dreven we heel vroeg in een zeilbootje over het spiegelgladde meer. De roeiers moesten te hulp komen, want er was bijna geen wind. Ik geloof dat het meer van Tiberias mij het liefste is van heel Palestina. Natuur en atmosfeer geven er een gevoel van tevredenheid en welbehagen, zooals ik nergens elders in Palestina ondervond.

We landen bij Capernaum en zijn dadelijk te midden van de bouwvallen van een reusachtige synagoge. Er is nu een Franciscanerklooster, vanwaar bij de opgravingen toezicht wordt gehouden. Nooit zag ik een synagoge van zulke afmetingen. Het meeste is nog onder den grond verborgen. Nu wil men met veel zorg trachten alles zooveel mogelijk te reconstrueeren, maar het is te vreezen dat er al veel weggehaald is om te dienen als bouw materiaal in en bij Tiberias.

Bij Ain et Tabigha (de zeven bronnen) vinden we onze paarden, die we van Tiberias langs den oever van het meer hierheen gezonden hebben. We rijden nu door een vulcanische streek, hier en daar met weelderigen plantengroei, naar de Joodsche kolonie Rosch-Pinah. Het aantal inwoners is 800. De bevolking leeft van akkerbouw en van de opbrengst van olijven en

amandelaanplantingen. De amandelen gaven in dit jaar een heel rijken oogst.

Van uit Rosch Pinah bezocht ik de stad Safed. De weg er heen voert door een mooi en vruchtbaar dal, rijk aan water. Bij Safed vormt het dal één grooten tuin. De bevolking bestaat ook hier bijna voor de helft uit Joden. Safed is een oude vesting en de stad heeft in den loop der tijden, zooals trouwens deze geheele streek, veel door aardbevingen te lijden gehad.

Op de Joodsche bevolking in de steden kom ik later terug, de Joodsche kolonies boezemen mij meer belangstelling in, en den volgenden morgen gaat de reis verder naar de kolonies Mischmar Ha Jarden (de wachter aan den Jordaan) en Jessud Ha Maala, twee kleine akkerbouw-kolonies, die harde jaren achter den rug hebben. In Jessud Ha Maala nemen we nog een extra-gids en een paar muildieren. We willen des avonds nog de Joodsche kolonie Metullah bereiken, noordelijker gelegen dan de andere kolonies, en vrijwel geïsoleerd. Maar het weder was ons tegen, de regen gutste bij stroomen neer en wij kwamen met onze pakhieren maar langzaam vooruit. We trokken nu langs het meer Huleh, waardoorheen de Jordaan vloeit vóór deze zich in het meer van Tiberias stort. Het meer moet rijk zijn aan wild; vooral pelikanen schijnen er veel te huizen. Het wordt meer en meer moerassig; de vlakte ten noorden van het meer is reeds een en al moeras, en twee van onze

dieren maakten al een buiteling. Aan den voet van de bergen in de verte zien we hier en daar Bedouïnenkampen met groote kudden vee.

De avond begon reeds te vallen, maar we hadden nog een heel eind weg vóór ons. Het bleef met korte tusschenpoozen doorregenen, onze dieren konden nauwelijks meer voorwaarts, en langzamerhand werd het volslagen duister. We reden mannetje achter mannetje en voelden ons alles behalve gerust op den goeden afloop van dezen tocht, die nu en dan opgeluisterd werd door het gehuil van jakhalzen en hyena's. Een tegenslag, die ten slotte nog goed afliep, bleef ons dan ook niet gespaard. Terwijl we langzaam voortreden, hoorden we plotseling een plons en het bleek, dat onze gids met paard en al was weggegeden. Het was zeker wel het angstigste oogenblik, dat ik op mijn reis beleefde. We hoorden eenige oogenblikken absoluut niets; we stonden in den pikdonkeren avond en konden niet anders denken, dan dat man en paard beiden verdronken waren. Voorzichtig stegen we af en onze gids uit Jessud Ha Maala slaagde er in zijn kameraad te hulp te komen. Na eenige minuten, die een eeuwigheid leken, kwamen beide mannen te voorschijn, het paard volgde weldra en ten slotte mijn reistasch, die ook mee kopje onder geweest was. Het bleek, dat we vlak langs een moerasbeek reden, die door den regen bijzonder was aangezwollen. We hadden alle reden tot dankbaarheid, dat we er nog

zoo zonder ernstig ongeluk afkwamen en toen we onzen weg vervolgden, zagen we spoedig de lichtjes van Metullah, dat we laat in den avond bereikten.

Het bleek mij, dat de inhoud van mijn reistasch geducht door het water geleden had en het ergste van alles was wel, dat van mijn fotografische opnamen drie series, ieder van 12 films, die ik nog niet had kunnen uitwerken, totaal bedorven waren. Het waren opnamen uit Judea en Galilea en voornamelijk uit de Joodsche kolonies.

De resultaten in de kolonie Metullah waren tot dusver niet schitterend; door de geïsoleerde ligging is de veiligheid er niet zoo voldoende als in de andere kolonies. Het schijnt in vorige jaren te zijn voorgekomen, dat Bedouïnen den oogst van de kolonisten geroofd hebben. Tegenwoordig heeft men er zich op ingericht om een overval behoorlijk te kunnen afslaan.

Van Metullah uit bezocht ik de bronnen van den Jordaan bij Baniyas. Het grootste gedeelte van den weg gaat weer door beken en poelen. Ik ben langzamerhand tot de overtuiging gekomen, dat dat „waterarme Palestina” evenmin gebrek aan water heeft als ons gezegend Nederland.

We komen bij het oude Dan, de Noord-grens van het Oude Joodsche Rijk, en al ben ik niet heelemaal zoo zuidelijk geweest als Bersheba, zoo geloof ik toch

dat ik het land mijner vaderen nu vrij goed gezien heb.

Verder op den weg vinden we weer heel veel brok-

Waterval bij Baniyas.

stukken van zuilen en nu en dan ziet men duidelijk overblijfselen van tempels. Ook hier moet een groote stad geweest zijn, Baniyas, het oude Caesarea Philippi!

Maar het meest imponeerend van alles zijn toch de bronnen van den Jordaan.

Ik stond te midden van een groot amphitheater van rotsen en overal onder mij welde het water van alle kanten op uit den grond; het spoot uit de rotsen, het gutste naar beneden. Zoo ontspringt de Jordaan.

Den nacht brachten we door in Metullah; ik zou spoedig het eigenlijke Palestina verlaten met zijn Joodsche

In Boven-Galilea.

kolonies, waar ik overal was opgenomen als behoorde ik tot de familie. Het is mij een behoefte om hier mijn dank te betuigen aan de bestuurders der kolonies, aan de kolonisten, en aan ieder die er mij gastvrijheid verleend heeft. Evenals voor de vriendelijke voorkomend-

heid, waarmede ik overal werd bejegend. Geleide en inlichtingen werden mij desgewenscht overal en ten allen tijde verstrekt en dat maakte, dat ik mij van het begin tot het einde in het Joodsche land voortdurend heb te huis gevoeld.

De reis ging nu dwars door het land naar Saïda, het oude Sidon. We hebben heerlijk zonnig weer. Achter ons rijst de met sneeuw bedekte Hermon als een reus uit het gebergte op. En hoewel we nog een volle dag-reize vóór ons hebben, zien we in de verte toch nu en dan de Middellandsche Zee glanzen. Rechts zien we den Libanon, door een mooie vruchtbare vlakte van den Anti-Libanon gescheiden. En daardoor kronkelt zich de vroolijke Litani, een wilde, bruischende bergstroom. We gaan door het gebergte van Boven-Galilea en komen langs Kalat-esh-Shakif, een kasteel van de kruisvaarders, dat eenmaal een groot gedeelte van het land beheerschte. Er zijn hier meer zulke overblijfselen uit de Middel-eeuwen.

Onze middagrust hielden we in En-Nabatiyeh, een groot dorp van de sekte der Metawileh. Deze Metawileh zijn evenals de Perzen Shi'iten. Baedeker zegt van hen dat het dieven en moordenaars zijn, maar wij kregen er een voortreffelijken maaltijd en konden ongestoord onze reis voortzetten. Tegen den avond bereikten we de Middellandsche Zee; dicht bij de kust kreeg ik voor

't eerst een jakhals te zien. Ik zond hem twee kogels achterna zonder te raken.

Tegen het vallen van den avond bereiken we de

Gebergte met Kruisvaardersruïne.

boomgaarden bij Saïda, alles sinaasappelen en citroenen. Ik liet mij het eerst naar de woning van den Hollandschen Consul geleiden, die echter afwezig was. Een zijner

collega's was toen zoo vriendelijk ons een logement te bezorgen. Die tocht 's avonds door Sidon was bijzonder bekoorlijk, te paard door de verlichte, zwaar overwelfde bazaars, door poorten en steegjes.

Op z'n Syrisch gelogeed, maar het was er heel zindelijk. Voor elk bed stonden een paar muilen. Zie hier ons ontbijt: lekkere taaie vischkoekjes. Stukjes er van wikkelt men in lapjes plat taai brood, en dat doopt men in een soort pikant sopje. Vorken en lepels zijn onbekende zaken. Maar we weten ons te helpen.

Saïda heeft een aardige haven. De ligging ten opzichte van het achterland schijnt gunstiger dan die van Beirout en daarom zijn de kooplieden van Beirout al bij voorbaat naijverig op een mogelijk opbloeien van Saïda. Van het oude Sidon is niet veel overgebleven. Men heeft hier verscheidene sarcophagen opgegraven; daaronder één, prachtig versierd met voorstellingen uit het leven van Alexander den Groote. Deze sarcophaag bevindt zich thans in het museum in Constantinopel.

In een rijtuig met drie paarden vertrekken we van Saïda naar Beirout. Een mooie weg langs zee, langs citroenen, sinaasappelen, amandelen en palmboomen. We komen in het gebied van de Libanonprovincie, welke zekere mate van zelfbestuur geniet met eigen rechtspraak en een eigen gewapende macht onder het

toezicht der mogendheden, met wie zich de Turksche regeering telkens moet verstaan omtrent de keuze van den Christelijken Gouverneur. Desniettegenstaande zou, naar ik vernam, het geven en aannemen van Bakschisch in dit bevoorrechte gewest niet minder gebruikelijk gebleven zijn dan elders in het Turksche Rijk. Doch wat hiervan overigens zijn moge, het geld voor het onderhoud van de wegen schijnt ook hier niet ten volle zijn bestemming te bereiken. We zien een wagen, die in de modder is blijven steken. Een eind verder aan de kust wordt de plaats aangewezen, waar Jonas en de walvisch weer van elkaar afscheid namen. Voor de ongelooovige Thomassen heb ik de plek gefotografeerd.

We komen dichterbij Beirout en ik neem een kijkje in een zijdespinnerij, waar een dertigtal vrouwen en meisjes de zijde winnen. De lucht van de cocons in het warme water is onverdragelijk. Ik begrijp niet, hoe die menschen het er den geheelen dag uithouden.

De weg blijft heel slecht. We ontmoeten een rijtuig uit Beirout. Onze koetsiers zijn blijkbaar met elkaar bekend; haast hebben ze niet. Er wordt halt gehouden en ze informeeren naar elkaar's gezondheid. „Wanneer gij gezond zijt, ben ik ook gezond.” De Beirouter koetsier vertelt nog dat hij een nieuw paard gekocht heeft, waarvan de goede kwaliteiten worden opgesomd. En we gaan weer verder. We zien, dat we weer in de beschaafde wereld komen. Op een Amerikaanschen windmolen heeft

een firma uit Illinois haar naamkaartje van eenige vierkante meters oppervlakte geplaatst. Ongelukkig heeft de moderne beschaving voor Beirout ook haar nadeelen

Landingsplaats van Jonas.

meegebracht. De zeden zijn er slecht, de bevolking speelt en is onbetrouwbaar. Moorden tusschen Christenen en

Mohammedanen zijn er aan de orde van den dag.

In het Duitsche Hotel in Beirout weer volop varkensvleesch. Ik ben in mijn maag toch ook een goede Jood: Ik hoorde hier een aardig verhaal uit den Talmud, dat verband houdt met den afkeer dien de Joden ten opzichte van varkens koesteren. Toen Pompejus Jeruzalem belegerde, hadden de Joden gebrek aan offerdieren voor den tempel — en zij lieten aan een touw een mand met een paar geldstukken van den stadsmuur zakken, waartegen de Romeinsche soldaten dan weer een schaap naar boven zonden. Eens deden de soldaten in plaats van een schaap een varken in de mand. Maar toen het beest boven op den stadsmuur gekomen was, deed zich een aardbeving gevoelen, die zich ver over het land uitstreckte. Sinds dien zeggen de Joden nog steeds: „Als er een varken (een slecht mensch) hoog gestegen is, dan komt er een aardbeving,” d.w.z. hij gebruikt zijn invloed ten kwade, en deze kwade invloed doet zich ver over het land gevoelen.

Beirout is een groote havenplaats met 120 000 inwoners, waaronder 2500 Joden. De Joodsche bevolking heeft hier niet veel te beteekenen. De Amerikaansche missie heeft in Beirout een college, een soort van universiteit met tusschen 700 en 800 leerlingen.

Beirout is omgeven door mooie tuinen met weelderigen plantengroei, vooral olijven en moerbeziën. Even boven

Beirout overziet men de geheele omgeving, de haven, en de baai met de sneeuwtoppen van den Libanon. Maar ik ben hier niet meer in het Joodsche land. Ik zou zeggen dat de grens moest wezen Baniyas, het oude Dan, en de Libanonprovincie.

In Beirout ontmoette ik Dr. GOLDSMIT van Amsterdam, die mij verder op mijn reis zou vergezellen. We zouden nog eenige plaatsen in Syrië bezoeken en verder door Klein-Azië en over Constantinopel naar Holland teruggaan. Ik zal in 't kort ook deze reis beschrijven, om daarna weer op het Joodsche Land en het Joodsche Volk terug te komen.

De trein naar Damascus vertrekt 's morgens vroeg en we sporen langs riant gelegen zomerverblijven door het Libanon-gebergte. We zijn spoedig midden in de sneeuw en bereiken een hoogte van ruim 1600 M. Een onzer medereizigers wijst ons sporen van wild, en zegt dat hij daar den vorigen dag een heele familie vossen heeft zien voorbijtrekken. We zien nog eens de bruischende Litani, een oude kennis uit Galilea, en sporen verder door het Anti-Libanon gebergte, langzaam dalende naar Damascus.

Voor we nog recht begrijpen hoe alles zoo gauw in 't werk gaat, zitten we al in een open rijtuig en rijden

in razende vaart te midden van stofwolken van andere rijtuigen naar het Hotel Victoria. De hotelier heeft de reputatie van een zonderling. Hij eischt van zijn gasten dat ze stipt op tijd aan tafel komen, en wie tien minuten te laat komt krijgt geen eten meer. Een badkamer is in het hotel niet aanwezig. Aan een Engelschman, die een bad wilde hebben, moet de hotelier gezegd hebben: „Bij mij logeeren alleen zindelijke mensen, en die hebben geen bad noodig.”

Aan groote, luxueus ingerichte Oostersche badhuizen ontbreekt het in de stad anders niet. Damascus maakt een grandioozen indruk. Dit is wel werkelijk Oostersche kleurenpracht en verscheidenheid. Zoo karakteristiek heb ik het niet in de andere plaatsen aangetroffen, ook later niet in Aleppo. Het leven concentreert zich in de bazaars, de groote overdekte winkelstraten, waar tapijten worden uitgespreid en aangeprezen; geldwisselaars hebben er hun vaste zitplaats, rijtuigen gaan er in draf doorheen, mooi opgetuigde kameelen en ezels, zwaar en hoog beladen, statige ruiters, vertegenwoordigers van alle naties, Perzen, Negers, Mekkagangers, alles in de meest verscheiden kleederdrachten.

Hoewel het oude Damascener werk bijna niet meer te krijgen is, is een kijkje binnen in de bazaars toch nog wel de moeite waard; men ziet er fraai koper- en houtsnijwerk, ingelegd met parelmoer, zachtkleurige geborduurde kleedjes uit den Libanon, zijden kleedjes, die nog altijd

Damascus' naam hoog houden en verder vooral mooie Perzische kleeden.

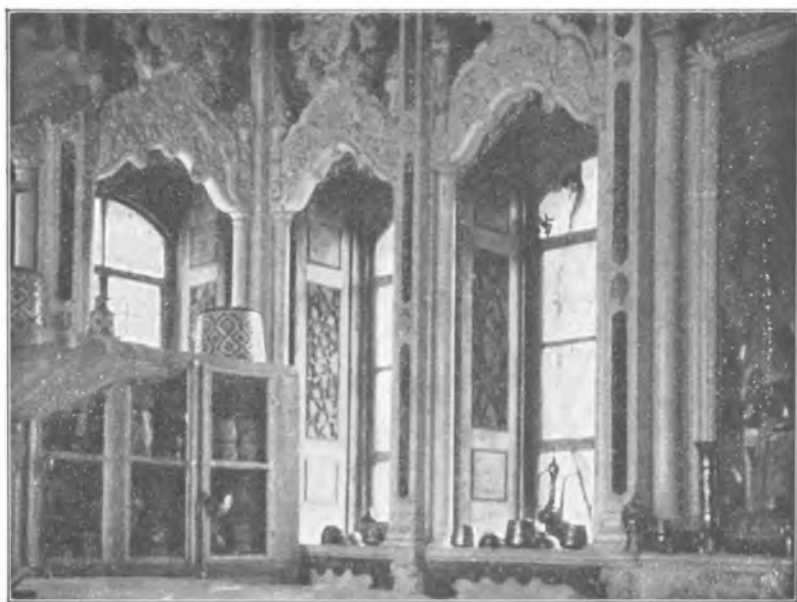
Het aantal inwoners van Damascus wordt geschat op

Vóór de bazaar in Damascus.

250000, waarvan ongeveer 10000 Joden, die meest allen arm zijn en in de koper-industrie een karig loon verdienen. De Joodsche gemeente is genoodzaakt, voor-

werpen van waarde uit de synagogen te verkoopen om in den nood te voorzien. Ik zag een mooie oude synagoge. Binnen was geen plaats voor de vrouwen. Gedurende de godsdienstoefening blijven de deur en de getraliede vensters open, en daarachter staan eenige banken

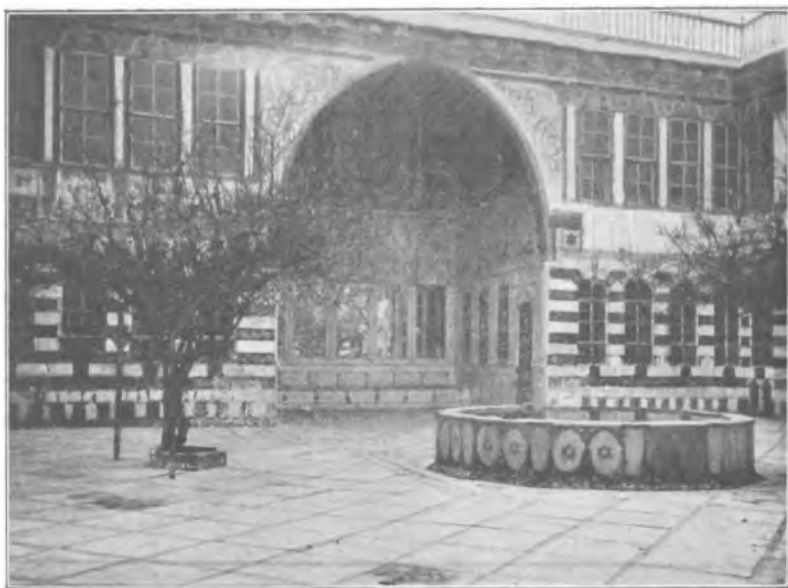

Intérieur in Damascus.

voor de vrouwen, maar de meesten zullen wel moeten staan.

Veel herinnert nog aan den vroegeren rijkdom van Damascus; onze gids verschaft ons een blik in een particuliere woning. Ook de school van de Alliance

Israëlite is in een oud paleis gevestigd. We bezoeken de prachtige groote moskee en het graf van Saladin. Er was een Engelsche dame, die vroeg wie Saladin eigenlijk geweest was. Overigens zijn die Engelschen toch practisch. Ze zorgen wel, dat ze weten wat ze

Binnenplaats in Damascus.

noodig hebben. In ons hotel was een Engelschman, die van Bagdad gekomen was. Hij verstond Fransch noch Duitsch, maar daarentegen sprak hij Arabisch en Perzisch.

Een vreemd gezicht in Damascus bood de electrische tram, die sinds een paar weken in exploitatie was. Een

combinatie van Fransche en Belgische industrieelen heeft deze zaak ondernomen. Naar ik hoorde zal dezelfde combinatie ook concessie voor een electrische tram in Beirout verkrijgen. De bevolking in Damascus was nog lang niet aan de tram gewend; de wagenbestuurders zijn niet te benijden.

Binnenplaats in Damascus.

Ons naaste doel is nu Baälbek; we volgen de lijn naar Beirout, die we in Rayak verlaten. Na eenig opont-houd vervolgen we onze reis en spoedig zien we de groote zuilen van den tempel van Jupiter.

Elken keer als ik iets heel moois zag dacht ik, dat dit wel het mooiste was dat ik nog op mijn reis gezien had. En zoo ging het ook hier. De bouwwerken zijn in veel beteren toestand gebleven dan bijv. het colosseum in Rome. Alles lijkt mij ook veel grootscher, maar dat kan wel komen door de omgeving. De sneeuwtoppen van den Anti-Libanon geven een indrukwekkender achtergrond dan de donkere huizen van Rome.

Waarschijnlijk werd op deze plek de Baäl vereerd, dien de Joden zoo verfoeiden. Maar de reusachtige bouwwerken, die we zoo bewonderen, stammen van de Romeinen en behooren zeker wel tot de meest grootsche, die ze ons hebben nagelaten. Later hebben de Arabieren er vreeselijk huisgehouden en den tempel van Jupiter als vesting ingericht. Een waardig verblijf voor Saladin. En na de Arabieren hebben aardbevingen ten slotte tot de vernieling van het reuzenwerk het hare bijgedragen.

In den trein naar Aleppo vinden we een gezelschap Perzen, die van Mekka terugkeeren. Statige, groote kerels, met sierlijke tulbanden en lange gewaden. Vroeger ging de geheele reis per karavaan, voor zoover het niet beter uitkwam de reis gedeeltelijk over zee te maken. Maar nu de Hedschas-spoorweg reeds zoover gevorderd is, wordt de reis voor een groot deel per spoor gedaan, tot Aleppo, en van daar weer verder per karavaan.

Blijkbaar is het aankomen van den trein iets waar heel Aleppo naar komt kijken. Trouwens tot voor korten

In Aleppo.

tijd moest men het er zonder spoorweg stellen. De eigenaar van het Hotel du Parc heeft ons spoedig in de gaten en we rijden door breede straten naar het hotel, dat niet zoo slecht is als zijn reputatie. In Damascus noemde men het „Hotel des Porcs”. De eigenaar wordt „de baron” genoemd. Het is een Armeniër en die schijnen vaak baronnen te zijn. De bevolking van Aleppó is ongeveer gelijk aan die van Damascus, maar er heerscht meer welvaart. Er is een druk handelsverkeer

met het achterland tot Bagdad, en naar de andere zijde met Alexandrette. Men heeft hier groote verwachtingen

Plaats voor moskee.

van den Bagdad-spoorweg, die Aleppo als het ware direct met Europa zal verbinden.

De stad heeft lang niet het Oostersche karakter van Damascus. Hier en daar groote moderne huizen. De

Straatje in Aleppo.

oude citadel is in vervallen toestand, en behalve de groote moskee en een groote synagoge is er weinig dat de bezoeker in Aleppo aantrekt. De Joodsche bevolking is er al even armoedig als in Damascus.

De Citadel.

Na langdurige onderhandelingen verzekeren we ons van een rijtuig, dat ons naar Antiochië en Alexandrette

zal brengen. We komen overeen 's morgens om 4 uur te vertrekken en de Hollandsche consul zorgt voor gewapend geleide.

We vertrekken uit Aleppo in een grooten landauer met vier paarden, die naast elkander gespannen waren. Het gewapend geleide bestaat uit een bereden soldaat, die niet te best in de plunje steekt. Bij de verschillende posten, die een paar uur van elkaar gelegen zijn, wordt hij door een collega in ongeveer gelijk tenu afgewisseld. Zij zijn zoo vriendelijk mij af en toe hun paard af te staan, wat ik gaarne aanneem. Zoo'n heelen dag in een rijtuig zitten is ook maar een half genoeg. We verliezen Aleppo spoedig uit het oog. De weg biedt niet anders dan een onafgebroken karavanenverkeer van en naar Alexandrette.

In een klein plaatsje, El Hammâm, vonden we nachtlogies bij een sheich, die, voor zoover wij uit de woorden van zijn bediende konden begrijpen, zich bij onze komst in den harem bevond. Nadat wij geruimen tijd gewacht hadden, verscheen onze gastheer eindelijk, in gezelschap van een jongen Turk met een echt mongoolsch type.

Na de noodige Oostersche plichtplegingen vertelden we, dat we Hollanders waren. Het vriendje van den sheich scheen er iets van te begrijpen, want hij zei iets van Christiania en Stokholm. Onze Arabische vocabulaire laat ons hier in den steek; in deze streken spreekt alles Turksch.

Er kwam koffie en thee, een raar soort kaas, geitenmelk en één gebraden duif. De kaas diende vooral om bij de arak te worden gebruikt, waarvan de sheich, Allah moge het hem vergeven, een groot liefhebber bleek. Na een geanimeerde conversatie gaven we te kennen, dat we slapen wilden. We kregen voor ons drieën een kamer, waar we ons met een sofa en wat stoelen moesten behelpen. We hadden wat Perzische tapijtjes bij ons, die we in Aleppo gekocht hadden, en hierop strekten we ons uit, met jassen en reisdekens als bedekking.

De nacht was redelijk behalve dat een van ons 's morgens over een hard hoofdkussen klaagde. Het bleek dat een van de zakken, die daarvoor gediend had, nog een paar laarzen bevatte.

's Morgens om half vier kwam onze koetsier een praatje maken, waaruit ik begreep, dat hij ons in 15 dagen naar Bagdad zou kunnen brengen of in 12 dagen naar Mossul, maar ik beduidde hem dat daarvan niets kon komen, en dat we nu naar Antiochië wenschten te vertrekken.

We namen afscheid van Sheikh Mohammed en vervolgden onze reis door een landschap, dat vrij wat meer afwisseling aanbood dan dat van den vorigen dag. Vóór ons de sneeuwtoppen van het Amanus-gebergte, bereikten we spoedig het groote meer van Antiochië, de oevers dicht bevolkt met ooievaars. Ik heb er nog nooit zoo-

veel bijeen gezien als hier. Het leek mij, of zij vlieg-oefeningen hielden voor hun tocht naar het Noorden.

We kwamen door eenige kleine dorpen en na een langen dag bereikten we tegen den avond Antiochië. We begaven ons naar de woning van den Engelschen

Antiochië boven van den Romeinschen muur gezien.

Consul, den heer DOWEK, in wien wij een stamgenoot ontmoetten. In Antiochië is geen Hollandsch consulaat. We werden bijzonder gastvrij ontvangen; het was juist in de Joodsche Paaschweek en de tafel bij den heer

DOWEK herinnerde mij aan versnaperingen uit mijn jeugd. Zooals de meeste Joden in het Oosten zijn ook de familie DOWEK Spanioolsche Joden. Een zeldzaam mooi type was de moeder van onzen gastheer, een stevige Spanioolsche, die met temperament haar Nargileh rookte. Ik denk dat we zulke typen ook in Holland gehad hebben, toen de eerste Joodsche families uit Spanje en Portugal zich hier vestigden.

De heer DOWEK was zoo vriendelijk, beddegoed naar

Sarcophaag.

ons logement te zenden en we genoten een voortreffelijke nachtrust.

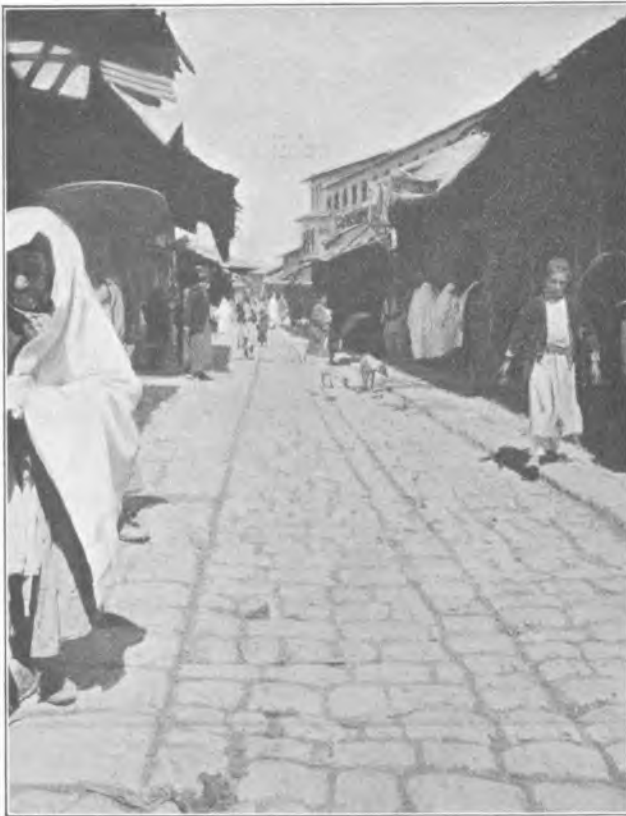
Antiochië ligt aan de breede Orontes, aan den voet van het gebergte. De stad moet vroeger meer dan tien

maal zoo groot geweest zijn als nu. Er zijn hier en daar nog gedeelten van den grooten Romeinschen muur en zelfs nog overblijfselen van de Romeinsche waterleiding. Ik nam een photo van een sarcophaag, die kort geleden opgegraven was.

De bevolking maakt een tamelijk welvarenden indruk, maar de Joodsche bevolking schijnt ook hier zeer arm te zijn. De middelen zijn niet toereikend om een elementaire school te bekostigen. En zoo zijn de Joden wel gedwongen om hun kinderen naar de school van de missie te zenden, wanneer ze niet geheel van onderwijs verstoken zullen blijven.

We vonden in Antiochië goede paarden en we stuurden het rijtuig vooruit naar Beilan, waar we het tegen den avond weer zouden treffen. Onder weg hadden we de schildpadden zoo maar voor 't grijpen; er waren heel groote exemplaren bij. We kwamen spoedig in het gebergte, vanwaar we een ruim uitzicht hadden over de geheele streek om het meer van Antiochië. Het was reeds donker toen we de Beilan pas bereikten en na een kort oponthoud in 't dorp wilden we per rijtuig nog dien avond naar Alexandrette. Maar we hadden buiten den waard gerekend; er kon maar geen gang in komen. We stapten uit om te zien wat er aan de hand was, en gelukkig dat we dit deden, want in het duister waren de paarden schichtig geworden, ze trokken het rijtuig

te veel op zij en even nadat we waren uitgestapt viel het onderste boven in de geul op zij van den weg.

Straatje in Antiochië.

Er werd hulp gehaald uit Beilan en gelukkig bleken koetsier en paarden en zelfs het rijtuig er zonder schade te zijn afgekomen.

We oordeelden het verstandiger naar Beilan terug te keeren en zoo ging het in optocht, de lantaarns voorop, naar den Chan terug. We vonden er een heel dragelijk nachtverblijf, maar weinig eten. Anton had een zak vol schildpadden, maar we konden niet begrijpelijk maken dat we daar soep van wilden hebben. Met uitzondering van een klein schildpadje, dat dank zij de goede zorgen van Anton de verdere reis met ons meemaakte, lieten we de dieren dan ook maar weer vrij.

's Morgens vroeg bracht het rijtuig ons van de Beilan pas naar Alexandrette aan de Middellandsche Zee. De haven lijkt bijzonder gunstig gelegen; het is zeker wel de beste haven aan de Syrische kust. En wanneer Alexandrette eenmaal door een spoorweg met Aleppo zal verbonden zijn, moet de plaats snel tot grooten bloei komen. Op de markt zagen we kisten met sinaasappels uit de Joodsche kolonies, waaraan ons bovendien ook herinnerde de voortreffelijke wijn uit Rischon le Zion, die ons hier, evenals in de andere plaatsen die we bezocht hadden, en zelfs ook op onze verdere reis in Klein-Azië menigmaal werd voorgezet. We vonden in Alexandrette conform ons reisplan een boot van de Oesterreichische Lloyd, die ons in een korte nachtreis naar Mersina bracht.

Mersina is door een spoorweg met Tarsus en Adana verbonden, maar de haven is lang zoo goed niet als die van Alexandrette. Zoowel in Mersina als in Alexan-

drette stelt men levendig belang in den verderen bouw van den Bagdadspoorweg. En het kwam mij voor, dat men in Mersina zich eenigszins zenuwachtig er over maakt, dat in de toekomst Alexandrette het leeuwenandeel in het verkeer zal hebben, wanneer de spoorweg over het Taurusgebergte naar Adana en verder om de golf van Alexandrette naar Aleppo zal worden doorgetrokken.

In den trein van Mersina naar Adana sporen we door de Cilicische vlakte, die door het Taurusgebergte tegen het Noorden beschut wordt. Bodem en klimaat schijnen hier zeer gunstig voor de katoen-cultuur. De Deutsch Levantinische Baumwoll Gesellschaft heeft in Adana haar kantoor. We vonden in Adana een Grieksch Hotel, waar we ons dank zij de hulp van een paar Europeesche reizigers konden verstaanbaar maken.

We wilden van Adana over het Taurusgebergte den Bagdadspoorweg bereiken en de directeur van de Deutsche Baumwollgesellschaft was zoo vriendelijk, ons bij de voorbereiding tot deze reis behulpzaam te zijn. We troffen het gelukkig, dat een drietal kooplieden uit Eregli hun waren naar de markt in Adana gebracht hadden en nu weer over den Taurus terug moesten. Zij hadden zeven paarden en vier muildieren tot hun beschikking en we kwamen overeen, dat ze ons in drie dagen naar Bulgurlu, het voorloopige eindstation van den Bagdadspoorweg zouden brengen. Vandaar naar Eregli is de afstand slechts 10 K.M. Onze Duitsche vriend bezorgde

ons ook nog een vertrouwden tolk, een Armeniër, die vloeiend Engelsch sprak. De noodige proviand werd ingeslagen en we waren aldus geheel voorbereid om 's morgens vroeg onze reis over Tarsus naar het Taurus-gebergte te aanvaarden. Dit gebergte vormt in het Zuiden van Klein-Azië een als het ware ondoordringbaren muur en de talrijke karavanen, die de voortbrengselen van de Anatolische hoogvlakte naar de markt in Adana

In het Taurus-gebergte.

brengen, moeten alle denzelfden weg volgen, die over de Gulek Bogas pas leidt.

We waren spoedig uit de warme Cilicische vlakte

in het gebergte en na een kort middagoponthoud bereikten we tegen het vallen van den avond den Turkschen Chan, waar we zouden overnachten. Er waren reeds karavanen vóór ons aangekomen en het vereischte eenige inschikkelijkheid om alle menschen en dieren een onderkomen te bezorgen. We verkregen voor ons drieën een slaappleats boven de stal, waarbij vergeleken het logies bij Sheikh MOHAMMED een ware weelde was. Juist zouden we met onze kleedjes uit Aleppo onze slaappleats gaan inrichten, toen onze tolk geheel ontdaan de boodschap kwam brengen, dat er in den Chan een man was binnengebracht, die op den weg was uitgeplunderd en bijna vermoord.

Het bleek een Armenische bakker te zijn, die in de duisternis door roovers was overvallen. Zij hadden hem al zijn geld afgenomen en hem vreeselijk toegetakeld. De pezen bij zijn pols waren hem doorgesneden en bovendien had de man diepe wonden over zijn geheele hoofd. We hadden gelukkig verbandmateriaal bij ons, waarmede Dr. GOLDSMIT dadelijk aan het werk toog. Het was geen geringe arbeid; reinigen, hechten, en verbinden nam meer dan een uur in beslag. Daar de ongelukkige heel veel bloed had verloren en er ook kans op infectie bestond, had Dr. GOLDSMIT maar weinig hoop op zijn behoud. Hij gaf den man een kaartje met eenige aanwijzingen voor het Engelsche ziekenhuis in Adana, waarheen hij den volgenden dag zou getransporteerd

worden. Eenige maanden later heeft Dr. GOLDSMIT de voldoening gehad in Amsterdam een schrijven te ontvangen van de directrice uit het Ziekenhuis in Adana, waarin werd medegedeeld dat de Armeniër geheel genezen was.

Den volgenden morgen was onze tolk zeer terneer-
geslagen. De arme had zich het geval met zijn stam-
genoot erg aangetrokken, en, waar de Armeniërs bij
de Turken nu juist niet in hoog aanzien staan, zag hij
er tegen op om later weer alleen naar Adana terug te
keeren. Maar ik geloof, dat onze vriend de zaak te
tragisch opvatte. Dit was een geval van berooving
geweest, zooals ook in het beschaafde Europa wel
voorkomt en rassenhaat had hiermede niets te maken.
Wanneer men in deze streken zich maar niet op zij-
wegen begeeft en zorgt vóór donker binnen te zijn,
dan is men vrij veilig. Bovendien kon onze tolk zich
op den terugweg gemakkelijk aansluiten bij een van
de vele karavanen naar Adana.

Op een hoogte van 1160 M. bereikten we de Gulek
pas, de zoogenaamde Cilicische poort. De rotsen laten
er maar een nauwe doorgang, en een wilde bergstroom
bruischt in de diepte. Er was maar weinig sneeuw, en
over het geheel was het berglandschap op dezen weg
lang niet zoo imposant als de sneeuwtoppen in de
verte ons hadden doen vermoeden. Tegen de hellingen

van de bergen ziet men hier en daar bosschen, maar het is ongelukkig om te zien hoe vaak de boomen mishandeld zijn. Hier een stuk uitgehakt, ginds een vuurtje gestookt, en zoo is menige overigens gezonde boom ten doode opgeschreven.

De weg bood weinig afwisseling. Hier en daar zien we skeletten van kameelen; het schijnt dat wanneer een kameel valt, hetgeen zelden voorkomt, hij meestal een poot breekt. En dan is het dier verloren. Ons nachtverblijf was in die dagen steeds een Turksche Chan. We konden er koffie en thee krijgen, meestal eieren en, als het goed ging, kip. Tegen den avond leek zoo'n Chan wel een dorp en men kwam ruimte te kort om alle menschen en dieren op te nemen. De kameelen moesten dan buiten blijven, zij legerden zich naast elkaar op den grond en het was een fantastisch schouwspel, wanneer dan een houtvuur ontstoken werd waaromheen de kameeldrijvers gehurkt zaten, half bedekt met oude zakken, die voor hun nachtbedekking dienen moesten. Trouwens ons gezelschap zag er ook nog al interessant uit. Wanneer we ergens legerden moest ik menigmaal denken aan het kamp der smokkelaars uit Carmen. We hoorden van onzen tolk, dat men ons meestal hield voor ingenieurs van den spoorweg en we lieten de menschen maar in dien waan, opdat dit zoo mogelijk tot onze veiligheid zou bijdragen.

We konden den derden dag den spoorweg nog niet

bereiken. We hadden het gebergte nu achter ons en moesten overnachten in een Turksch dorp op eenige

Ons gezelschap in den Taurus.

uren afstand van Bulgurlu. Onze reisgenooten hadden blijkbaar verhaald, hoe Dr. GOLDSMIT den verwonden Armeniër geholpen had, want den volgenden morgen was er een groote toevloed van zieken uit het dorp, die allen wenschten door den dokter behandeld te worden. Tot dusver hadden de stakkers het maar zonder dokter moeten stellen. Een enkele ongelukkige werd door Dr. GOLDSMIT geholpen en toen vertrokken

we naar Bulgurlu, waar we den trein vonden, die ons naar Konia zou brengen. We namen afscheid van ons reisgezelschap en waren blij, nu door den spoorweg door Klein-Azië en over Constantinopel in directe verbinding met Holland te staan.

Van den Bagdadspoorweg zijn tot dusver slechts 200 K.M. aangelegd. De spoorweg begint in Konia, het eindpunt van den Anatolischen spoorweg, gaat van daar naar Eregli en verder tot Bulgurlu. Toen ik hier was, in het voorjaar van 1907, wees niets er op, dat met den bouw van den spoorweg spoedig voortgang zou gemaakt worden. Toch is de doortrekking van den spoorweg noodzakelijk; de lijn Konia-Bulgurlu is nu niet anders dan een „cul de sac”; het verkeer is gering. En hoewel de Bagdadspoorweg een kapitaal-kragtige maatschappij is, die bovendien voldoende garantie verkregen heeft om de exploitatie te kunnen blijven voortzetten, zoo moet voor ieder, die de omstandigheden kent, het duidelijk zijn, dat het bestuur der maatschappij in den tegenwoordigen toestand op den duur niet kan blijven berusten.

Men heeft wel gezegd, dat de maatschappij er niet in kon slagen om de noodige middelen voor den verderen bouw te verkrijgen en wel voornamelijk omdat het verdere gedeelte van den spoorweg door streken zou loopen die weinig of niets voortbrengen, zoodat de

gebruikelijke garantie per Kilometer (die de Turksche Regeering steeds weer verhaalt op de bevolking van het district waardoorheen de spoorweg loopt) hier niet in toepassing zou kunnen komen. Maar het wil mij voorkomen, dat deze redeneering weinig steekhoudend is. Weliswaar zullen sommige gedeelten van den spoorweg zeer kostbaar in aanleg en onderhoud zijn, maar buitengewone moeilijkheden biedt het Taurusgebergte niet. En wanneer men nu in aanmerking neemt, dat er een onafgebroken karavanen-verkeer bestaat tusschen het Oosten van Klein-Azië over den Taurus naar Adana, en evenzoo van Aleppo naar de golf van Alexandrette, dan mag veilig worden aangenomen dat een spoorweg, die deze plaatsen met elkaar verbindt, zeer bevredigende resultaten zal opleveren.

Ik houd het er voor, dat er beletselen van anderen dan financiële aard zijn, die den verderen bouw van den Bagdadspoorweg in den weg staan. Het is in het belang van deze streken te hopen, dat men hiervoor spoedig een oplossing zal weten te vinden, opdat de spoorweg dan althans tot Aleppo zal kunnen worden doorgetrokken. Deze verbinding is voor de hiervoren genoemde plaatsen van zoo groot belang, dat het niet wel denkbaar is dat men hierop nog langer dan enkele jaren zal moeten wachten ¹⁾.

1) Nadat het hier bovenstaande was neergeschreven, brachten de couranten het bericht, dat tot den verderen bouw van den Bagdadspoorweg besloten

Bij deze gelegenheid zij opgemerkt, dat dan door den Hedschas-spoorweg, die in Aleppo op den Bagdad-spoorweg aansluit, ook Palestina geheel per spoor van uit Europa zal te bereiken zijn. Maar door deze verbinding alleen is het land nog lang niet in het groote wereld-verkeer ingeschakeld; daarvoor heeft het op oeconomisch gebied nog te weinig te beteekenen. Eerst wanneer een krachtige bevolking het land weer tot zijn ouden bloei zal hebben teruggebracht, zal Palestina voor de drie oude werelddeelen zijn beteekenis in het groote verkeer herkrijgen.

De stations van den Bagdadspoorweg en van den daarop aansluitenden Anatolischen spoorweg zijn in Europeeschen stijl gebouwd. Ze zien er eenvoudig en zindelijk uit. De spoorwegen zijn onder Duitsche administratie. Weg en materieel verkeer over het algemeen in zeer goede conditie. Voor het personeel worden veelal Armeniërs in dienst genomen. Het treinenverkeer is niet frequent en ik had gelegenheid op te merken dat de stiptheid, waarmede aan de dienstregeling behoort te worden gehouden, te wenschen overliet. De treinen rijden met matige snelheid en loopen alleen gedurende den dag. We moesten in Konia overnachten en dat was geen luxe, want we waren in

werd, voorloopig van Bulgurlu naar Adana, en verder van daar naar Kilis, vanwaar een zijlijn naar Aleppo zal worden aangelegd.

vier dagen en drie nachten niet uit de kleeren geweest. Den volgenden morgen vervolgden we onze reis naar Afiun Karahissar (Opium Zwarte Burcht).

De donkere ruïnen van een Seldschukisch kasteel beheerschen het mooi gelegen plaatsje, dat voorts zijn naam ontleent aan de opiumplant die hier verbouwd wordt. De Anatolische hoogvlakte is thans voor een groot deel zoutsteppe, maar de spoorwegmaatschappij heeft de concessie verkregen om irrigatie-werken aan te leggen en een Duitsch consortium zal daarvoor de gelden verschaffen.

De Anatolische spoorweg verbindt het hartje van Klein-Azië direct met Constantinopel. De lijn gaat van Afiun Karahissar over Eskischehr naar Haidar Pascha, waar de Duitse Spoorwegmaatschappij een moderne handelshaven heeft ingericht en een ernstige concurrent is geworden voor de Fransche Smyrna Cassaba spoor, die vroeger het transport van de waren uit het binnenland naar het westen bezorgde.

Tusschen de beide maatschappijen is het dan ook nog lang geen „entente cordiale”. Toen we in Afiun Karahissar aan het station van den Smyrna Cassaba spoor kwamen, was de trein reeds een half uur te voren vertrokken, zoodat we voor de Zwarte Burcht bijna 24 uur tot onze beschikking hadden, hetgeen ruimschoots voldoende bleek. Maar ons geduld zou nog verder op de proef gesteld worden. Den daarop volgenden dag

kwamen we niet verder dan Uschak, waar de stationschef ons mededeelde, dat de spoorweg door overstromingen ernstig geleden had. Het voorjaar van 1907 kenmerkte zich door hevige regens over geheel Klein-Azië en ook de Anatolische spoorwegen ondervonden daarvan de schade. Reizigers naar Constantinopel waren onder niet veel betere omstandigheden dan wij naar Smyrna.

We zetten op goed geluk onze reis voort, maar bemerkten al spoedig dat er iets niet in den haak was. Een aardstorting had de uitgang van tunnel No 13(!) nagenoeg versperd, zoodat de trein niet kon passeeren. We moesten aan het einde van den tunnel uitstappen en wachten tot een andere trein ons weer kwam afhalen. En tot overmaat van ramp bleek voorbij Alacheïr een brug zoodanig geleden te hebben, dat zelfs voetgangers niet meer werden toegelaten. We stoomden dus weer naar Alacheïr terug in volkomen onzekerheid, wanneer we onze reis zouden kunnen vervolgen. De stationschef, een Franschman, was zeer voorkomend en stelde bedden tot onze beschikking, maar de spoorweg-maatschappij haastte zich niet om ons uit onze gevangenschap te verlossen. Wij wendden ons telegrafisch tot den Nederlandschen Consul in Smyrna, die dadelijk onze belangen ter harte nam. Na een verblijf van bijna 40 uren in Alacheïr mochten we te voet over de spoorwegbrug, die men wat versterkt had; en aan de andere zijde wachtte ons de trein, die ons naar Smyrna bracht.

Het land leek hier vrij wat beter dan de Anatolische hoogvlakte, maar het had vreeselijk door de overstromingen geleden en zelfs menschen en dieren waren in de vorige dagen omgekomen. Na een ruim uitzicht van uit den trein op de golf van Smyrna kwamen we er tegen den avond aan en namen we afscheid van de Klein-Aziatische spoorwegen.

„Al het schoon van Smyrna ligt in zijn haven,” zegt Dr. KUYPER in zijn werk „Om de Oude Wereldzee”. Dat oordeel geeft geheel den indruk weer, dien ieder bezoeker van Smyrna moet ontvangen. Een rondgang door de stad is nauwelijks de moeite waard, maar daarentegen kan men aan de haven uren en uren doorbrengen. Aan de kade is het groote handelshuis VAN DER ZEE; de Senior Chef, de oude heer VAN DER ZEE, is het type van een Amsterdamsch koopman uit de achttiende eeuw. De Nederlandsche kolonie in Smyrna telt vele leden, allen Nederlandsche onderdanen. Jammer maar dat slechts een enkele Hollandsch verstaat!

Van Smyrna uit bezochten we de ruïnes van Ephese, die echter lang niet dien overweldigenden indruk maken als de reuzenwerken van Baalbek. Daar waar vroeger de schouwburg was, die naar het heet 50000 toeschouwers kon bevatten, zijn de bouwwerken nog het beste bewaard.

In de omstreken van Smyrna laat de veiligheid te wenschen over. Sommige roovers maken er hun bedrijf

van, lieden van eenig vermogen op te lichten en voor hun vrijlating een losprijs te bedingen. Wij kwamen er gelukkig zonder een dergelijk incident af en scheepten ons in aan boord van een Rumeensche Stoomboot naar Constantinopel. 's Nachts kwamen we voorbij Mytilene en wij waren 's morgens al weer heel vroeg aan dek om het binnenkomen in de Dardanellen te zien, waar Turksche fortten er op ingericht zijn om een mogelijken aanslag op de oude wereld-hoofdstad van de zeezijde te beletten. Na den uitgang van de Dardanellen scheidde ons nog de zee van Marmara van Constantinopel, dat zich eindelijk tegen den middag aan onze blikken vertoonde.

Aan een beschrijving van Constantinopel zal ik mij niet wagen. Een vreemdeling die hier voor 't eerst komt, heeft een obligatoir programma af te werken. Boven van den toren van Galata genoten we het panorama van de stad en de omgeving. Het gebouw van de Russische Ambassade ziet er uit als een kleine vesting. We zien de talrijke moskeeën, waarvan we enkele bezoeken, evenals het museum met de zoogenaamde Alexander Sarcophaag, die bij Sidon is opgegraven. Een boottocht op den Bosporus tot den toegang naar de Zwarte Zee behoorde mede tot het programma, en den dag vóór ons vertrek maakten we een rijtoer langs de muren van Byzantium, die hier en

daar nog vrij goed bewaard zijn gebleven, maar die behalve door belegeringen blijkbaar ook door aard-

Op den Bosporus.

beving geleden hebben. Van het kerkhof van Eyoub daalden wij af naar den Gouden Hoorn en keerden door Stamboul naar ons hotel terug.

Ik maakte in Constantinopel een bezoek bij den opperrabbijn. De Turksche wetten kennen aan de Joodsche gemeenten onder hun opperrabbijnen een groote mate van zelfstandigheid toe. De opperrabijn (Chacham BASHI) is Turksch ambtenaar. De Chacham BASHI van Constantinopel is een oud ziekelijk man ¹⁾, die

¹⁾ Sedert door een jongere kracht vervangen.

met veel genoeg luisterde naar hetgeen ik hem van de Joodsche kolonies in Palestina mededeelde. Het bleek mij, dat hij geen vriend was van de onderwijs-inrichtingen in het Oosten der Alliance Israélite. Hij keurde het Fransche systeem, dat hem te modern was, af. Het scheen mij toe, dat hij hierin te ver ging en dat hij over het hoofd zag al het goede, dat de Alliance tot stand had gebracht.

Door bemiddeling van het Nederlandsche Gezantschap verkregen we toegang tot de Selamlik, de parade waaraan enkel de keurtroepen deelnemen, iederen Vrijdag wanneer de Sultan zich naar de moskee begeeft. Een schitterend militair vertoon. Onder het gejuich der troepen komt Z. M. voorbij. Met het oog op mogelijke aanslagen worden de toeschouwers op behoorlijken afstand gehouden. Vrees voor aanslagen tegen het leven van den Sultan bij de daarvoor verantwoordelijke personen heeft een buitengewoon gecompliceerd stelsel van spionage doen ontstaan, dat een voortdurenden druk op de bevolking van Constantinopel uitoefende. Ik vernam van den Chef van een groot handelshuis, dat door het gevoel van onvrijheid en het zich niet durven uiten onder het toen bestaande régime handel en verkeer ernstige nadeelen ondervonden. Voor mij was het bijwonen van de Selamlik tevens het uitluiden van mijn reis in het Oosten. Nog denzelfden dag voerde de Orient Express ons huiswaarts. Ik had mijn reis naar wensch volbracht en was dank-

baar en gelukkig na een scheiding van meer dan drie maanden de mijnen in gezondheid terug te zien.

Aan de verschillende Nederlandsche vertegenwoordigers in het Turksche Rijk betuig ik hierbij mijn hartelijken dank voor de voorkomendheid die ik mocht ondervinden, steeds wanneer ik mij om raad of bemiddeling tot hen wendde.

Het is de groote verdienste van Baron EDMOND DE ROTHSCHILD, dat hij zijn hart en zijn beurs geopend heeft gehouden voor de Joodsche kolonisatie van Palestina. Hij heeft daarbij vele teleurstellingen ondervonden, vooral doordien personen, in wie hij zijn vertrouwen gesteld had, zich dat vertrouwen vaak niet waardig toonden. Aan het hoofd van de kolonies stonden *zijn* administrateurs, maar de contrôle was onvoldoende. Nog heden spreekt men in Palestina over de vele fouten en tekortkomingen der vroegere administratie. Het zag er een tijd lang naar uit, dat men deze poging tot kolonisatie van het Oude Joodsche Land als mislukt had te beschouwen, en menigeen zou er het bijltje bij hebben neergelegd. Toen de Hiob's-boodschap aan Rothschild bericht werd, dat in de druiven op Sichron Jakob zich de philoxera vertoonde, was zijn eerste zorg aan den administrateur te seinen: „Stel de kolonisten gerust.”

Deze eenvoudige woorden getuigden voor Rothschild zelf, en hielden tevens een belofte in, de belofte: „Je maintiendrai.” En het behoort te worden erkend, dat ROTHSCHILD die belofte royaal heeft gestand gedaan, en dat *hij* het geweest is, die de Joodsche kolonisatie in Palestina voor ondergang heeft weten te behoeden.

Toen in 1882, na de groote Jodenvervolgingen in Rusland, een groepje Russische Joden naar Palestina trok, om land te koopen en huizen te bouwen, vestigden zij zich niet ver van Jaffa, daar, waar nu de bloeiende kolonie Rischon le Zion is. Maar ze zagen al spoedig, dat ze er zonder ondersteuning niet konden komen. Om te beginnen ontbrak het hun al spoedig aan water. ROTHSCHILD stelde dertig duizend francs beschikbaar om hierin te voorzien. Na geruimen tijd graven had men het water eindelijk bereikt, en met welk een vreugde werd dat begroet! Uit louter enthousiasme werd het gedronken, terwijl het nog met zand vermengd was. Men ging nu aan het verbouwen van gerst en koren, maar de eerste oogsten waren onbevredigend. Rothschild bleef zich voor de kolonie interesseeren en zond er iemand heen om ter plaatse inlichtingen in te winnen. Het resultaat was, dat hij verder driehonderdduizend franc beschikbaar stelde en successievelijk ook gelden voor andere kolonies; er kwamen nu administrateurs en directeuren, waaronder er waren die zich voornamelijk

ten doel stelden in korten tijd rijk te worden. Rothschild werd van alle kanten bestolen; de onkosten groeiden tot in het oneindige en de kolonies hingen geheel af van het „bon plaisir” der administrateurs.

De kolonisten waren er spoedig toe gekomen om druiven te planten; ze hadden daarvoor de inheemsche soorten genomen, die in Palestina heerlijk gedijen. Ze wisten immers nog van dien éénen tros wijndruiven, dien twee mannen dragen moesten op een draagstok! Maar de administratie deed hen hun druiven uithakken en stelde er fransche druiven voor in de plaats. Naderhand bedacht men, dat, wanneer in de kolonies voornamelijk wijnbouw werd uitgeoefend, de fijnste wijnsoorten ook de grootste voordeelen zouden opleveren. En nu werden wederom de druiven uitgehakt om ze door nog betere fransche soorten te vervangen.

Daarbij beantwoordden de resultaten in geenén deele aan de verwachtingen. De kolonisten ontvingen voor hun druiven een door de administratie vastgestelden prijs. Maar men kon voor den wijn geen markt vinden en de kelders van de kolonie vulden zich meer en meer. Men was genoodzaakt den prijs, dien de kolonisten ontvingen, herhaaldelijk te verlagen en het was duidelijk dat het zoo niet kon blijven voortgaan. De fout was, dat men zich voornamelijk op den wijnbouw had toegelegd zonder te gelijktijd zich ervan rekenschap te geven, dat, zoolang voor den wijn geen behoorlijke af-

zet verzekerd was, de kolonisten zich ook geen zelfstandig bestaan zouden kunnen verschaffen.

De verstandhouding tusschen de administratie en de kolonisten liet te wenschen over. Zoo was er bijv. in de kolonie Ekron een voortdurend gehaspel tusschen de kolonisten, landbouwers uit Zuid-Rusland, die het land voor akkerbouw wilden gebruiken, en de administrateurs, die hen dwongen vruchtboomen te planten, tot ten slotte de kolonisten hun zin kregen en er nu wel bij varen.

Ongelukkigerwijze kreeg bij alle tegenvallers het land de schuld. Het heette dat er niets wilde gelukken, terwijl de fout nergens anders lag dan bij de onoordeelkundige en vaak verkwistende administratie, die siertuinen en parken aanlegde, waarvoor thans het geld ontbreekt om ze ook zelfs maar in behoorlijken staat te onderhouden.

Het is niet te verwonderen, dat een dergelijk beheer een slechten invloed had op het moreel van de kolonisten, die langzamerhand als vanzelf sprekend gingen beschouwen, dat ROTHSCHILD in al hun nooden moest voorzien. Zoo werd indertijd in de kolonie Rosch-Pinah een zijde-spinnerij op touw gezet en de toenmalige administratie liet daarvoor kostbare machines uit Frankrijk komen. Maar de fabriek moest spoedig weer gesloten worden, omdat de kolonisten niet medewerkten; zij waren te lui en in plaats dat iedere familie haar best deed om met de teelt van zijdewormen zich een aardige bijverdienste te verzekeren, vertrouwden zij er op, ook

zonder hard werken, dank zij den almachtigen ROTHSCHILD, aan den kost te zullen komen. Tegenwoordig heerscht er een betere geest; de kolonisten die niet willen werken verdwijnen de een voor de ander na, en men spreekt er van dat de spinnerij van Rosch-Pinah weer geopend zal worden, hetgeen natuurlijk alleen mogelijk is, wanneer de kolonisten voor de levering van voldoende cocons zorg dragen.

Ook al geen mooi voorbeeld gaven de kolonisten van Jemma, waar de bodem zeer vruchtbaar is. Men had er water heen geleid en was daarbij niet zeer zorgvuldig te werk gegaan, zoodat het wegvloeiende water in de onmiddellijke nabijheid van de kolonie poelen vormde. Nu zou men denken, dat de kolonisten die waterleiding wel zelf in orde zouden brengen, vooral waar de gezondheidstoestand, die vroeger niets te wenschen had overgelaten, thans minder gunstig werd. Maar ze dachten er anders over; er werden vergaderingen belegd en de conclusie was, dat ROTHSCHILD behoorde te zorgen dat de boel in orde kwam!

Het is overal van den aanvang af den kolonisten te gemakkelijk gemaakt. Toen zij aankwamen, vonden zij in hun woningen huisraad en zelfs gereedschappen voorhanden. De gebraden duiven vlogen ze zoo in den mond. Er werd hun precies gezegd wat ze te doen hadden en het resultaat was, dat ze in 't geheel niet meer voor zich zelf konden zorgen en dat maar weinigen zich tot

flinke, onafhankelijke landbouwers konden opwerken. Geschillen over grenskwesties en daarmee samenhangende processen waren aan de orde van den dag en in de hoop, dat een nieuwe administratie een frisschen geest in de bevolking zou weten te brengen, gaf ROTH-SCHILD ten slotte de kolonies, aan welke hij in een twintigjarig tijdvak meer dan veertig millioen francs had ten koste gelegd, in beheer aan de Jewish Colonisation Association. Maar toen onder dit nieuwe régime de toestand niet veel verbeterde en de verliezen steeds bleven aangroeien, stemde ROTHSCHILD er in toe, dat het land op zeer billijke voorwaarden onder de kolonisten zou worden verdeeld en dat de inwendige aangelegenheden der kolonies hun successievelijk in eigen beheer zouden worden gegeven. De kolonisten vervingen nu de druiven voor een gedeelte door aanplantingen van sinaasappels en amandelen. Gerst en koren werden verbouwd, olijfboomen werden geplant en in betrekkelijk weinige jaren ontpopten zich de philanthropische broeikasjes tot levensvatbare kolonies, die zich zelven min of meer konden bedruipen. De betere toestand wordt ook in duidelijke bewoordingen in het jaarverslag van de Jewish Colonisation Association erkend. Het heet daar: „Onder de kolonisten heerscht een zeer goede geest; zij beginnen te begrijpen, dat het mogelijk is in Palestina bescheiden te leven van de opbrengst van hun land en zonder steeds finantieelen steun te behoeven.”

Verder wordt nog gezegd: „De kolonisten betalen geregeld de jaarlijksche termijnen om hun schuld aan de administratie te voldoen; zij zijn vol ijver en ondernemingsgeest.” Dat klinkt al heel wat beter dan de berichten uit de vorige jaren. Trouwens het is niet alleen ROTHSCHILD geweest die het gelag heeft moeten betalen voor de personen, die hem vertegenwoordigden! Er zijn talloze voorbeelden van geldverspilling, waarvan ik er hier nog een enkel wil vermelden. Toen in 1891 de Joden in groote menigten uit Moscou werden verdreven, zonden verscheidene gegoede families geld naar Palestina om daar land aan te koopen. Maar hun vertegenwoordiger bleek niet voldoende bekend met de moeilijkheden, die er aan verbonden waren om voor vreemdelingen land te verkrijgen. En toen de koopprijs voor verschillende perceelen reeds was voldaan, en nadat er heel veel geld was uitgegeven aan bakshish, bleek dat het land niet op de namen van de koopers kon worden overgedragen!

Dit zijn donkere bladzijden uit de eerste jaren van de Joodsche kolonisatie in Palestina. Maar toch, wanneer men heden een optelling maakte van de waarde van alles wat in de kolonies aanwezig is — het land dat thans van water is voorzien, de groote sinaasappel-tuinen, de wijngaarden, de olijfbosschen, de amandel-aanplantingen, de moestuinen, de woningen, de wijnkelders en alle andere gebouwen, dat alles in de ver-

schillende kolonies bijeengerekend, waar thans ongeveer achtduizend menschen hun bestaan vinden — dan zou men waarschijnlijk tot de slotsom komen dat, niettegenstaande de vele teleurstellingen, de millioenen van ROTH-SCHILD toch een behoorlijke tegenwaarde hebben gevonden.

De kolonie Rechoboth.

De kolonies worden beheerd door Comité's, die de kolonisten zelf kiezen. Zulk een Comité regelt alle voorkomende geschillen; politie, soldaten, gevangenis zijn in de kolonies allemaal onbekende zaken.

De voorzitter van het Comité is gewoonlijk te gelijker tijd de „Muktar”, een Turksch ambtenaar. Wij zouden hem burgemeester noemen. Zijn voornaamste plicht is wel te zorgen, dat de belastingen voor de regeering op tijd binnenkomen. De tiende-belasting, de zoogenaamde

„Osher”, valt daarbuiten. De Osher is de belasting op den grond met een tiende gedeelte van de opbrengst. Feitelijk is dat tiende gedeelte door opslag officieel reeds tot een achtste opgevoerd, maar in werkelijkheid wordt door de beambten vaak nog veel meer geeischt. Het ongeluk is dat de Osher veelal verpacht wordt, en dat de pachters met hun trawanten de bevolking uitzuigen. Het is duidelijk hoe dat in z'n werk gaat wanneer men weet, dat de boer zijn oogst niet mag binnenhalen, vóórdat de waarde daarvan door den Osherpachter geschat is. Wanneer deze laatste een schavuit is, wat nogal eens het geval schijnt te zijn, dan schat hij den oogst veel te hoog. En de boer moet met die schatting meestal genoegen nemen, omdat hij anders groote schade kan lijden, wanneer hem het binnenhalen van zijn oogst wordt belet.

Trouwens ook wanneer de Osher-belasting niet verpacht wordt is de toestand meestal niet veel beter. Terwijl volgens de Turksche wet aan het hoofd van een belastingplichtig dorp moet worden medegedeeld, hoe hoog de belasting voor het betreffende dorp is geschat, en het ieder dorp vrij moet staan de belasting hetzij in baargeld of, wanneer het daaraan de voorkeur geeft, in naturaliën te voldoen, wordt er in de practijk met de wenschen der bevolking weinig rekening gehouden. De beambten eischen meestal betaling van de exorbitante belastingen in baargeld. En wanneer een

dorp weigert, dan vinden zonder meer onwettige arrestaties plaats en de menschen worden eventueel zonder erbarmen mishandeld.

De beambten ontzien zich ook niet om aan Sheichs hun zegels met geweld te ontnemen en daarmee in hun tegenwoordigheid en niettegenstaande hun protest de verplichting te onderteekenen tot betaling van de aan de dorpen opgelegde belasting.

Die manier van toepassing der Osher-belasting is een ware vloek en het is voorgekomen, dat de boeren er de voorkeur aan gaven hun land niet te bebouwen, liever dan aan de inhaligheid van de beambten toe te geven. Daarbij bestaat er een Turksche wet, die bepaalt dat land, dat gedurende drie jaren braak ligt, door den Staat wordt geannexeerd. Ik hoorde van kenners van Turksche toestanden, dat de lands-wetten lang niet slecht zijn, en dat ze voor het land een zegen konden wezen, wanneer ze maar onpartijdig werden ten uitvoer gelegd.

De ontwikkeling van den landbouw in Palestina hangt nauw samen met de regeling van de Osher-kwestie; men zou moeten trachten het er heen te leiden, dat de regeering genoegzaam met de betaling van een bepaald bedrag per Dunam ($11\frac{1}{3}$ Dunam = 1 H.A.), waarbij dan de gemiddelde opbrengst van de laatste vijf jaren als grondslag zou kunnen dienen. Zooals de zaken nu staan is het duidelijk, dat het particulier initiatief er niet gemakkelijk toe overgaat om kostbare verbeteringen

aan het land aan te brengen. Toch zien de landerijen in de onmiddellijke nabijheid van de steden er over het algemeen goed onderhouden uit, maar in het binnenland laat men in letterlijken zin Gods water over Gods akker loopen. Het land behoort aan Fellachen, Bedouïnenstammen en voor een groot deel aan den Sultan. De grond is niet duur, zelfs wanneer men daarbij rekent de onvermijdelijke bakshish, door middel waarvan men de opnaamstelling zonder al te groote vertraging kan verkrijgen. En over het algemeen is het land vruchtbaar genoeg, als het maar goed verzorgd wordt. De Joodsche en de Duitsche kolonies leveren hiervan het bewijs. Ook de berghellingen zijn veelal voor aanplantingen geschikt en telkens weer vindt men sporen van vroegere cultuur, zooals vervallen terrassen, die in vorige eeuwen gediend hebben om grond en water vast te houden. Vooralsnog is er niemand die zich de moeite en de kosten getroost, om die terrassen weer in goeden toestand te brengen. Toch is in de laatste tientallen jaren in verschillende gedeelten van Palestina de bodem weer in cultuur gebracht en de resultaten hebben aangetoond, dat de verhalen van dorheid en onvruchtbaarheid op geen degelijke gronden waren gebaseerd en dat er integendeel alle reden is om Palestina een bij uitstek vruchtbaar land te noemen. Wat brengt de bodem niet al voort! Gerst en tarwe, boonen, olijven, sinaasappelen, druiven, abrikozen, amandelen, katoen en tabak. De

agronomen Bermann en Aaronsohn hebben niet ver van Tiberias oertarwe gevonden, wel een bewijs dat de tarwe hier te huis behoort. Ook de Papyrus-plant komt op verschillende plaatsen in Palestina voor. Een goed geleide en oordeelkundige kolonisatie zal met dit alles

Olijfbosch.

rekening houden, en meer dan in vroegere jaren het geval was er op letten, dat men zich vooral op die producten toelegt, voor welke een geregelde afzet bestaat. Het succes zal dan zeker niet uitblijven en de

herhaalde teleurstellingen van vroeger zullen voor goed tot het verleden behooren.

In de eerste plaats zal de Egyptische markt voor de producten van Palestina in aanmerking komen. Men kan er zeker van zijn, dat de heerlijke druiven, vandaag in de Joodsche kolonies geplukt, morgen de tafels in Caïro zullen sieren, en dat de teelt van tafeldruiven zeker niet minder voordeelig zal blijken dan de wijnbouw.

Het komt mij voor dat voor degenen, die land in Palestina wenschen te verkrijgen, het nu wel de tijd is om tot aankoop te besluiten. Vooral voor hen, die in de gelegenheid zijn om zelf het land te bewerken of bij de bewerking toezicht te houden. De Osher-kwestie blijft natuurlijk altijd een groot bezwaar, maar aan den anderen kant mag wel als zeker worden aangenomen, dat, wanneer dit bezwaar eenmaal zal overwonnen zijn en ook andere belangrijke verbeteringen verkregen worden, dat dan ook de prijs van den grond allicht het dubbele en nog meer zal bedragen van hetgeen tegenwoordig verlangd wordt.

Daarbij moet men ook weer in 't oog houden, dat het land buitengemeen verwaarloosd is en dat jaren en jaren achtereen zeer kostbare verbeteringen onvermijdelijk noodzakelijk zijn, om op den duur rijke oogsten te kunnen verkrijgen. Het land, zooals het nu is, kan niet voorzien in de levensbehoeften van een nieuwe bevolking, wanneer deze in korten tijd en in groote massa zou

toestroomen. Iets anders zou het wezen, wanneer zúlke groote middelen beschikbaar gesteld werden, dat uitgebreide, veel-omvattende werken konden ondernomen worden, zooals drainage en irrigatie-werken, wegen-aanleg en boschaanplanting. De moerassen zouden verdwijnen, vruchtbaar land zou gewonnen worden met het altijd leven-brengende water.

Ik geloof dat het vraagstuk van de watervoorziening in Palestina geen onoverkomelijke bezwaren biedt. In de bergen zijn menigten van bronnen, wier water deels naar zee stroomt, deels in poelen verloren gaat. In de wintermaanden valt overvloedig regen, maar ook hiervan wordt weinig partij getrokken. Ik heb gezien, hoe het water de vruchtbare aarde van de berghellingen meesleept naar de vlakke, waar zich dan plassen vormen, die in de zomermaanden weer geheel of gedeeltelijk verdampen en waardoor koortsen zich in den omtrek verspreiden. Al dat water, dat nu verloren gaat, zou in reservoirs kunnen worden opgespaard en van daar naar de landerijen geleid worden. In de zomermaanden zou dat een weldaad wezen, maar ook in dezen drogen tijd komt de natuur den landbouwer te hulp. Er valt dan veelal 's nachts een zware dauw, waardoor het gemis aan regen voor een groot deel vergoed wordt.

Water in overvloed is ook gemakkelijk te brengen naar de landerijen, waar de Jordaan doorheen stroomt, van het meer van Tiberias tot aan de Doode Zee toe.

Alleen reeds dit gedeelte van het land zou een volk kunnen voeden; nu is de grond slechts hier en daar bebouwd. Men denke zich dit geheele dal, in het Zuiden met sub-tropischen plantengroei, voldoende van water voorzien en dienstbaar gemaakt aan intensieve cultuur. Het zou de hartader wezen van Palestina en leven en rijkdom brengen van Noord tot Zuid!

Toen ik in Februari het land bereisde was men druk aan het akkeren voor den zomer; voor den winter wordt in November geakkerd. De Arabieren bewerken den bodem meestal nog op de oude primitieve wijze; zij ploegen lang niet diep genoeg. Het eene jaar planten zij sesam of meloenen, een volgend jaar gerst of tarwe.

Vóór den ploeg ziet men dikwijls een os en een ezel gespannen, vaak ook een kameel. Wanneer men dat voor 't eerst ziet is 't wel een merkwaardige aanblik, zoo'n groot dier, statig voortschrijdende voor een meestal kleinen ploeg. Nog dwazer is de aanblik, wanneer men naast den kameel een ezel voor den ploeg ziet. Ik heb mij laten vertellen, dat de Arabier uit economie zelfs wel zijn vrouw met den kameel voor den ploeg spant, maar uit eigen aanschouwing heb ik dat niet.

De Arabieren hebben ook aanplantingen van sinaas-appelen en olijfboomen, maar hun tuinen zien er lang zoo goed niet uit als die van de Joden en van de Duitschers. In Joodsche handen is nog maar een heel

klein gedeelte van den bodem van Palestina, nauwelijks 2%, terwijl het aantal Joden ruim 100.000 bedraagt op een bevolking van ongeveer 700.000 zielen. Die ongunstige verhouding is te wijten aan de opeenhooping van het Joodsche proletariaat in steden als Jeruzalem, Tiberias en Safed.

Toch bezit ROTHSCHILD nog 20.000 dunam land bij Tiberias en 60.000 dunam heel best land in den Hauran, maar het moest aan Arabieren worden verpacht, omdat Joodsche landbouwers ontbraken. Dit is wel de ernstigste grief welke wij der vroegere administratie moeten maken, wier schuld het is, dat een jonge krachtige boerenstand in Palestina nog maar zeer sporadisch wordt aangetroffen. Overigens, voor dat land bij Tiberias en in den Hauran zouden zeker wel liefhebbers te vinden zijn onder de Joodsche landbouwers, die in de laatste jaren in Rusland van het land, waar zij van ouder op ouder op gezeten hebben, verdreven werden. Maar het gaat niet aan om de menschen te brengen op een naakt stuk land zonder meer; men dient het te voorzien van de noodige boerenwoningen en verder toebehooren. Dat alles vereischt groote kapitalen en het vermogen zelfs van een Rothschild is beperkt!

Aan den anderen kant moet men oppassen niet weer in de fouten van het vroegere systeem te vervallen en het den kolonisten te gemakkelijk te maken. Het ligt nu eenmaal in den menschelijken aard, dat men het

meeste gehecht is aan datgene, waaraan men veel moeite en tijd en geld heeft ten koste gelegd. In den Joodschen aard ligt dit zeker in niet geringe mate. We moeten hiervan partij trekken, en wanneer we de middelen verschaffen om het land in goeden staat te brengen en te voorzien van eenvoudige gebouwen voor het boerenbedrijf, dan moeten we als eisch stellen dat niet alles van één kant komt, en dat ook de landbouwers hun middelen voor de verbetering van den bodem aanwenden. Zij zouden zich dan tevens moeten verplichten tot periodieke betalingen, door welke zij na verloop van tijd eigenaars worden van den grond, dien zij bewerken. Dit vooruitzicht zal voorzeker heel wat meer werklust bij de kolonisten te voorschijn roepen dan het vroegere pachtsysteem, en het zal voor hen een prikkel wezen om niet te gauw het bijltje er bij neer te leggen, ook al mochten zij eens eenigen tegenspoed ondervinden.

Het is reeds herhaaldelijk voorgekomen, dat personen en instellingen in Palestina aanvragen om grond ontvingen van Joodsche families uit Rusland, die zich in het Joodsche land wilden vestigen en die een goeden prijs zouden willen betalen voor grond, die reeds in cultuur gebracht was en die met woningen en stallingen zou zijn voorzien. Ik vernam dat de prijs voor 200 dunam land met kosten voor verbetering, aanplantingen en onderhoud in een tijdvak van vijf jaar niet meer behoeft te bedragen dan ongeveer vijftienduizend gulden

en dat na dit tijdvak van de opbrengst van den bodem een familie van acht personen ruimschoots zou kunnen bestaan. Voor de noodige werkzaamheden zullen wel steeds Joodsche of Arabische arbeiders te krijgen zijn.

Laat het particulier initiatief in Oost-Europa maar alvast een aanvang maken met landaankoop bijvoorbeeld in Galilea. De bodem is er bij uitstek geschikt voor akkerbouw en met den aanleg van spoorwegen is reeds een begin gemaakt. Heel best land vindt men in de Joodsche kolonies bij Tiberias. Veeteelt en zuivelbereiding zag ik maar weinig; voornamelijk wordt dit bedrijf in de Duitsche kolonies van Sarona en Wilhelma en in de Joodsche kolonie Sedjerah uitgeoefend.

Laten de Russische en de Rumeensche Joden, die over voldoende middelen beschikken, maar land in Palestina koopen en zich daar vestigen. De veiligheid voor hun persoon en voor hun eigendom zal er daar niet minder zijn dan in hun tegenwoordige woonplaats, en zooals ik hoorde laat de verstandhouding tusschen Joden en Mohammedanen over 't algemeen niet te wenschen over. In de Joodsche kolonies is het meermalen voorgekomen, dat bij verschillen tusschen Joden en Arabieren dezen zich liever onderwierpen aan de beslissing van het Joodsche comité dan het oordeel van den Turkschen rechter in te roepen.

Jodenvervolgingen, zooals die in Rusland en Rumenië plaats vonden, zijn onder een goed bestuur van de zijde

van de Mohammedaansche bevolking in Palestina niet te verwachten, maar het is niet ondenkbaar dat, gedachtig aan het „verdeel en heersch”, Turksche ambtenaren te eeniger tijd het nuttig zouden oordeelen, de Arabische bevolking tegen de Joden op te zetten. Deze mogelijkheid dient ieder, die zich in Palestina gaat vestigen, in

De kolonie Melhamie.

het oog te houden. Alleen een goed gevestigd Joodsch zelfbestuur, dat dan onder Turksche opperheerschappij zou staan, zou hier op den duur de noodige zekerheid kunnen geven.

Het zal zaak zijn om thans in de eerste plaats van

de Turksche regeering de opheffing te verkrijgen van het verbod, waarbij aan Joden de vestiging in Palestina wordt ontzegd. Aan dit verbod wordt weliswaar niet de hand gehouden, maar kwaadwillige beambten zouden er gebruik van kunnen maken als middel om zich bakshish te verschaffen en het is dus maar beter, dat deze aangelegenheid formeel worde geregeld.

Door interventie van de Europeesche mogendheden werd het bedoelde verbod in dier voege verzacht, dat aan „Pelgrims” 't bezoek van het land en oponthoud gedurende drie maanden werd toegestaan. De passen, die in het bezit waren van deze „Pelgrims” — en als zulken werden tot nu toe ook zonder uitzondering alle immigrerende Russische Joden beschouwd — werden hen bij aankomst door de Turksche autoriteiten afgenomen en daarvoor roode passen, geldig voor een verblijf van drie maanden, in de plaats gegeven. Die Russische emigranten werden niet alleen zonder eenigerlei moeielijkheden toegelaten, maar het is tot nu toe ook nog nooit voorgekomen dat degenen, die zich daarop voor goed in Palestina gevestigd hebben, wegens hun verblijf werden lastig gevallen.

Wanneer nu de welgestelde emigranten, natuurlijk na te voren voldoende inlichtingen te hebben ingewonnen omtrent den aan te koopen grond, zich in Palestina zullen gaan vestigen, dan zullen mettertijd ook minder bemiddelden, al zij het ook aanvankelijk als arbeiders,

naar Palestina kunnen emigreeren en daar gemakkelijker dan nu aan den kost kunnen komen.

Hoe meer grond in Palestina in Joodsch bezit komt en onder den ploeg wordt genomen door een Joodschen boerenstand, des te spoediger zal het Joodsche probleem worden opgelost. Moge dan wanneer de tijd dáár is, het Joodsche particulier vermogen over de geheele wereld, althans voor een gedeelte, worden omgezet in land in Palestina! We zijn nog ver verwijderd van het ideaal van gemeenschappelijk grondbezit; verschillende proefnemingen op dat gebied hebben tot dusver nog niet tot eenig belangrijk resultaat geleid. En ik stel mij niet voor, dat de Joodsche boer beter of verdraagzamer zal zijn dan zijn collega van andere nationaliteit. We zullen hebben af te wachten, hoe het particulier grondbezit zich in Palestina zal ontwikkelen. Misschien zal het mettertijd mogelijk wezen het bouwland, tuinland, weiland enz. tot eenheden te herleiden, en het land al naar mate van de kwaliteit in klassen te verdeelen. Voorts te bepalen, dat niemand meer dan een zeker aantal eenheden zou mogen bezitten, waarbij natuurlijk naar gelang van de grootte van het gezin onderscheid zou gemaakt moeten worden, en verschillende personen zich zouden mogen combineeren. Het zou onderzocht moeten worden, of 't mogelijk is iets in dezen geest door te voeren en maatregelen te nemen om ontduiking op groote schaal te voorkomen.

Het is duidelijk, dat de Joodsche kolonisatie van Palestina haar steunpunt moet vinden in een Joodschen boerenstand, waaromheen al het overige zich zal groepeeren. De landbouw dient dus met alle kracht bevorderd te worden en de komende generatie moet zóó worden opgevoed, dat een intelligent slag boeren er uit zal voortkomen. We moeten in Palestina onze landbouwscholen hebben; het zal er zeker niet aan leerlingen ontbreken. En uit de besten van hen zullen we onze leermeesters kweken voor later.

Goed landbouwers-materiaal is er wel onder de Joden in Palestina! Eenige kolonies leveren daarvoor het bewijs; de kolonisten werken hard en het gaat hen goed. En omdat het hen goed gaat, vindt hun voorbeeld nu ook meer en meer navolging. Ik heb van de geschiedenis der Joodsche kolonisatie in Palestina ook veel vernomen van een der in Jaffa wonende consuls, die van den aanvang af die kolonisatie opmerkzaam had gadegeslagen. Deze consul, een kind van het land, gaf mij in tegenstelling met de veelal heerschende meening over den Joodschen aard, als zijn oordeel te kennen, dat de Jood wel degelijk voor landarbeid geschikt is en dat hij zijn werk doet zoo goed als de beste. Het spreekt van zelf dat op degenen, die uit andere landstreken komen en niet aan handenarbeid gewend zijn, het klimaat zijn invloed doet gelden. Voor dezulken is de overgang te groot en tegen zwaar werk zijn zij veelal niet bestand.

Maar de ervaring heeft geleerd, dat de jongere generatie reeds heel wat krachtiger is en dat klimaat en omstandigheden voor haar geen bezwaren meer opleveren. Daar zijn trouwens de in Palestina en in de naburige landen tehuis behorende Arabische Joden, die er van oudsher wonen. In 't bijzonder de Joden, die gekomen zijn uit Yemen in het Zuiden van Arabië. Men moet al een goed kenner van land en volk zijn, om dezen van de andere Arabieren te onderscheiden.

Ik zou het Joodsche Volk willen vergelijken met het Joodsche land. Hier zoowel als daar is het nog het echte, het wonderbare, het mooie, het vruchtbare. Maar beiden zijn verlaten en beiden zijn verwaarloosd en beiden zijn onder vreemde heerschappij. Ook het Joodsche Volk heeft zijn braakliggende velden, zijn dorheid en zijn verderf brengende poelen en moerassen. Maar het heeft Goddank ook nog zijn bloemen en zijn vruchten, en zooals het water steeds opnieuw leven brengt aan het Joodsche land, zoo geeft het Joodsche gemoed altijd weer leven en energie aan het Joodsche Volk en stelt dit in staat steeds opnieuw voort te brengen. Het volk heeft nog zijn innerlijke kracht en het begint weer op te leven zooals zijn land. Wel is het nog altijd een hardnekkig volk, maar het is vatbaar voor leiding. En evenals het land bewerkt moet worden om het te verbeteren, zoo moeten we ook ons zelf bearbeiten en

trachten ons op te heffen uit de poelen en moerassen, waarin we dreigen te verstikken.

Laan op de Karmel.

Van de 75000 inwoners van Jeruzalem zijn ongeveer twee derden Joden, waarvan de overgroote meerderheid

een parasitair bestaan leidt ten koste van hun buiten Palestina levende stamgenooten. Zij wordt ondersteund door de zoogenaamde „Chalukah”. Daaronder verstaat men de bijdragen, die door de Joodsche Gemeenten over de geheele wereld worden ingezameld en naar het Heilige Land worden opgezonden. Oorspronkelijk was de bedoeling, dat met deze gelden vrome lieden in de gelegenheid gesteld werden om zich in het Joodsche Land geheel te kunnen wijden aan Joodsch-Godsdienstige studie, maar hoewel hieraan naar de letter nog wordt vastgehouden, zoo heeft naar den geest deze nobele instelling haar beteekenis in hoofdzaak verloren en is metterdaad ontaard in een den Volksaard bedervende aalmoezengeverij.

Elk land heeft hier zijn eigen bedeeden; zoo ook Nederland. De Nederlandsch-Duitsche „Chalukah”, die door de beheerders uit Amsterdam naar Jeruzalem wordt gezonden, staat, wat het bedrag betreft, belangrijk ten achter bij de Chalukah uit Rusland, Hongarije en andere landen, maar daartegenover zijn in Palestina ook maar weinig Joden van Nederlandsche of Duitsche origine. Dit maakt, dat de Nederlandsche Chalukah-trekkende een grooter inkomen heeft dan de meesten zijner collega's van andere nationaliteit. Daarbij komt, dat bij de verdeling der Chalukah rekening gehouden wordt met de grootte van het gezin. Hoe meer kinderen, des te grooter het aandeel in de Chalukah. Zooals deze

tegenwoordig wordt verdeeld is het ook lang geen zeldzaamheid, dat lieden daarin hun aandeel ontvangen, die zeer wel deze ondersteuning zouden kunnen missen. Het is een vaste inkomste geworden, en in Jeruzalem beschouwt men het deelen in de „Chalukah" als een middel van bestaan zoo goed als een ander. Wanneer schrijver dezes zich met zijn vrouw en vijf kinderen in Jeruzalem zou vestigen, om zich daar te wijden aan de studie van Talmud en Torah, dan zou hij recht hebben om zijn aandeel te verlangen in de Chalukah, en het bedrag dat hij zou ontvangen zou voldoende wezen om in het onderhoud van een burgergezin te voorzien. Maar hij zou verplicht wezen zijn kinderen naar de Talmud-Torah school te zenden, waar ze van algemeen ontwikkelend onderwijs zouden verstoken blijven. Ik kom in de volgende bladzijden nog op deze scholen terug; intusschen mag niet onvermeld worden gelaten hoe het voorgekomen is, dat aan werkelijk behoeftige ouders, wier kinderen andere scholen bezochten, het hun toekomende aandeel in de Chalukah om die reden onthouden werd. Het kan niet anders, of zulke voorwaarden moeten huichelarij en schijnvroomheid kweken en de Joodsche bevolking in Jeruzalem demoraliseeren.

In den laatsten tijd is een streven naar betere administratie der Chalukah-gelden merkbaar. Zoo besloten de beheerders der Nederlandsch-Duitsche Chalukah om in Jeruzalem een bureau te openen, dat belast zal worden

met een meer systematische verdeling der gelden, en dat tevens tot taak zal hebben de werkverschaffing onder de Joodsche bevolking te bevorderen.

Wanneer we ons bezighouden met het Chalukah-vraagstuk, moeten we tevens onze aandacht schenken aan het in Jeruzalem gehuldigde „Schnorr“-systeem. In Jeruzalem wordt gebedeld in het groot en met succes. De geheele wereld wordt van hieruit systematisch met bedelbrieven, dikwijls vergezeld van voorwerpen van olijfhout, gedroogde bloemen enz. overstroomd. Het is een speculatie op de Joodsche liefde voor het Heilige Land en de ervaring heeft geleerd, dat bij die speculatie de goede kansen de slechte vele malen te boven gaan. Want al wordt op de meeste bedelbrieven geen acht geslagen, degenen die wel doel treffen maken de bedrijfskosten dubbel en dwars goed! Alleen aan porto worden op die manier jaarlijks *honderdduizenden* vermorst. Dit is geen overdrijving, en in Jeruzalem is dat ook geen geheim, evenmin als het feit dat de gaven van onze over de geheele wereld verspreide goedgeefsche stamgenooten in de zakken van de beroepsbedelaars in Jeruzalem terecht komen. Het hier geschetste bedrijf wordt trouwens niet enkel door op zich zelf staande bedelaars uitgeoefend, en evenmin hebben de Joden ervan het privilege. Het wordt niet minder gehuldigd door een groot deel der overige bewoners van Jeruzalem

en door vele der grootere en kleinere „liefdadige” instellingen, waarvan de Heilige Stad zoo rijkelijk is voorzien. Verscheidene dier instellingen vinden hun bestaan enkel door middel van dit „Schnorr”-systeem. En bij de ondernemers dier instellingen zijn er die uitstekend in practijk weten te brengen het bekende Fransche spreekwoord: „Charité bien ordonnée commence par soi-même”.

Het is duidelijk, dat men het systeem van Chalukah en Schnorren niet op eenmaal zal kunnen afschaffen. Dit ware ook niet wenschelijk, want dan zouden inderdaad honderden families van honger en gebrek omkomen. Maar het zou toch wel mogelijk zijn om geleidelijk aan de Chalukah-gelden meer en meer een andere bestemming te geven en zodoende ten slotte tot algeheele afschaffing van het thans heerschende stelsel te geraken.

Toen ik mij einde Februari 1907 in Jeruzalem bevond, was de Joodsche gemeente in rep en roer naar aanleiding van de benoeming van een nieuwen opperrabbin. De heer ANTEBI, de energieke directeur van de ambachtsschool der Alliance Israélite, had zich veel moeite gegeven voor de verkiezing van rabbi Jacob Meïr. Ik had het voorrecht dien rabbi te leeren kennen; ik vond in hem een man van fijne beschaving en groote kennis en vervuld van den wensch om de in Jeruzalem bestaande misstanden te verbeteren.

Maar de tegenpartij, die van geen veranderingen wilde weten, intrigeerde tegen JAKOB MEÏR tot zelfs in Constantinopel, waar hij bij den toenmaligen Chacham Bashi, die het oor had van den Sultan, als „gevaarlijk modern” werd afgeschilderd. De verbonden tegenstanders zegevierden en de feitelijk reeds plaats gehad hebbende keuze van JAKOB MEÏR tot opperrabbijn van Jeruzalem werd door den Sultan niet bekrachtigd. Blijkbaar heeft voor hem later een meer gunstige wind gewaaid, want naar ik vernam werd JAKOB MEÏR in het eind van 1907 als opperrabbijn beroepen naar de belangrijke Joodsche Gemeente in Salonica.

Wanneer we willen trachten het Joodsche volk te helpen, en te helpen in het Joodsche Land, dan moeten we beginnen met de Joden die reeds aldaar gevestigd zijn. En dan moeten we ons nut doen met de ervaringen van anderen, die met hetzelfde doel als wij al lange jaren zijn werkzaam geweest.

We hebben gezien dat aalmoezen geven niet het middel is om de Joodsche bevolking op te heffen, en dat evenmin een voortdurend voogdij uitoefenende en bedillende administratie in staat is geweest om tot het gewenschte doel te voeren. Men zal er ook niet komen door in 't wilde allerlei ondernemingen op touw te zetten. Ook hier heeft de ervaring ons geleerd. We hebben het gezien bij de zijde-spinnerij in Rosch-Pinah, die al

even weinig resultaat opleverde als een flesschenfabriek, voor welke de middelen indertijd ook al door ROTHSCHILD verschaft werden. Zoo was het ook met den geforceerden wijnbouw, die eerst sedert korten tijd geslaagd mag heeten. Het was 'alles te kunstmatig op touw gezet en niet gebaseerd op een werkelijke behoefte. Tegenwoordig ziet men het meeste heil in den aanplant van sinaasappels, en daarmee heeft men succes. Maar toch schijnt het mij toe, dat men onder den druk van lage wijnprijzen wel wat al te spoedig is overgegaan tot het uithakken der druiven. De kleinere bezitters hebben dat niet kunnen doen, want de aanleg van een sinaasappeltuin kost veel geld! En misschien zullen ze in de toekomst toch nog blij zijn, dat ze hun druiven behouden hebben.

In Palestina is het onze taak om zoo mogelijk de Joodsche bevolking te brengen tot zelfstandigheid en het komt mij voor, dat we onze leiding daarom zooveel mogelijk zullen hebben te richten op de ondersteuning van het particulier initiatief. Wanneer menschen uit eigen kracht kunnen slagen, dan moeten we dubbel voorzichtig zijn bij het toepassen van kunstmatige middelen en het scheppen van kunstmatige omstandigheden, die zelfs bij de beste leiding demoraliseerend kunnen werken.

We zullen er ook rekening mee moeten houden, dat niet iedereen geschikt is voor landarbeid, en dat we even goed industrie en handel behooren te bevorderen.

Altijd zoolang de ondernemers binnen behoorlijke perken blijven. Want groote industriele inrichtingen, zooals onze moderne maatschappij die kent, zijn in Palestina nog niet op haar plaats en zouden daar waarschijnlijk tot teleurstellingen leiden. Vooreerst zal de klein-industrie nog zeer wel aan de behoefte der bevolking kunnen voldoen. Het spreekt wel van zelf, dat daarbij in Palestina evenmin als overal elders risico geheel is uitgesloten, maar, mits goed geleid, kunnen industriele en handels-ondernemingen er zeer wel slagen. En naar de verhouding hunner credietwaardigheid worden zij door de Anglo Palestine Company gesteund.

De kunstnijverheidsschool „Bezalel“, bij de oprichting waarvan ook de Zionisten een werkzaam aandeel namen, zal goed werk doen wanneer zij, evenals de ambachts-school van de Alliance Israélite, degelijke handwerkslieden opleidt, en hen tevens zin voor kunst bijbrengt. Bij de oprichting dier Bezalel-school, aan 't hoofd waarvan Prof. BORIS SCHATZ staat, iemand die zich met hart en ziel aan zijn taak wijdt, is men ook wel wat hard van stal geloopen. Men heeft er zich dadelijk bijzonder op de tapijt-industrie toegelegd en nu komt het mij voor, dat het niet zal meevallen, wanneer het er later om gaan zal een plaats te veroveren op de wereldmarkt, die reeds met Oostersche tapijten is overvoerd.

Al heb ik in de voorgaande bladzijden aan hetgeen

tot dusver op het gebied van de Joodsche kolonisatie in Palestina werd verricht de critiek niet gespaard, zoo heb ik toch tevens de aanwezigheid willen constateeren van een deugdelijke basis voor verdere ontwikkeling. Die verdere ontwikkeling zal moeten worden ondersteund door een credietwezen op groote schaal. Het invoeren van nieuwe takken van landbouw en in verband daarmee het aanschaffen van de meest volmaakte machinerieën, het organiseeren van den afzet der producten en al wat daarmee samenhangt, dat alles is zonder uitgebreid crediet niet mogelijk.

En waar het crediet verleenen aan particulieren tot dusver meestal nog te veel risico meebracht, daar zal dit risico grootendeels komen te vervallen, wanneer de enkele personen in coöperatieve vereenigingen worden georganiseerd. In de eerste plaats zijn noodig leenkassen, naar het systeem van de bekende Raiffeisenbanken. De leeningen dier banken zijn verzekerd door hoofdelijke en solidaire aansprakelijkheid der leden. Even populair als deze leenkassen zijn de verbruiksvereenigingen en de vereenigingen tot het gemeenschappelijk koopen van zaad en van machines en gereedschappen voor den landbouw.

De Anglo Palestine Company heeft van den aanvang af zich veel moeite gegeven om dit systeem van coöperatieve vereenigingen in Palestina in te voeren en het is haar gelukt in de laatste jaren 18 van zulke vereenigingen

tot stand te brengen, t. w. 14 landbouwverenigingen en 2 verbruiksverenigingen in de Joodsche kolonies en 1 timmerliedenvereniging en 1 leenkas in Jaffa, allen tezamen met 696 leden. Aan deze 696 personen werd in het jaar 1907 frs. 492000 uitgeleend en van dit bedrag werd weer frs. 230000 in hetzelfde jaar terugontvangen. Verliezen werden niet geleden.

Terwijl het grootste deel der middelen van de A. P. C. in het gewone bankbedrijf gebruikt wordt, in rekening met credietwaardige handelaars, industrieelen en landbouwers, is de directie natuurlijk bovendien verplicht, gemakkelijk liquide te maken gelden voor onvoorziene gevallen beschikbaar te houden. Dat dit laatste geen overbodige voorzorg is, heeft de bank ondervonden, toen op het einde van het jaar 1907 de deposito's op groote schaal werden opgevraagd. Aanleiding daartoe gaf ook hier de bekende Amerikaansche geldcrisis, die op de markten van de geheele wereld haar invloed deed gelden.

Zeër vele Joden in Palestina hebben familie-betrekkingen in Amerika en dezen zonden hen van daar Joodsch-Amerikaansche couranten, waarin de crisis in de schrilste kleuren werd afgeschilderd. Angstige naturen begonnen bij de A. P. C. hun deposito's op te vragen; er volgden meer, de een sleepte de ander mede, en weldra was een volslagen „run" in vollen gang. De directie van de A. P. C. was genoodzaakt hare fondsen te beleenen bij de Jeruzalemmersche agentuur van het Crédit-

Lyonnais en liet te gelijktijd telegrafisch een deel harer middelen in Europa bij het Crédit-Lyonnais storten om over de tegenwaarde daarvan in Jeruzalem te kunnen beschikken. Maar de Jeruzalemmers agentuur van het Cr. L. gaf toen te kennen, dat zij de beleening op fondsen niet wenschte te continueeren, zoodat de in Europa gestorte gelden daarmede moesten worden verrekend. Het was gelukkig, dat de A. P. C. zich ook zonder die gelden redden kon, en doordien iedereen op eerste aanvraag zijn deposito dadelijk ten volle uitbetaald kreeg, was het spoedig met de „run” gedaan. Maar de weinig vriendschappelijke handelwijze van het Crédit-Lyonnais had de A. P. C. inderdaad in groote ongelegenheid kunnen brengen.

Zooals ik reeds gelegenheid had op te merken is de Anglo Palestine Company een Zionistische instelling, hare aandeelen bevinden zich bijna uitsluitend in het bezit van de Jewish Colonial Trust, die nog niet over zoodanig ruime middelen beschikt, dat het haar mogelijk is om aan de A. P. C. vooreerst verdere uitbreiding te geven. In het belang van de Joodsche kolonisatie in Palestina is verdere uitbreiding echter ongetwijfeld gewenscht. Vestiging van filialen en agenturen der A. P. C. in verschillende plaatsen in Palestina, verdere ontwikkeling der leenkassen en der coöperatieve vereenigingen, het verleenen van voorschotten aan landbouw, industrie

en handel, crediet, en waar het den landbouw betreft crediet op langen termijn, dat is het wat er noodig is om de kolonisatie op gezonde basis te ontwikkelen. En wanneer het bestuur der A. P. C. zich straks zal wenden tot de andere groote Joodsche organisaties en zal vragen om geleidelijk meerdere middelen voor de A. P. C. beschikbaar te stellen, dan mag het wijzen op de tot dusver verkregen resultaten en op het aanzien dat de Joodsche landbouwers, industrieelen en handelaren tegenwoordig in Palestina genieten en dat voor een belangrijk deel aan het toedoen der A. P. C. te danken is.

Zeer goed geslaagd is de Coöperatieve vereeniging van de bezitters van sinaasappel-tuinen voor den verkoop van hun product en een zeker niet minder belangrijk succes is de Coöperatieve vereeniging van wijnbouwers, die in het leven geroepen werd, toen in het jaar 1906 het geheele beheer der kelders van Rischon le Zion en van Sichron Jakob aan de kolonisten werd overgedragen. Door het bestuur der Vereeniging werden toen verschillende bezuinigingen ingevoerd; de verkoop van wijn werd op een geheel nieuwe basis georganiseerd en in het jaarverslag van de Jewish Colonisation Association werden de door de vereeniging verkregen resultaten zeer bemoedigend genoemd. Het is een feit, dat de afzet van den wijn in de laatste jaren voortdurend toeneemt. Vooral wordt er veel verkocht naar Caïro,

waar de Rischon le Zion, jammer genoeg verborgen onder een Fransch etiquette, in menig eerste-klas hotel den gasten wordt voorgezet.

D. LEVONTIN, Directeur van de Anglo Palestine Company.

Wanneer ik samenwerking van de verschillende Jood-sche organisaties in Palestina bepleit, dan zou ik die

samenwerking volstrekt niet enkel tot het crediet-wezen willen beperkt zien. Voor de betrekkingen van de bevolking tot de regeering in zake de belastingkwesities is die samenwerking zeker niet minder gewenscht. Waar thans de bevolking zonder steun staat, wordt zij vaak door bakshish-jagende ambtenaren uitgezogen en op allerlei wijze lastig gevallen. Door aaneengesloten optreden zou hierin zeker verbetering te brengen zijn. Men zou daaromtrent met de regeering in onderhandeling kunnen treden. Ik spreek nu nog niet eens over het verkrijgen van politieke concessies. Het begrip daarvan is zeer rekbaar. Men kan hieronder verstaan het Charter voor den Zionistischen „Joodschen Staat", maar men zou zich ook meer bescheiden concessies kunnen denken.

Voor 't oogenblik lijkt mij de allervoornaamste zaak voor samenwerking: de regeling van het schoolwezen, dat dringend verbetering behoeft, en waarop ik straks zal terugkomen. Tegenwoordig werken in Palestina de Alliance Israélite Universelle, de Jewish Colonisation Association, de Zionistische instellingen, de Hilfsverein der Deutschen Juden, de Engelsche, de Amerikaansche en de Russische vereenigingen en nog zoo vele andere Joodsche organisaties. De meeste dier instellingen werken geheel op hun eigen houtje en de zoo noodige samenwerking laat alles te wenschen over. Zoo bezorgt bijv. de Jewish Colonisation Association haar geldzendingen

naar Palestina door intermédiaire van het Crédit Lyonnais, terwijl de Jewish Colonial Trust en de Anglo Palestine, Company toch secuur genoeg zijn!

Al de hierboven genoemde vereenigingen zouden hun vertegenwoordigers in Palestina moeten opdragen, om gezamenlijk de reorganisatie van de Joodsche instellingen daar ter hand nemen. Met de inrichtingen voor het onderwijs zou men kunnen beginnen. In Jeruzalem vindt men de Ambachtsschool van de Alliance Israélite naast de door de Hilfsverein der Deutschen Juden en door het Zionistische Comité gesteunde Bezallel school, de Engelsche Evelina-de-Rothschild-school voor meisjes naast een Fransche meisjesschool, en zoo zou ik nog verscheidene scholen kunnen opnoemen, alle met respectievelijk Duitsche, Engelsche en Fransche methoden voor het onderwijs, waar de eenheid ontbreekt, en die ons zeker niet zullen brengen een Joodsch Nationale opvoeding, die wortelt in het Joodsche Land.

Ik kan niet ontkennen, dat ik meer voldaan zou geweest zijn, indien ik in Palestina inplaats van de enorme en voortreffelijk ingerichte wijnkelders, waarvan de aanleg stellig millioenen gekost heeft, een beter ingericht schoolwezen zou hebben aangetroffen. Wanneer men van den aanvang af doelbewust ware te werk gegaan en scholen had ingericht, die zich aan het karakter van het land aanpasten, met leerkrachten die zich daarmede één voelden,

wat zou men dan in die 25 jaren van Joodsche kolonisatie, die nu achter ons liggen, prachtige resultaten hebben kunnen bereiken! Maar men zond onderwijzers uit Parijs, of wel men liet jongens en meisjes uit Palestina in Frankrijk opleiden, vanwaar zij dikwijls niet met de gezondste levensopvatting terugkwamen. Bovendien waren zij dan veelal van het Joodsche Land vreemd. Zij waren niet in staat om met overtuiging in hun ziel bij hun leerlingen liefde voor hun geboorteland op te wekken. Zij hadden Fransche manieren, Fransche neigingen, Fransche methoden bij het onderwijs, en de taal, waarin zij de verschillende vakken onderwezen, was Fransch. Niet veel beter ging het toe in de Engelsche en de Duitsche scholen. Ook daar was resp. het Engelsch en het Duitsch de onderwijstaal. Terwijl n. b. de landstaal, het Arabisch, niet, en Hebreeuwsch slechts onvoldoende onderwezen werd! Zoo moet het, dunkt me, zijn voorgekomen, dat kinderen van hetzelfde land, van dezelfde stad elkander niet verstonden, tenzij ze bij geluk Hebreeuwsch spraken.

Ik zou het bestuur van de Alliance Israélite Universelle en van de Jewish Colonisation Association wel in overweging willen geven, in de onder haar toezicht geplaatste scholen, althans in die in de kolonies, dat onderwijs in de Fransche taal af te schaffen en daarvoor Hebreeuwsch en Arabisch in de plaats te stellen. Fransch hebben onze toekomstige landbouwers niet noodig.

Nog veel radicaler zullen de verbeteringen moeten wezen in de scholen van de Joodsche orthodoxie, de zoogenaamde Talmud-Torahscholen, waar op weinige uitzonderingen na de opleiding doet denken aan die in den slechtsten tijd van het monniken-wezen. Alhoewel in de laatste jaren een streven naar verbetering merkbaar is, wordt toch in verreweg de meeste dier scholen niet veel anders onderwezen dan dat wat de Joodsche Godsdienst betreft. En dus worden de ongelukkige leerlingen opgeleid voor niet veel beter dan „Schnorrers”, waarvan ik in de vorige bladzijden heb gewaagd. Het is onbegrijpelijk, dat de rabbijnen, die het voortbestaan dezer scholen bevorderen, niet inzien, dat om te leven en om naderhand voor zich en voor hun gezin den kost te verdienen, de kinderen nog iets meer noodig hebben dan enkel kennis van Talmud en Torah. In hun afkeer van algemeen ontwikkelend onderwijs herinneren die rabbijnen aan den Mohammedaanschen despoot, die een groote bibliotheek met boeken van onschatbare waarde liet verbranden uit overweging, dat enkel wat in de Koran stond goed en nuttig was, en dat die bibliotheek hetzij hetzelfde moest bevatten, dat reeds de Koran leerde, en dus overbodig was, òf boeken over andere zaken, die dan ongetwijfeld schadelijk waren, en dus vernietigd behoorden te worden.

In de latere jaren was het in de eerste plaats het

Russisch-Zionistische Comité en dan ook de Hilfsverein der Deutschen Juden, die het groote belang begrepen van het Hebreeuwsch als omgangstaal voor de Joodsche bevolking van Palestina. En in verscheidene kolonies heeft men het nut daarvan eveneens ingezien. Ook aan de lichamelijke ontwikkeling der kinderen wordt meer zorg besteed dan vroeger. In de Lämmelschule in Jeruzalem woonde ik een gymnastiek-uitvoering bij, die in niets ten achter stond bij dergelijke uitvoeringen ten onzent.

Jongens van de landbouwschool der Alliance Israëlite Universelle.

In enkele der scholen die ik bezocht was reeds een beter begrip doorgedrongen van de taak, die de Joodsche scholen in Palestina te vervullen hebben. Men was er

toe gekomen om Hebreeuwsch als de onderwijstaal te bezigen, terwijl daarnaast ook Arabisch onderwezen werd. Bij mijn bezoek aan die scholen werd ik met een vriendelijk „Shalom” (Vrede) door onderwijzers en leerlingen begroet. Wie er nog aan het bestaan eener Joodsche Nationaliteit mocht twijfelen, moet maar eens zulk een school in het Joodsche Land bezoeken. Hier zijn de kinderen Joden zonder meer, en ze zouden vreemd opkijken, wanneer we hen zouden komen vertellen, dat ze Turken waren van Joodsche Confessie!

De burgemeester van de kolonie Rechoboth vertelde mij, dat het ook wel voorkomt dat Arabische kinderen de Joodsche school bezoeken. Opmerkelijk is daarbij, dat door het onderwijs in de Joodsche geschiedenis de Arabische kinderen bijv. de Maccabeën als hun voorouders beschouwen, evenals bij ons in Nederland de helden uit den tachtigjarigen oorlog door de Joodsche leerlingen als *hun* voorvaders geëerd worden.

Het Hebreeuwsch wordt door de Joodsche bevolking in de kolonies meer en meer in den dagelijkschen omgang gesproken. Het is een vaak voorkomend verschijnsel dat, doordien de leerlingen het op de school en met elkander spreken, de ouders er ten slotte ook toe komen zich in de Hebreeuwsche taal uit te drukken. Op die manier mogen we verwachten, dat het onwel-luidende Jargon (een slecht Joodsch-Duitsch) in een

volgend geslacht geheel zal verdwijnen. Terwijl de kennis van het Hebreeuwsch bovendien het voordeel heeft, het aanleeren van de Arabische zusters taal zeer te vergemakkelijken.

Dat Hebreeuwsche onderwijs is bijzonder interessant. Niet alleen de bijbelsche geschiedenis wordt in het Hebreeuwsch onderwezen, maar ook de onderscheidene andere vakken. Leerboeken van vroeger waren niet voorhanden; de onderwijzers hebben alles zelf moeten samenstellen en zoo zijn nu verschillende moderne werken in het Hebreeuwsch vertaald.

Voor al in Jaffa, waar in de laatste jaren door de sterke immigratie de kleinhandel buitenmate is toegenomen, heeft men zich voor het onderwijs, dat het jongere geslacht voor de verschillende takken van bedrijf moet voorbereiden, veel moeite gegeven. Zoo trachtte men een ambachtsschool op te richten, maar men kon daarvoor niet de noodige middelen bijeenbrengen. Toch werd op heel kleine schaal een begin gemaakt. Meer succes had men met een voorbereidend gymnasium, waarvoor de heer MOSER uit Bradford een belangrijke bijdrage heeft toegezegd.

Het Turksche Gouvernement ondersteunt alleen de Mohammedaansche Scholen, die uiterst primitief zijn ingericht. De kinderen zitten gehurkt om den leeraar, die hen voornamelijk uit de Koran onderwijst. De Joodsche ondersteuning voor scholen gaat voor het grootste deel

naar Jeruzalem; plaatsen als Jaffa worden maar stiefmoederlijk bedeed. Ik was in de gelegenheid om op te merken, hoe over 't algemeen de onderwijzers hun moeilijke taak met groote toewijding vervullen. De lokalen zijn klein, de hulpmiddelen gering en de kinderen vele. Ook is er nog gebrek aan onderwijzeressen, die vooral in de lagere klassen beter op haar plaats zullen zijn dan onderwijzers. In Jaffa hoorde ik intusschen, dat verscheidene Joodsche meisjes zich tegenwoordig op het onderwijs toeleegen.

Enkele scholen worden zoowel door jongens als door meisjes bezocht; zij worden daar niet van elkander afgescheiden. Aanvankelijk waren er ouders, die daartegen bezwaren hadden, maar de ervaring heeft ook hier geleerd, dat die bezwaren ongegrond waren en nu zijn de ouders er best mee tevreden.

Goede scholen — dat is het wat de Joodsche bevolking van Palestina thans het meeste noodig heeft. Het is een heuchelijk feit dat ook Dr. NATHAN, de stuwende kracht in de „Hilfsverein der Deutschen Juden“, na zijn jongste oponthoud in Palestina tot deze zelfde slotsom gekomen is. Dr. NATHAN ziet in Palestina vooralsnog geen veld voor Joodsche immigratie. „Industrie en agricultuur“, zegt hij, „zijn er niet voldoende ontwikkeld om meer dan de nu reeds aanwezige Joodsche bevolking, die trouwens niet anders dan een miserabel

proletariaat is, te voeden". Maar — als middel om hierin verbetering te brengen — beveelt hij aan de oprichting van goede scholen, van de eenvoudige dorps-school af tot de moderne technische Hooge School toe. Hiermede kan iedereen instemmen, maar zal deze instemming niet enkel platonisch zijn, dan moeten alle Joodsche organisaties samenwerken. Zij zullen het met elkander eens moeten worden, op welke basis het onderwijs in Palestina moet worden ingericht. Een principieele beslissing is noodzakelijk. Het onderwijs mag niet meer, zooals tot dusver, bij de leerlingen den lust opwekken om van Palestina naar andere landen te emigreeren. Daarom moeten we leerkrachten hebben, die doordrongen zijn van een Joodschen geest. Geen jonge lieden meer naar Frankrijk om ze dáár te laten opleiden, en die we dan, onverschillig of ze al of niet paedagogisch talent hebben, in Palestina klaargemaakt terugkrijgen!

Kweekscholen in Palestina *zelf* voor onderwijzers en voor onderwijzeressen, opdat we daar waarlijk Joodsche leerkrachten zullen hebben. Dengeen, die niet geschikt blijkt, zal dan spoedig genoeg aan het verstand gebracht worden, dat hij een anderen werkkring moet kiezen. En we zullen er bovendien dit voordeel mee verkrijgen, dat we meer dan nu de karakters der toekomstige onderwijzers en onderwijzeressen zullen kunnen beoordeelen en weten, of we in gerustheid onze jeugd aan hen zullen mogen toevertrouwen.

Een uniform leerplan; goede elementaire scholen, waar het onderwijs vooral een practisch karakter draagt. Geen Fransch, maar wèl Hebreeuwsch, en ook Arabisch, opdat de leerlingen later behoorlijk in de landstaal zullen kunnen lezen en schrijven. De post in Jeruzalem heeft reeds het Hebreeuwsch als levende taal erkend, getuige haar Hebreeuwsche kennisgevingen en de Hebreeuwsche opschriften op de briefkaarten.

Fröbelschool in de kolonie Rischon le Zion.

Vooraf moeten de kinderen vertrouwd gemaakt worden met de natuur, waarvan het Joodsche Volk sedert eeuwen vervreemd is, zoodat het in deze veel heeft in

te halen. Eenvoudig en degelijk onderwijs, waarbij alles met elkander in het natuurlijke verband gebracht worde, en gegroepeerd om de kennis van het Joodsche Land, dat een woonplaats wezen zal voor het Huis van Jakob, dat daar wonen zal als een Volk, vrij, te midden der andere Volkeren.

Bij het onderwijs moeten theorie en practijk steeds zooveel mogelijk samengaan. De Aardrijkskunde make vooral werk van Palestina, in 't bijzonder van den aard van den bodem, de wijze van bevoeiing, en de voorwaarden waaronder dit land tot vruchtbaarheid wordt gebracht. Daartoe drage het Aardrijkskundig onderwijs een overheerschend Natuurkundig karakter, en moet het in nauwen samenhang gebracht worden met het onderwijs in Natuurlijke Historie, waarbij de planten en de dieren die in Palestina voorkomen, speciaal de cultuurgewassen en de huisdieren, de voornaamste plaats innemen. Ook de Physica en de Chemie kunnen zich hierbij aansluiten, o. a. om de leerlingen te laten zien, hoe de industrie haar stoffen ontleent aan den bodem, de planten en de dieren; men denke slechts aan de wijn- en de zuivelbereiding. Verder houde de Geographie rekening met de buitenlandsche afzetgebieden voor de binnenlandsche producten, en zij dus in zekeren zin ook handelsaardrijkskunde. En dan zij het onderwijs niet uitsluitend boekenstudie, maar arbeide men in de schooltuinen om

de kennis uit de boeken in practijk te leeren omzetten.

Zoo houde men ook bij het rekenen en schrijven rekening met de practijk en vrage men geen oplossingen van buitengewoon gecompliceerde vraagstukken, die in het dagelijksch leven nooit voorkomen. Onkosten-berekeningen voor landbouw-ondernemingen als ook begrotingen voor handels- en industriële ondernemingen moeten de stof leveren voor het rekenonderwijs, waarbij ik het leeren opmaken van een eenvoudige boekhouding eveneens zou willen opgenomen zien, terwijl hierbij administratiewerk en handelscorrespondentie zich kunnen aansluiten. En waar het onderwijs in de vreemde talen gewenscht blijkt, daar vermijde men de grammaticale finesses, waarmede elders de leerlingen nog steeds geplaagd worden, en die zij toch zoo gauw mogelijk weer vergeten.

Tot hun algemeene ontwikkeling zal voorts bijdragen het lezen, het kennismaken met onze veelomvattende Joodsche litteratuur, met de werken van de groote Joodsche schrijvers uit alle tijden. Een bij uitstek practische opleiding behoeft geenszins een materialistisch karakter te dragen. Het Joodsche gemoed heeft behoefte aan idealen, en de jeugd worde daarmede reeds in haar schooljaren doordrongen. Het Joodsche volks-ideaal zal naar voren treden uit de Joodsche historie, die Volks- en Godsdienst-historie beide omvat, en die haar beschavenden invloed heeft uitgeoefend door alle eeuwen

heen, ook op de Westersche Volken. Die Joodsche historie, zij heeft nog haar oude kracht behouden; zij is nog in staat nieuwere tijden te bezielen, en als richtsnoer te dienen voor een nieuw Joodsch volksbestaan. Voorzeker, de scholen hebben een kostelijke taak te vervullen in de materiële en de ideële ontwikkeling van de aan haar toevertrouwde jeugd!

Van zelf stelt zich de vraag, welke plaats de Joodsche Godsdienst in het onderwijs zal innemen. We hebben gezien waartoe de Talmud Torah scholen, daar waar nagenoeg uitsluitend de Godsdienst beoefend werd, geleid hebben, en het behoeft geen verder betoog, dat getracht moet worden het daar tot dusver gevolgde systeem ganschelijk te veranderen. Maar aan den anderen kant kan niet ontkend worden, dat in sommige scholen, waar de geestelijkheid in 't geheel geen invloed had, het wel voorkwam, dat enkele onderwijzers het voor goed hielden hun atheïstische denkbeelden ten beste te geven, hetgeen toch ook bezwaarlijk in het belang der leerlingen kan geacht worden. Een dergelijke geest mag in de school niet worden geduld; er behoort voor te worden gewaakt, dat niemands overtuiging gekwetst worde, zoodat ook orthodoxe ouders in alle gerustheid het te verstrekken onderwijs voor hun kinderen zullen kunnen aanvaarden. Nochtans wil het mij voorkomen, dat in de school het Godsdienstonderwijs beperkt moet blijven tot de Godsdienst-historie. Mochten er ouders zijn die van

de school ook het onderwijs in de Joodsche geloofsleer en in de gebruikelijke ceremoniën verlangen, dan zou men daarvoor bepaalde uren kunnen beschikbaar stellen, zonder dat evenwel dit eventueel te verstrekken onderwijs voor alle leerlingen verplichtend zou mogen zijn. Veel beter lijkt het mij wanneer de ouders, zoodra hun kinderen daartoe voldoende rijpheid hebben, zelf met hen verschillende godsdienstige onderwerpen zouden bespreken. Dit zou er zeker toe bijdragen den band tusschen kinderen en ouders te versterken. Laat ieder vrij, om wanneer hij dit wenscht, zijn eigen priester te zijn voor zich en voor zijn gezin, en om met zich zelf uit te maken, wat hij van de geschreven openbaringen en van de traditie wil aannemen. En wanneer we ook al verschillende godsdienstige opvattingen mochten huldigen, dan zullen we toch zeker wel allen daarin overeenstemmen, dat we onze kinderen willen doordringen van het gevoel van plicht, van het besef van verantwoordelijkheid, en dat we hun gaven ten goede willen ontwikkelen, voortgaande op den weg van wetenschap en beschaving.

Dengenen, die enkel naar hun verstand hun leven inrichten en van geen geloof willen weten, kan gereedelijk worden toegegeven, dat God — oneindigheid — boven ons bevattingsvermogen gaan en dat we ons daarvan dus geen juiste voorstelling kunnen maken. Daarom aarzel ik toch niet mijn geloof in God te bekennen,

mijn geloof: dat een ieder behoort te aanvaarden de taak die hij op zijn weg vindt, en die taak naar zijn beste vermogen moet trachten te volbrengen. Mijn geloof, dat de betrekking tusschen God en de menschen niet opgehouden heeft met Moses en de profeten, maar dat ook heden en ten allen tijde elk mensch, die waarlijk het goede wil, zich rekenschap kan geven van wat God van hem verlangt.

De lezer moge mij vergeven, dat ik hier een onderwerp heb aangeroerd, dat buiten het eigenlijke kader ligt van dit geschrift, en dat niet anders dan mijn persoonlijke opvatting weergeeft. Toch leek het mij dienstig, alvorens hierna tot het Zionisme over te gaan, deze korte beschouwing te geven, die naar mijn overtuiging zuiver Joodsch is, en die de kern bevat van al het religieuze dat in den Jood leeft.

Tot de belangrijkste vraagstukken, die niet enkel de binnenlandsche politiek van een of meer staten betreffen, maar voor de gansche menschheid van beteekenis zijn, mag gerekend worden wat onder het Joodsche vraagstuk pleegt te worden verstaan. Hoewel dit vraagstuk eeuwenoud is, heeft het streven om daaraan een bevredigende oplossing te geven eerst sinds een twaalfstal

jaren vasteren vorm aangenomen door de organisatie,

Eeuwenoude olijfboom.

die onder den naam: „de Zionistische Beweging” door wijlen Dr. THEODOR HERZL is in het leven geroepen, en in korten tijd in alle landen waar Joden wonen een krachtigen aanhang heeft verworven.

Het Zionisme mag niet beschouwd worden als een beweging, voortgesproten uit Godsdienstige extase, zooals die in vroegere eeuwen wel is voorgekomen, en waarop dan bittere teleurstelling volgde. Omtrent de Messiaansche verwachtingen kan iedere Jood zijn persoonlijke opvatting hebben; het Zionisme zal zich niet aanmatigen dergelijke verwachtingen te willen vervullen. Het feit, dat de Zionistische beweging zich van den aanvang af gestadig heeft kunnen ontwikkelen, is juist voor

een niet gering deel daaraan te danken, dat de leiding steeds strikt in het oog heeft gehouden, dat godsdienstige vraagstukken noch in woord, noch in geschrift onderwerp mochten wezen van Zionistische bemoeiingen. Immers de beweging moet in het geheele Volk weerklank vinden, zoowel bij orthodoxen als bij vrijzinnigen. Bij een beweging, die met zich voert vooruitgang en beschaving, mag de vrije gedachte niet worden belemmerd. En zoo stellen we ons voor, dat ook later in het Joodsche Land zoowel orthodoxen als modernen in volkomen vrijheid hun leven naar hun eigen godsdienstige overtuiging zullen inrichten.

Wanneer nu wel eens van orthodoxe zijde het bezwaar wordt geopperd, dat het Zionisme wil ingrijpen in Goddelijke beschikkingen, en eigenmachtig wil handelen waar het behoort te wachten op den van God gezondene, dan kan daarop enkel geantwoord worden, dat niemand zoo dwaas zal wezen zich te verbeelden tegen Gods wil iets te kunnen tot stand brengen. En dat ook zeker tegen Dien wil het doel van de Zionistische beweging niet zal worden bereikt. Maar tevens zou gevraagd mogen worden, of niet juist volgens de Goddelijke wetten die Zionistische beweging moest ontstaan en of degenen, die daarbij naar hun eerlijke overtuiging medewerken, niet alle werktuigen, bezielde werktuigen kunnen zijn in Gods hand?

„Het Zionisme streeft naar een publiek-rechtelijk gewaarborgde woonplaats voor het Joodsche Volk in Palestina.” Dit program werd geformuleerd op het eerste Zionistencongres in Bazel in den zomer van 1897. Sedert dien tijd is aan dit program niets gewijzigd, niets bijgevoegd, niets er van afgenomen. Al de volgende congressen hebben er onveranderlijk aan vastgehouden. Zoo eenvoudig de woorden van dit program luiden, waren ze de vrucht van een geniale gedachte van Dr. HERZL, en hebben ze weerklank gevonden in het hart van duizenden en duizenden Joden, verspreid over de geheele wereld. Dr. HERZL was er toe gekomen om de kern van het Joodsche probleem terug te brengen tot het feit, dat de Joden geen eigen centrum hebben, dat zij heden ten dage geen afzonderlijke natie, in den vollen zin van het woord, uitmaken. Dr. HERZL heeft de Joden er toe gebracht, zich rekenschap te geven van den halfslachtigen toestand waarin zij verkeerden, onderling verbonden als zij zijn door een vaag bewustzijn van nationale eenheid. Dr. HERZL heeft het Joodsche Volk georganiseerd. Wat geen der bestaande Joodsche instellingen heeft tot stand gebracht, wat zelfs een Alliance Israelite Universelle niet omvatte, dat bereikte HERZL met zijn Zionistencongres, met zijn Zionistische organisatie. Joden uit alle deelen der wereld werden naar de Congressen afgevaardigd. Joden uit alle rangen der maatschappij en van de meest uiteenlopende richting stichtten plaatselijke ver-

eenigingen. En al was en bleef men vooreerst nog een minderheid, men voelde zich den doelbewusten Jood, men voelde zich verbonden door het gemeenschappelijke ideaal, en men had de voldoening de gelederen dagelijks met nieuwe medewerkers te zien versterken. Zoo wordt de Zionistische beweging gedragen door het georganiseerde Joodsche Volk.

Men heeft Dr. HERZL een phantast genoemd. Zag hij niet reeds in zijn verbeelding de Joodsche kolonisatie in de meest volmaakte orde, in vollen gang en het Joodsche Land bevolkt met Joodsche landbouwers? Was er niet reeds langs de geheele kust van Palestina een rij van havens, en door het geheele land een net van spoorwegen met elektriciteit als beweegkracht? Bezocht niet de Joodsche handelsvloot de meest afgelegen landen? Bloeide niet alom landbouw, handel en industrie zooals nooit te voren? En vonden daarbij niet de nieuwste vindingen hun toepassing? Had hij niet een kanaal doen graven van de Middellandsche naar de Doode Zee en zich het niveau-verschil ten nutte gemaakt om een bron van electrisch vermogen te verkrijgen, die onuitputtelijk was? Zeker, HERZL was ook een dichter, maar zijn phantasie was door en door gezond; zij speelde hem geen parten. In alles wat werkelijke uitvoering betrefte ging HERZL buitengemeen secuur te werk. En „il payait de sa personne” om toe te zien dat er niets gebeurde,

dat het Zionisme mogelijk zou kunnen schaden. Zoo was het bij de oprichting van de Zionistische Bank in Londen, zoo was het bij de voorbereiding van de congressen, zoo was het bij de politieke onderhandelingen die hij te voeren had met staatslieden en met de hoogste machthebbers, die hem herhaaldelijk blijk gaven van hartelijke waardeering voor zijn streven. Dank zij HERZL is men daar ingelicht, men erkent het recht van bestaan van het Zionisme. De historieschrijver zal Dr. HERZL recht doen wedervaren en zal hem doen erkennen als een van de grootste zonen van het Joodsche Volk.

Dr. HERZL's innemende persoonlijkheid en gemakkelijke omgang bezorgden hem een grooten vriendenkring, met een kern op welke hij onder alle omstandigheden kon rekenen. Hij wist zijn vrienden in de Zionistische beweging in te spannen; ook zij moesten „payer de leur personne.” Zij vormden als het ware HERZL's generalen staf, en onder hen waren twee mannen, die meer dan alle anderen op den voorgrond kwamen; dat zijn DAVID WOLFFSOHN en MAX NORDAU.

Degenen, die in 1907 het groote Zionisten-congres in Den Haag hebben bijgewoond, zullen wel hun gansche leven den machtigen indruk behouden, dien de rede van NORDAU op alle aanwezigen uitoefende. Waarschuwend verheft hij zijn stem, en telkens weer. En met onverbiddelijke logica toont hij aan dat de Jood, voor wien

zijn Jood-zijn wat beteekent, en die het behoud wenscht van de Joodsche natie, de Zionistische beweging behoort te steunen. NORDAU, de groote denker, de man die het wezen van onze samenleving zoo geheel en al doorgrondde, toonde aan, dat de emancipatie van de Joden, na de Fransche revolutie, maar half werk heeft kunnen doen. Hij had gezien, hoe de Joden zich nog steeds als afzonderlijke natie bleven handhaven; en toen HERZL kwam met zijn voorstellen tot oplossing van het Joodsche probleem, toen vond hij dadelijk in NORDAU een medestander, een raadsman en een vriend. NORDAU is dat gebleven door alle jaren heen; zijn naam is aan het Zionisme onafscheidelijk verbonden en voor degenen, die in de Zionistische beweging een werkzaam aandeel nemen, is hij steeds de betrouwbare vraagbaak, de oude meester, aan wiens autoriteit men zich gaarne onderwerpt.

NORDAU heeft zich in het Zionisme steeds gehouden buiten de dagelijksche leiding, en toen in 1904 Dr. HERZL kwam te overlijden, volgde wel een tijdelijke stagnatie, maar men kwam de crisis te boven en de personen werden gevonden, die bereid waren naar hun beste weten HERZL's werk voort te zetten. Aan het hoofd van hen stond DAVID WOLFFSOHN.

Niet het betooverende wezen, niet de postuur en den blik van een heerscher in Israël heeft WOLFFSOHN met

Dr. THEODOR HERZL.

zijn voorganger gemeen. Maar niet minder toegedaan dan deze is hij aan de zaak van het Joodsche Volk. Geboren in Rusland, en daar opgevoed in een Joodsch milieu, heeft hij medegeleefd al de ellende van den Russischen Jood. HERZL heeft zijn volk later moeten leeren kennen; WOLFFSOHN had dat niet noodig, het was één met hem zelf. Hij sprak tot het volk in zijn eigen taal; hij kende het in al zijn deugden en zijn zwakheden. En omgekeerd kende het volk hem; het voelde, dat WOLFFSOHN een der hunnen was. Hem vertrouwde het volk; en toen na HERZL's dood een nieuwe leider gekozen moest worden, voelden de Joden die in het congres bijeen waren instinctief, dat in de gansche Zionistische gelederen geen man was, die inniger met hen medeleefde, die meer bereid was zich geheel voor zijn volk te geven, dan DAVID WOLFFSOHN.

Van huis uit zonder middelen en als leerling geplaatst in den houthandel, heeft WOLFFSOHN zich in den loop der jaren een zelfstandige positie verworven. Hij vestigde zich in Keulen, waar hem de roepstem bereikte van Dr. HERZL. Zonder zelfs een schijn van aarzeling stelde WOLFFSOHN zich onmiddellijk geheel tot HERZL's beschikking. HERZL maakte WOLFFSOHN deelgenoot van al zijn plannen, van al zijn zorgen en bracht hem van al zijn verbindingen op de hoogte. Bij alles wat tot stand werd gebracht, bij alle beraadslagingen nam WOLFFSOHN

een werkzaam aandeel. En dikwijls was het zwaarste en het moeilijkste werk voor hem weggelegd.

Zoo was na HERZL's dood WOLFFSOHN de aangewezen man om de moeilijke taak op zich te nemen, de Zionistische beweging tot verdere ontwikkeling te brengen. Hij aanvaardde die taak met een vasten wil, en vooral met volmaakte opofferingsgezindheid, die wel WOLFFSOHN's meest kenmerkende eigenschap is, en door welke hij zich dan ook zeker niet minder vrienden in het Zionisme verworven heeft dan zijn voorganger. Maar die vrienden maakten het hem vaak moeilijk genoeg. Aan den eenen kant zij, die steeds maar vooruit wilden en die geen geduld hadden een normale ontwikkeling van den loop der zaken af te wachten, verontrust als zij waren door de steeds toenemende ellende onder de Joden in Oost-Europa; aan den anderen kant zij, die van meening waren, dat niets in het Joodsche land mocht ondernomen worden, zoolang niet de gewenschte publiekrechtelijke waarborgen verkregen waren.

De eerste groep wilde desnoods ook zonder bijzondere rechtszekerheid maar steeds meer land in Palestina aankopen, er steeds meer Joodsche kolonisten heenzenden, bosschen aanplanten en allerlei ondernemingen op touw zetten, waartegen dan weer de andere groep, uit vrees dat zoo de grondgedachte van het Zionisme op den achtergrond zou raken, zich trachtte te verzetten. Maar WOLFFSOHN liet zich noch door de eene, noch door de

andere partij op sleeptouw nemen. Meer dan wie ook, was hij er van doordrongen, dat de koloniseerende werkzaamheid in Palestina aan den politieken arbeid moest ondergeschikt blijven. En wanneer het voor den „outsider” wel eens leek, alsof hij wat te veel aan de eerstgenoemde strooming toegaf, dan geschiedde dat toegeven steeds wel overlegd, dan geschiedde dat, omdat WOLFFSOHN begreep, dat een volksbeweging niet enkel door idealen alleen jaren lang blijft standhouden, en dat daarnaast voor een ieder waarneembare arbeid noodig is om de belangstelling niet te doen verminderen. Wanneer WOLFFSOHN dus concessies deed, dan deed hij deze in 't belang van de beweging, steeds in het oog houdende aan den veiligen kant te blijven.

Het Zionisten-congres in den Haag, waarvan de president van den Hoogen Raad der Nederlanden bij de installatie van een nieuwen vice-president in de plaats van wijlen Mr. A. A. DE PINTO, gewaagde, heeft WOLFFSOHN in al zijn voortreffelijke eigenschappen als leider doen kennen. Hij wist de beide stroomingen tot elkander te brengen en hij wist de harmonie te behouden onder de gedelegeerden, die nu juist niet allen door goede discipline uitblonken.

Laten we maar eerlijk bekennen, dat goede discipline ons ontbreekt. Maar de omstandigheden hebben daartoe ook niet medegewerkt; deze hebben de Joden huns on-

danks gebracht vooraan in de revolutionnaire gelederen. Wat is bij voorbeeld natuurlijker dan dat na de vreeselijke onderdrukking en de ergste mishandelingen, die de Joden in Rusland ondervonden hadden, zij tegen hun onderdrukkers opstonden? En weer verpletterd of half lam geslagen waren er onder hen lieden, wanhopigen, die geen banden en niets meer erkenden. Ongelukkigen, die hun geestelijk en zedelijk evenwicht verloren hadden, die nergens meer houvast aan hadden, aan geen God meer geloofden, door Wien zij zich verlaten waanden, zich opwierpen als rechters voor zich en anderen. En zoo kwamen de werpers van bommen en dynamiet, die in enthousiasme hun leven offerden voor de zaak van de sociale revolutie.

Er is geen enkele reden, waarom de Russische Regeering aan het Zionisme niet de gelegenheid zou laten zich in Rusland vrij te ontwikkelen. Het ideaal van een eigen woonplaats voor het Joodsche Volk in Palestina heeft niets in zich, dat den Russischen Staat zal benadeelen. Het Zionisme wint veld, ook onder de revolutionnaire elementen, waarvan wij — laten we het erkennen — vaak genoeg de schade ondervinden. Toen voor eenige jaren sprake was van een mogelijke Joodsche kolonisatie in Oost-Afrika, en ook MAX NORDAU zich daarover gunstig had uitgelaten, loste bij een Zionistische bijeenkomst een geestdrijver à bout portant op NORDAU eenige schoten, gelukkig zonder hem te

raken. De dader was een Russische Jood, die vreesde dat Palestina nu ganschelijk van het Zionistische program zou worden afgevoerd.

Maar het zijn volstrekt niet enkel de Joden uit Oost-Europa, wier gebrek aan discipline een goede ontwikkeling van de Zionistische beweging wel eens belemmert. Waar de organisatie zoo vele verschillende elementen omvat, daar komt het voor, dat niet bevoegde personen hun willekeurig zeggen en handelen als werk der partij voorstellen. Daarbij is het merkwaardig hoe een ieder, zelfs degenen die nog lang niet in de gelegenheid zijn de organisatie te overzien, zich bekwaam acht critiek te oefenen, en zich laat verleiden in woord of geschrift zijn meening ten beste te geven of mededeelingen te lanceeren, waarvoor dan de Zionistische leiding wordt verantwoordelijk gesteld. Zelfs op groote Zionistische bijeenkomsten zijn zulke dingen voorgekomen en het zijn ook lang niet altijd de minst ontwikkelden, die zich daaraan schuldig maakten.

Welke nadeelen voor de Zionistische beweging uit een gebrek aan discipline ontstonden, wordt wel het best geïllustreerd door de aangelegenheid van de wijziging der Statuten van den Jewish Colonial Trust. Toen op het Zionisten-congres, dat in 1905 in Bazel gehouden werd, de overgroote meerderheid der gedelegeerden te kennen gaf, niets te willen weten van een

vestiging in Oost-Afrika, toen werd nog eens met nadruk verklaard, dat men onveranderd aan het Zionistische program wenschte vast te houden. Tegelijkertijd werd besloten, dat de statuten van den Jewish Colonial Trust, die toelieten dat de Joodsche Bank overal in de wereld de kolonisatie kon bevorderen, gewijzigd zouden worden zoodanig, dat die bevoegdheid in 't vervolg beperkt werd tot Palestina en aangrenzende landen. De bekende schrijver ISRAËL ZANGWILL, die een warm voorstander was van het Oost-Afrika-plan, trok zich met nog enkele anderen uit de Zionistische beweging terug en vormde in Engeland zijn Jewish Territorial Organisation, die ten doel heeft aan het Joodsche Volk een eigen woonplaats te verschaffen, onverschillig waar. Bovendien wendde ZANGWILL zich tot den Engelschen rechter met het verzoek, de Statuten-wijziging van den Jewish Colonial Trust te verhinderen. En zoo haalde hij zijn vroegere partijgenooten een proces op den hals, dat eerst onlangs ten einde gebracht is, en waarbij van weerskanten het meeste gewonnen werd door de advocaten. Het curieuse bij de heele zaak was, dat deze statutenwijziging slechts een theoretische beteekenis had, daar immers de middelen van den Jewish Colonial Trust voor het grootste gedeelte ter beschikking gesteld zijn van de Anglo Palestine Company, die op haar beurt haar vermogen weer geheel in Palestina heeft belegd.

Het is zeker te betreuren, dat een man als ZANGWILL

voor de Zionistische beweging verloren ging, en dat ook enkele andere bekwame personen in direct of in indirect verband met deze kwestie minder actief dan vroeger in het Zionisme zijn gaan deelnemen. Maar wij mogen vertrouwen dat de gedachte, die aan het Zionisme ten grondslag ligt, machtig genoeg zal blijken om bij voortduring oude aanhangers te behouden, nieuwe te verwerven, en weer anderen tot een beter inzicht terug te brengen.

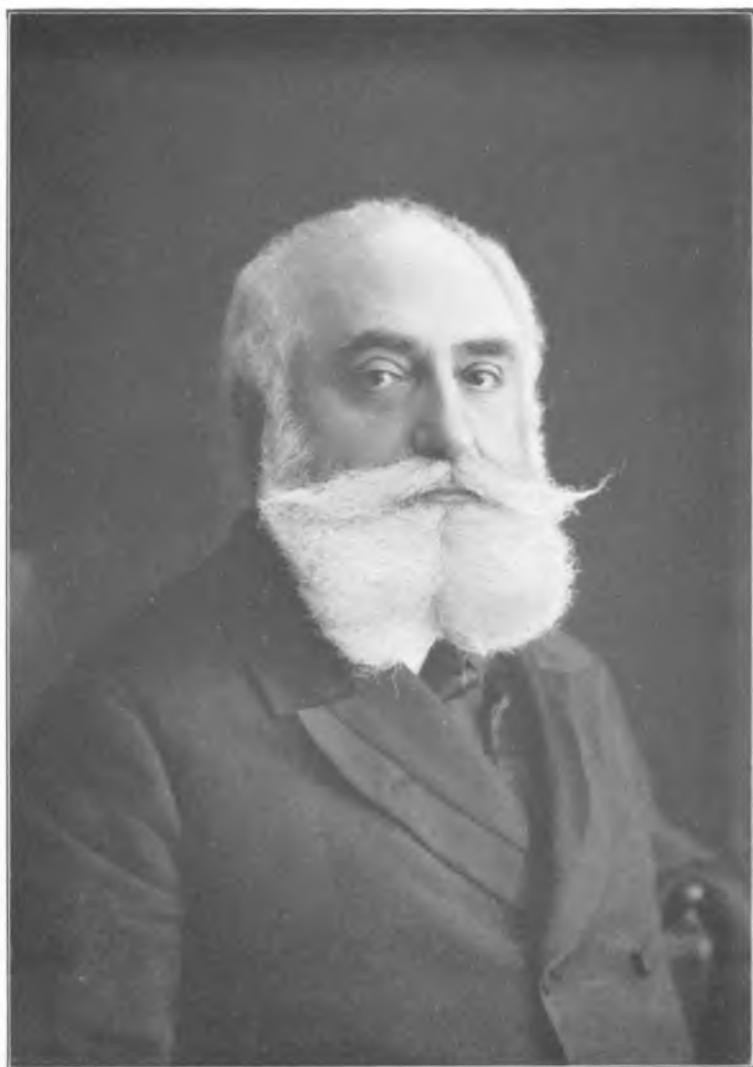
Een publiek-rechtelijk gewaarborgde woonplaats voor het Joodsche Volk in Palestina is alleen te verkrijgen, wanneer de Turksche Regeering voor de Zionistische plannen te winnen is. Palestina is maar dun bevolkt; het is noch strategisch noch commercieel voor het Turksche Rijk van groote beteekenis. Het overschot van ontvangsten en uitgaven levert slechts een luttele bijdrage aan de Turksche schatkist. Het land ligt vooralsnog buiten den grooten verkeersweg door den Bagdad-spoorweg aangegeven. En bovendien, wat wij van de Turksche Regeering vragen is niet een afstand van grondgebied, maar slechts een recht van vestiging in Palestina voor het Joodsche Volk onder Joodsch zelfbestuur, dat Z. M. den Sultan als zijn Suzerein erkent. Het thans in het Turksche Rijk bestaande zelfbestuur der Joodsche gemeenten onder hun Chacham-Bashi zou uitgebreid kunnen worden, en geplaatst onder een niet-geestelijk hoofd. Dit zelfbestuur zal zoo ver moeten gaan, dat het

Joodsche Volk zich vrij zal kunnen ontwikkelen. De verhouding tot het Turksche Rijk zal ongeveer zijn als die tusschen een zichzelf besturende kolonie en het moederland. Bij het Britsche Rijk zien we, dat een dergelijke verhouding alle partijen bevredigt.

Wanneer men nu mocht meenen, dat het Joodsche Volk later wellicht zich geheel van het Turksche Rijk zou losmaken, dan zou ik daartegenover willen opmerken, dat in de eerste eeuw daarop niet veel kans bestaat. En wie kan zeggen, wat er over honderd jaren wezen zal?

Ik stel mij voor, dat de Turksche Staat groote voordeelen zou hebben van de vestiging van het Joodsche Volk in Palestina, al zou het maar alleen wezen, dat het thans verwaarloosde land weer in cultuur werd gebracht. En ik vertrouw dat de tijd niet ver is, waarop de Turksche Regeering een gedetailleerd schema voor deze Joodsche vestiging in goedgunstige overweging zal willen nemen.

De grenzen van het beschikbaar te stellen territorium zijn, dunkt mij, van zelf aangewezen. Ten Noorden de Libanon en ten Oosten de spoorweg van Damascus naar Maän en voorts de lijn getrokken van deze plaats tot Akaba. Het Sinaï-schiereiland behoort er bij en de verdere grenzen zouden wezen de Middellandsche zee en Egypte. En dit zou een verder voordeel zijn voor het Turksche Rijk, wanneer aan de grens van Egypte een

Dr. MAX NORDAU.

bevolking zich vestigt, die Oostersche en Westersche beschaving in zich vereenigt.

Is eenmaal de toestemming van den Sultan verkregen, dan zullen in alle groote Joodsche centra comité's gevormd worden, wier taak het zal zijn de emigratie te leiden. Het spreekt wel van zelf dat op degenen, die met hun tegenwoordige woonplaats tevreden zijn, niet de geringste dwang zal worden uitgeoefend. Eerder het omgekeerde zal noodig wezen; er zal voor gewaakt moeten worden, dat vooral in het begin de emigratie geen te grooten omvang aanneemt. Wanneer men bedenkt, dat de Joodsche emigratie uit Oost-Europa reeds nu jaarlijks meer dan honderdduizend zielen omvat, dan zou het reeds een mooi succes wezen, wanneer het gelukken mocht deze emigratie, die nu voornamelijk als haar doel Engeland en Amerika kiest, naar Palestina af te leiden. Maar tevens zou voorkomen moeten worden dat Rusland, en Rumenië, en andere landen waar Joden niet de volle burgerrechten genieten, van de gelegenheid gebruik maken om de groote meerderheid van hun Joodsche bevolking zoo gauw mogelijk naar Palestina af te schuiven. Dit zou een ramp wezen, niet alleen voor de ongelukkigen zelf, die in Palestina nog geen bestaan zouden vinden, maar ook voor de Joodsche kolonisatie, die dan ongetwijfeld op een groot fiasco zou uitloopen.

In de vorige bladzijden heb ik reeds uiteengezet, hoe zooveel mogelijk kunstmatige middelen moeten vermeden worden. De kolonisatie moet zich op de natuurlijke manier ontwikkelen. En dan ligt het voor de hand, dat we in de eerste plaats de Joodsche landbouwers naar Palestina moeten trekken. Daarvoor zijn we hoofdzakelijk aangewezen op Rusland, waar onder de Joodsche bevolking om en nabij 200.000 zielen hun bestaan vinden bij het landbouwbedrijf en bij de veeteelt. Uit diegenen dus, die reeds met den landbouw vertrouwd zijn, halen wij ons materiaal, waarmee we verscheidene groepen van Joodsche landbouw-kolonies over het geheele land verdeelen. We zullen dan reeds spoedig een belangrijken toevloed van bevolking hebben, want om in de behoeften der nieuw-aangekomenen te voorzien, zal er ook dadelijk een arbeidsveld zijn voor neringdoenden en klein-industriëelen, en zoo ontwikkelt zich de kolonisatie van zelf.

Om een goeden gang van zaken te verzekeren, zal dan in Palestina een organisatie noodig zijn, die geleid wordt van uit een bureau, dat zijn verbindingen heeft door het geheele land en dat aan de comité's in Europa en elders zal laten weten, welke arbeidskrachten plaatsing kunnen vinden. En indien voldoende gelden beschikbaar zijn, zouden ook spoedig groote werken van algemeen nut ter hand genomen kunnen worden, zooals verbetering van het land, aanleg van wegen en spoorwegen,

bouw van havenwerken, kortom, al wat Palestina in al die eeuwen is te kort gekomen. Als de middelen er maar zijn, dan is ieder die werken wil en kan welkom. Want werk is er genoeg; daaraan zal vooreerst geen gebrek zijn. Als we er maar rekening mede houden, dat niet alle werk dadelijk productief is, en dat gedurende een reeks van jaren millioenen en millioenen zullen worden besteed, waarvan eerst later de vruchten te verwachten zijn.

Ik heb menigmaal bij degenen die wel over het Zionisme hebben nagedacht de opvatting ontmoet, dat van een Joodsche volkseenheid eigenlijk niet meer kon worden gesproken. Men was van meening, dat de invloeden, die nu reeds sedert eeuwen op de Westersche Joden hebben ingewerkt, dezen als 't ware ontjoodscht hebben en dat zij daardoor dermate vervreemd zijn van hun in Oost-Europa en elders wonende stamgenooten, dat zij met dezen inderdaad niet veel meer dan de afstamming gemeen hebben. En daaruit concludeerde men weer verder, dat het voor deze Westersche Joden vrijwel onmogelijk zal zijn om te zamen met hun Oostelijke broeders een soort van staatsgemeenschap te vormen.

Zonder nu met deze laatste conclusie mede te gaan, kan toegegeven worden, dat in de hiervoren vermelde opvatting een grond van waarheid ligt. Al mag niet

uit het oog worden verloren, dat die gemeenschappelijke afstamming dan toch inderdaad nog iets is van niet zoo weinig beteekenis! Maar wanneer het waar is, dat in de jaren die achter ons liggen de Westersche Joden ten deele ontjoodscht zijn, dan is er toch geen enkele reden waarom de Joden, die zich in het Joodsche land te midden van hun stamgenooten zullen vestigen, niet weer verjoodscht zouden kunnen worden. Waarmede ik volstrekt niet wil zeggen, dat de Westersche Joden de zeden en gebruiken van hun Oostersche verwanten moeten overnemen, terwijl ik voor deze laatsten evenmin den Westerschen Jood in elk opzicht als voorbeeld wil stellen.

Waar het ten slotte op aankomt, dat is niet wat de Joden onderling van elkander scheidt, maar dat wat hen met elkander verbindt. En dan zal moeten blijken, of het gemeenschappelijke eigen Vaderland ons genoeg aan elkander zal verbinden, om de moeilijkheden van den aanvang te overwinnen. Practisch beschouwd zal zich de kolonisatie wel zoo ontwikkelen, dat de overgroote meerderheid der nieuwe bewoners gevormd zal worden door Joden uit Oost-Europa, terwijl het Westen in de meer intellectueele werkkrachten zal voorzien, zooals bestuurders en leiders en technisch ontwikkelden, die zich ten deele uit ideëele. waarschijnlijk echter ook ten deele uit zeer materiële overwegingen tot het Joodsche land zullen voelen aangetrokken.

Intusschen zal zeker lang niet iedere Jood, zelfs wanneer zijn omstandigheden hem daartoe in de gelegenheid stellen, besluiten om met pak en zak zijn geboorteland te verlaten. De Jood is niet minder dan zijn Christelijke medeburger aan zijn geboorteland gehecht. Het scheiden valt hem zwaar. Hij is dankbaar voor wat hij er genoten heeft, al is dat nog zoo weinig, en al wordt dat weinige hem nog vaak genoeg misgund. Hij heeft vrienden verworven en hij is dankbaar voor hun vriendschap, dankbaar vooral, wanneer hij als volwaardig burger beschouwd wordt, en niet als burger van mindere soort.

Men kan er zeker van zijn, dat menige Jood in zijn gemoed een harden strijd zal hebben te voeren, wanneer het er om gaan zal, zijn geboorteland te verlaten, en ook, dat in heel veel gevallen het geboorteland in dien strijd zal overwinnen. Trouwens voor de meesten zullen het reeds de materieele omstandigheden zijn, die het hen onmogelijk maken hun tegenwoordige woonplaats met Palestina te verwisselen. Hun middel van bestaan is maar niet zoo in eens over te plaatsen, waarbij dan weer komt de opvoeding van de kinderen en honderderlei andere overwegingen. Maar toch, op de jongeren zal het Joodsche land zijn aantrekkingskracht uitoefenen, en langzamerhand zal ook onder de Joden in het Westen de emigratie er heen toenemen. Voor overbevolking behoeft men vooreerst niet bevreesd

te zijn. Wanneer men de intensieve cultuur, die tegenwoordig in de Westersche landen veelal wordt aangetroffen, ook in Palestina zal toepassen, dan kan het land een aanzienlijk talrijker bevolking voeden dan in de Bijbelsche tijden. En de schatting van het aantal der toenmalige bevolking varieert tusschen drie en acht millioen zielen, terwijl het aantal inwoners van Palestina, zooals hierboven reeds vermeld, thans op zevenhonderdduizend geschat wordt, waarvan ongeveer honderdduizend Joden.

Eenmaal de Joodsche nationaliteit weer in het Joodsche land hersteld, dan beteekent dit tevens, althans na enkele generaties, het Joodsche probleem opgelost. De Joodsche massa-emigratie naar de Westersche landen zal dan ophouden. De Joden, die zulks wenschen, zullen dan gemakkelijker dan nu kunnen opgaan in de bevolking, waarmede zij zich zullen vermengen. En degenen die zulks niet wenschen zullen de keus hebben, hetzij naar Palestina te emigreeren, hetzij als afzonderlijke groepjes onder de andere volkeren te blijven voortbestaan, waar zij dan toch in ieder geval de gunstige inwerking zullen ondervinden van een krachtig Joodsch centrum in Palestina.

Ik heb in de vorige bladzijden gesproken van een gedetailleerd schema voor de Joodsche vestiging in het oude Vaderland. En hoewel het niet in mijn bedoeling

DAVID WOLFFSOHN.

ligt zulk een schema hier in zijn geheel te geven, zoo mogen toch wel enkele van de voornaamste punten onder de aandacht gebracht worden. De overeenkomst met de Turksche Regeering aan te gaan zal het karakter moeten dragen van een zeer uitgebreide concessie, waarbij al het land, dat zich in Palestina niet in particulier bezit bevindt, alsmede de in Palestina gelegen eigendommen van den Sultan aan een, de Joodsche Natie vertegenwoordigende instelling in pacht worden gegeven voor een tijdvak van minstens honderd jaren. De bedoelde instelling zou voorts het recht moeten hebben, verder land in Palestina te koopen of te pachten en om het gekochte of gepachte land wederom te verkoopen of te verpachten. Voor de in pacht te geven gronden zal aan de Turksche Regeering een jaarlijksche retributie betaald worden naar verhouding van de bij het verleenen der concessie vast te stellen waarde van het land.

Een integreerend deel van de onderhandelingen met de Turksche Regeering zal de regeling uitmaken, die betreffende het toekomstige bestuur van Palestina moet getroffen worden, en welke regeling van kracht zal blijven zoo lang als het land aan de Joodsche Natie is in pacht gegeven. De Turksche Regeering draagt haar gezag over aan het Joodsche bestuur, dat gedurende den duur van de overeenkomst tegenover de reeds in het land aanwezige bevolking in alle rechten en ver-

plichtingen treedt van het tegenwoordige bestuur, en waarbij dus ook de Turksche belastingen door Joodsche zullen worden vervangen.

Het Joodsche bestuur, aan het hoofd waarvan een Jood zal staan, erkent Z. M. den Sultan van Turkije als zijn Suzerein, en neemt de verplichting op zich om het daarheen te leiden, dat de Joden die zich in Palestina komen vestigen zooveel mogelijk Turksche onderdanen worden, terwijl het tevens zorg draagt, dat Joodsche immigranten niet ten laste komen van de Turksche Regeering.

De Joodsche onderhandelaars zouden voorts der Turksche Regeering behulpzaam kunnen zijn door den druk te verlichten, die thans door de groote buitenlandsche schuldenlast op het land wordt uitgeoefend. Zij zouden aan de Regeering een leening kunnen bezorgen, waarvan het moeielijk is het juiste bedrag te schatten, maar om toch eenig denkbeeld te geven van hetgeen binnen het bereikbare ligt, zou ik daarvoor het cijfer willen noemen van twaalf millioen pond sterling. De opbrengst van deze leening zou voor de eene helft ten goede komen aan de Turksche Regeering, die de andere helft ter beschikking zou moeten stellen van het Joodsche bestuur om in de eerste kosten van de kolonisatie te voorzien.

Als garantie voor de leening zou in de eerste plaats dienen de verschuldigde pachtsom voor het land, terwijl

het Joodsche bestuur zich bovendien aansprakelijk zou stellen voor hetgeen de rente en aflossing op de leening jaarlijks meer zouden vereischen dan de hiervoren vermelde pachtsom zou bedragen.

Het spreekt van zelf, dat een finantieele transactie van zoo grooten omvang alleen door te voeren is, wanneer we daarbij mogen rekenen op den steun van de groote Joodsche organisaties en van de voornaamste Joodsche financiers. En ik wensch er tevens den nadruk op te leggen, dat de hier in groote trekken geschetste overeenkomst volstrekt niet als een officieel Zionistisch schema moet worden aangemerkt, doch enkel als een door mij persoonlijk ontworpen denkbeeld, waarnaast andere, eventueel ook minder verstrekkende voorstellen in ernstige overweging dienen genomen te worden.

Naar welken vorm nu precies het Joodsche bestuur zal zijn ingericht, of aan het hoofd van dat bestuur een gouverneur of een ander titularis zal staan, of we in het Joodsche land een kamer van afgevaardigden zullen hebben, en hoe zulk een volksvertegenwoordiging er uit zal zien, hoe de rechtspraak en de meer ondergeschikte bestuursinrichtingen zullen zijn, dat alles kan eerst worden aangegeven, wanneer de onderhandelingen met de Turksche Regeering een bevredigend verloop hebben genomen.

Het zou wel de moeite waard zijn om te onderzoeken,

of in het nieuwe Joodsche land bij de benoeming van regeeringspersonen en bij de verkiezing van volksvertegenwoordigers een andere methode te vinden is dan de thans algemeen gebruikelijke, waarbij in het gunstigste geval nagenoeg uitsluitend op bekwaamheid gelet wordt, en overigens meestal alleen zulke personen in aanmerking komen, die mooi praten kunnen, en die zich zelf op den voorgrond stellen.

Hoe het Joodsche bestuur ook moge uitvallen, het zal zich in Palestina voor geen geringe taak geplaatst zien. En om die taak naar behooren te volbrengen, zal het moeten beschikken over zulke hulpmiddelen als door alle tijden heen de meest geschikten bevonden zijn om het gezag te handhaven. Die hulpmiddelen dan zijn in de eerste plaats: geld en soldaten. Over de wijze van geldverschaffing heb ik daar straks reeds gesproken. En de tijd zal leeren of we voor de groote sommen die we noodig hebben, zullen mogen rekenen op de Joodsche offervaardigheid. Geld is wel niet het allervoornaamste, maar we kunnen er nu toch eenmaal niet buiten!

Wat de Joodsche soldaten betreft, daaraan zal het ons zeker niet ontbreken. Alleen in Rusland dienen bij het leger meer dan vijftigduizend Joden; trouwens zoowel de tegenwoordige alsook de toekomstige Joodsche bevolking van Palestina zullen hun behoorlijk contingent leveren. Maar voor de hoogere rangen in het leger zullen misschien moeilijk in voldoende getale geschikte

personen te vinden zijn. We zullen het daarom in den aanvang wel met vreemde instructeurs moeten doen; en wellicht dat de Turksche Regeering bereid gevonden wordt, de hiervoor noodige officieren ter beschikking te stellen.

Men moet die behoefte aan een militair machtsmiddel niet onderschatten, want hoe goed we waarschijnlijk ook de politie zullen organiseeren, met politie alleen zullen we er niet komen! Zoowel als wie den vrede wil, zich moet voorbereiden op den oorlog, zoo moet ook wie orde en rust in het land wil, er op ingericht zijn wanorde en onrust onmiddellijk te onderdrukken.

We zullen in Palestina niet alleen met ons eigen volkje te doen hebben; verschillende nationaliteiten, en nog meer verschillende godsdienstige sekten wonen er, nu niet altijd even vreedzaam, naast elkaar. Weliswaar zullen bij welslagen der Zionistische plannen de Joden spoedig de overgroote meerderheid uitmaken, maar vooralsnog zijn zij in de minderheid. En het is gewenscht, dat alle partijen zullen weten, niet alleen dat het Joodsche bestuur den vasten wil heeft de orde te handhaven, maar ook dat het daartoe volmaakt in staat is.

Bovendien zullen in de eerste jaren stellig heel wat woelige elementen aankomen, die hun hoofd vol hebben van sociaal-democratische of anarchistische theorieën, en die van de bourgeoisie niets goeds verwachten. Ook voor hen staat het land open; ook zij moeten geholpen wor-

den, en misschien zij wel in de eerste plaats, want zij komen uit de landen der verdrukking. Alleen wil het mij voorkomen, dat we ons in Palestina, evenals overal elders, een goede maatschappelijke orde alleen kunnen denken onder leiding van het intellect; en dat als leiders toch wel meerendeels gekozen zullen worden zulke personen, die aan een zorgvuldige opvoeding en degelijke studie hun geschiktheid tot leiders te danken hebben. We moeten in de eerste jaren niet te veel aan politiek doen. Er moet weinig gepraat en veel gewerkt worden; de politiek komt dan later wel van zelf.

Ik zeide reeds, dat ieder in volkomen vrijheid zijn leven naar zijn eigen godsdienstige overtuiging zal kunnen inrichten; daarentegen zal echter inmenging van de geestelijkheid in bestuurszaken niet toegestaan kunnen worden. Wat dat betreft, zoo moet erkend worden, dat het Turksche Gouvernement niet op rozen zit. Alle mogelijke soorten van geestelijken, kerken en kloosters genieten bijzondere voordeelen, zooals belastingvrijheid en vrijstelling van invoerrechten. De politiek gaat met de kerk hand in hand; de kloosters verwerven uitgestrekte goederen, de Turksche Regeering derft daarvan de inkomsten die haar billijkerwijze toekomen, en het land gaat eronder gebukt.

Wanneer het ons mocht gelukken om met de Turksche Regeering tot overeenstemming te komen, dan

moeten we tegelijkertijd trachten aan dezen staat van zaken een einde te maken, en een wettelijke regeling in te voeren waaraan ieder, onverschillig van welke nationaliteit of van welk geloof, zich zal hebben te onderwerpen.

Dit alles laat zich zeker gemakkelijker neerschrijven dan uitvoeren. En men moet zeker de moeilijkheden niet onderschatten, die te overwinnen zijn, al eer we van eenig succes zullen mogen spreken. Maar er is ook geen enkele reden om die moeilijkheden te *overschatten*.

Het mag verwondering baren, dat de, sedert overleden, Joodsche philanthroop, Baron HIRSCH, die zoo bijzonder vertrouwd was met de toestanden in het Turksche Rijk, als terrein voor de door hem in 't leven geroepen Joodsche kolonisatie aan Argentinië boven Palestina de voorkeur gaf. Alleen reeds de besparing der meerdere kosten van overtocht naar dat verafgelegen land, zouden een niet onbelangrijk aanvangskapitaal hebben kunnen vormen voor degenen, die zich in het meer nabijgelegen Palestina zouden gevestigd hebben. ELKAN NATHAN ADLER schrijft over deze aangelegenheid in zijn boek „Jews in Many Lands”, dat baron HIRSCH hem zelf verzekerde, dat de eenige reden waarom hij niet wilde dat de Joden zich in Palestina vestigden deze was, dat hij vreesde dat Rusland zich ten slotte toch van dat land zou meester maken.

Sedert dien tijd zijn eenige belangrijke hoofdstukken aan de wereldgeschiedenis toegevoegd, en heden ten dage zou HIRSCH waarschijnlijk anders oordeelen. Intuschen zien we vóór ons, wat in een vijftwintigjarig tijdvak de Joodsche kolonisatie in Palestina heeft tot stand gebracht. En we behoeven deze kolonisatie slechts te bezielen met de nationale gedachte, opdat ze ons brengen zal den terugkeer van de Joden naar den landarbeid, de oplossing van het Joodsche probleem.

Het land is gereed, het wacht op de bevolking die het zal ontginnen. De ellende onder de Joden in Oost-Europa en in vele plaatsen van de wereld is verschrikkelijk. De gezindheid van de Turksche Regeering ten opzichte van de Joden is niet ongunstig. Wanneer wij nu allen maar eendrachtig samenwerken, dan is het gestelde doel zeker bereikbaar. Het zou enkel de onverschilligheid zijn van een groot deel der welgestelde Joden, of oneenigheid onder een ander deel en onder de Zionisten zelf, die de sympathie voor ons streven zou kunnen doen verminderen. De wereld behoort te weten, dat in de omgeving van den Sultan de Zionistische beweging opmerkzaam wordt gadegeslagen, en dat men daar geen principiele bezwaren heeft om in te gaan op onderhandelingen, die betreffen zullen de vestiging van het Joodsche Volk in Palestina, mits slechts de groote Joodsche organisaties zich te voren met

elkander verstaan, en zij komen met een bepaald omlijnd voorstel.

Het Zionisme heeft zich in de twaalf jaren, die het nu als politieke organisatie bestaat, geconsolideerd; zijn financieele instellingen worden eerlijk en zaakkundig beheerd; zij hebben zich normaal kunnen ontwikkelen, alle pessimistische voorspellingen ten spijt. Nu roepen we de medewerking van anderen in; laten we niet droomen van een veilige woonplaats voor het Joodsche Volk buiten Palestina. Laten we elkaar niet napraten, dat de verwezenlijking van het Zionistische streven toch niet bereikbaar is, maar laten we ons de moeite getroosten om wat meer over het Joden-vraagstuk na te denken, en om ons van de omstandigheden, die met dat vraagstuk verband houden, op de hoogte te stellen.

Waar de groote menigte steeds ziet naar de hoogere en de hoogste kringen, daar legt dit aan deze kringen verplichtingen op, andere verplichtingen dan waaraan zij nu veelal meenen te moeten voldoen. Men zie ze maar, de jongelieden van de eerste Joodsche families! Op elke kermis der ijdelheid vertoonen zij zich, gekleed volgens de nieuwste mode, bewonderd door de groote Joodsche middelklasse, die weer op haar beurt in haar vrijen tijd de café's bevolkt, en de theaters, en billart en kaart speelt. Niets van dit alles is slecht op zich zelf, maar dergelijke ontspanningen worden meer en meer levensdoel. Onze jeugd wordt geblaseerd en voelt

weinig voor een hooger streven. Een onnoemelijke hoeveelheid energie gaat voor de Joodsche natie verloren. De Joodsche natie eischt ons op; zij wil van ons geld, relaties, maar bovenal ons zelf, onze werkkraft. En het is tijd, dat we ons hiervan rekenschap geven. De Christenheid, die steeds in het Joodsche Volk een natie is blijven zien, is in 't algemeen sympathiek ten opzichte van het Zionisme gestemd. Vele Christenen, beziel met waarlijk nobele gevoelens, zijn bereid het Joodsche Volk te helpen. Die hulp mogen wij niet vermaden: die hulp hebben wij noodig, en laat ons zorgen dat wij die hulp verdienen.

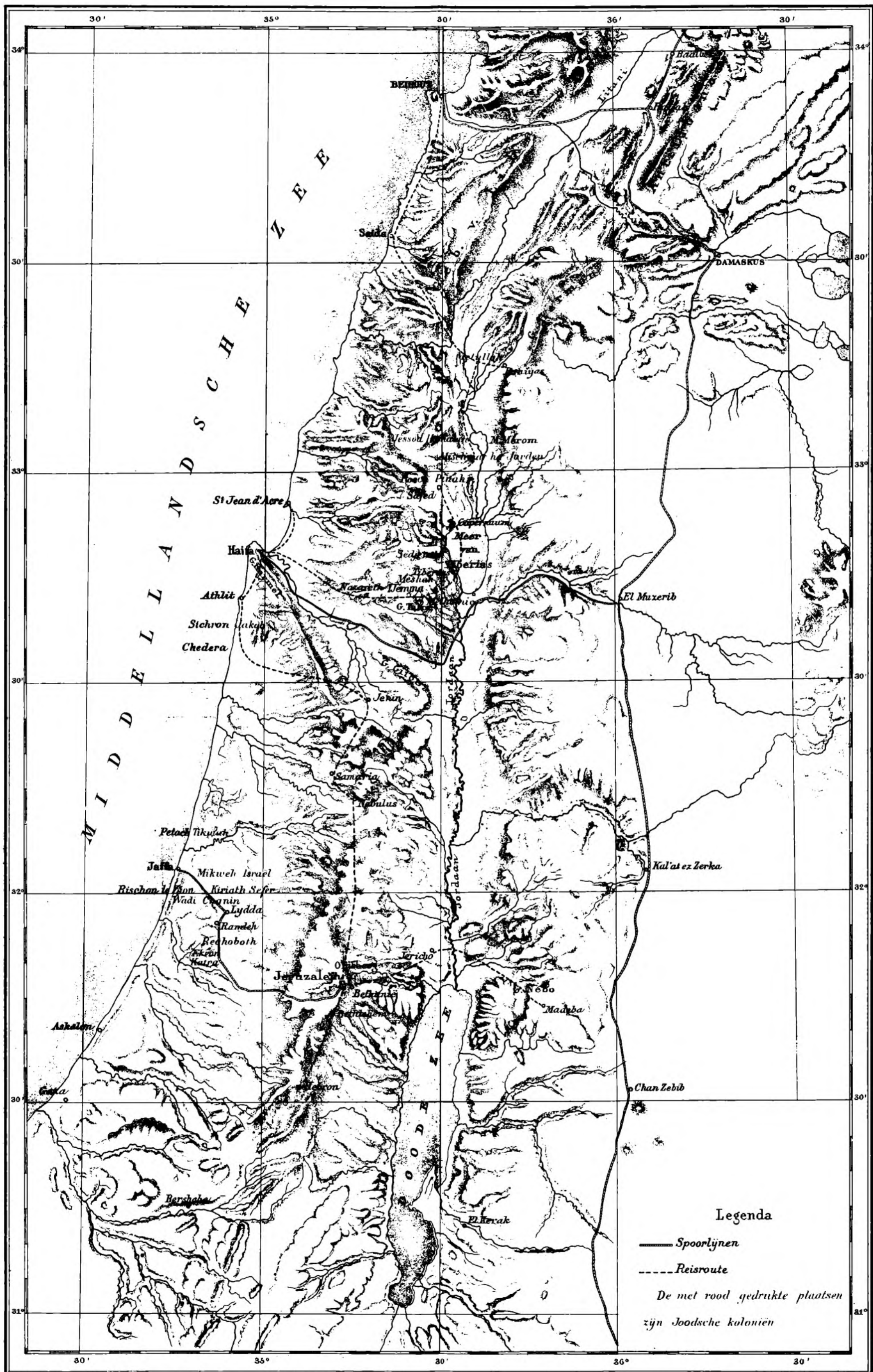
We moeten onzen plicht doen als mensen, we moeten onzen plicht doen als burgers van het land onzer inwoning, en we moeten niet minder onzen plicht doen als zonen van het Joodsche Volk. Die plicht is — samenwerking. Samenwerking met degenen, die een weg zien om het Joodsche Volk uit zijn ellende te verlossen. Alleen samenwerking zal ons de kracht geven om die taak te volbrengen.

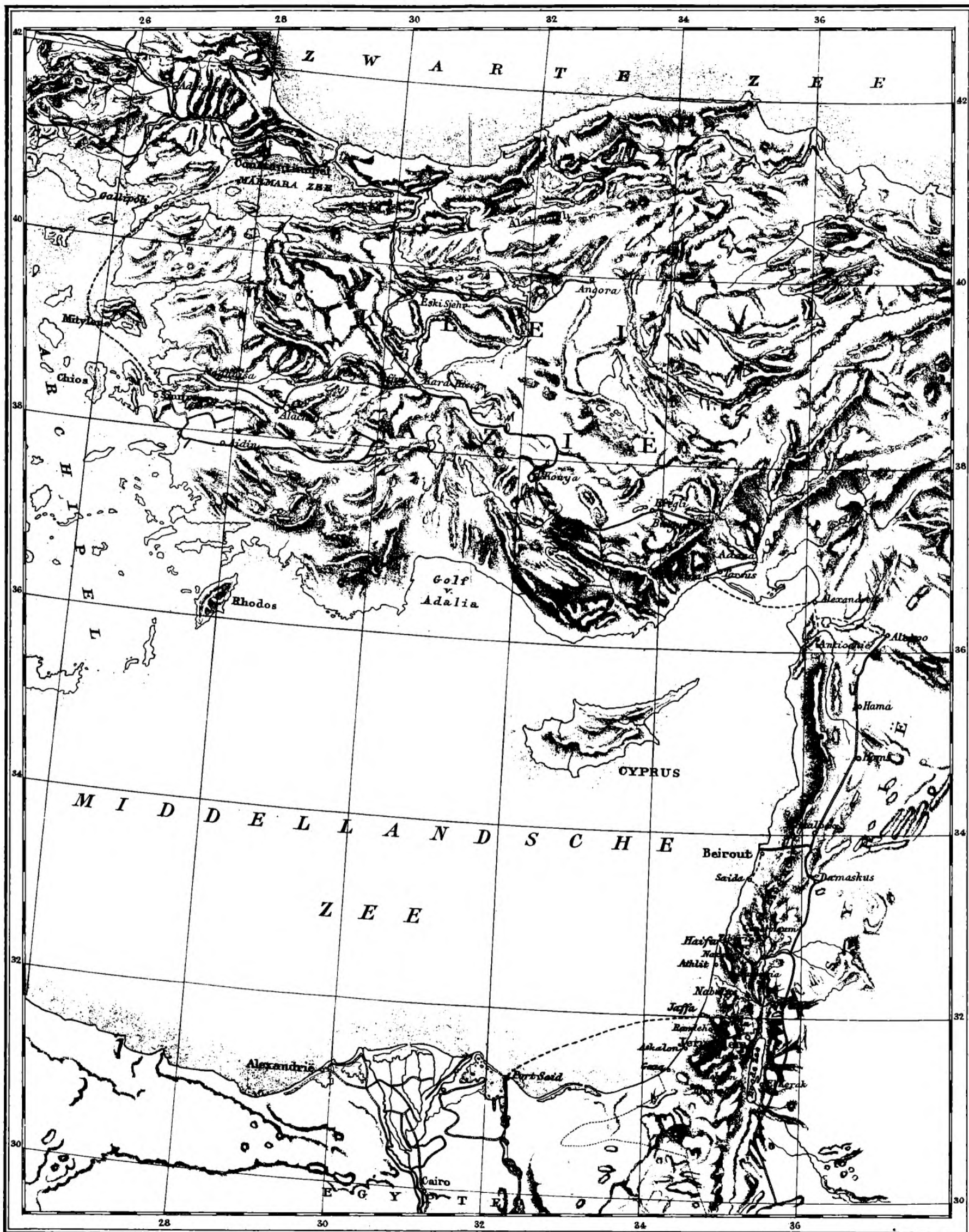
Tijdelijke omstandigheden, gebrekkige organisatie, kunnen de oplossing van het Joodsche vraagstuk verschuiven. Leidende staatslieden kunnen ten opzichte van de door ons gewenschte oplossing minder gunstig gestemd zijn. Maar boven alles en boven allen staat Hij, die het lot van mensen en volken in Zijne hand heeft, en op Hem vertrouwen we wanneer we tot Hem bid-

den, dat het Joodsche Volk weer hersteld moge worden in het Joodsche Land, nog in onze dagen.

Geëerde lezer, ik heb de vorige bladzijden neergeschreven, zooals zij mij werden ingegeven. Wees niet te vaardig met uw oordeel. Wanneer gij onder het lezen gevoeld hebt, dat ook gij kunt medewerken — dring dan dat gevoel niet terug. Werk mede naar uw vermogen! Zoo gij tot de grooten, de machtigen behoort, gebruik uw macht en uw invloed om te helpen. En ook zoo gij behoort tot hen, die in de leidende kringen geen stem hebben, werk toch zooveel gij kunt in uw bescheiden kring. Bedenk dat gij één van de velen zijt, dat er duizenden zijn zooals gij, en dat geen krachtig volksbestaan mogelijk is zonder de samenwerking van alle enkelingen.

Werkt állen mede!

— Spoorwegen — Reistroute

Boekhandel en Drukkerij voorheen E.J.Brill, Leiden.

Lithv. Mulder, Leiden.

